

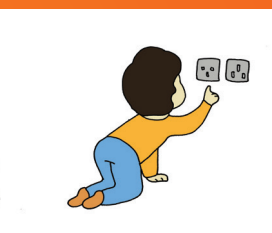

БОЛОВСРОЛ,
СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН,
СПОРТЫН ЯАМ

“АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БАГШИЙН ГАРЫН АВЛАГА

(СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОВСРОЛ)

БОЛОВСРОЛ,
СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН,
СПОРТЫН ЯАМ

“АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БАГШИЙН ГАРЫН АВЛАГА

(СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОВСРОЛ)

УЛААНБААТАР

2019

“АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ БАГШИЙН ГАРЫН АВЛАГА

(Сургуулийн өмнөх боловсрол)

Эмхэтгэн боловсруулсан:

Г.Монголхатан	Боловсролын Хүрээлэнгийн эрдэм шинжилгээний ажилтан
Б.Даваасамбуу	БЗД-ийн 32-р цэцэрлэгийн арга зүйч
Л.Ууганбаяр	БЗД-ийн 168-р цэцэрлэгийн арга зүйч
Д.Бат-Эрдэнэ	ОБЕГ-ын ГУССС хэлтсийн дарга, дэд хурандаа
Г.Энхцолмон	ОБЕГ-ын ГУССС хэлтсийн ангиллын сургалт хариуцсан мэргэжилтэн, ахмад

Хянан тохиолдуулсан:

Ж.Мягмар	БСШУСЯ-ны Сургуулийн өмнөх боловсролын бодлогын газрын дарга
----------	--

ГАРЧИГ

ӨМНӨХ ҮГ.....	4
ӨМНӨХ ҮГ.....	5
УДИРТГАЛ.....	8
1. “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийн хэрэгцээ	8
2. “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийн зорилго ба агуулга	11
3. Гарын авлагын бүтэц, ашиглахад анхаарах зүйл.....	13
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ГАМШГИЙН ТУХАЙ ЕРӨНХИЙ ОЙЛГОЛТ.....	15
1. Гамшгийн өнөөгийн нөхцөл байдал.....	15
2. Гамшиг, аюул, эмзэг байдал.....	17
3. Газар хөдлөлтийн тухай ойлголт.....	31
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НЬ.....	34
1. Сургуулийн өмнөх боловсролын аюулгүй амьдрах ухааны сургалтын хөтөлбөрийн агуулга ба хэрэгжүүлэх жишээ	34
2. Аюулгүй амьдрах ухаан сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга зүйн санаа	42
БАГШИД ӨГӨХ ЗӨВЛӨМЖ.....	56
“АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨР.....	61
НЭР ТОМЬЁОНЫ ТАЙЛБАР.....	77
НОМ ЗҮЙ.....	79

ӨМНӨХ ҮГ

Сүүлийн жилүүдэд манай улсад төдийгүй бүс нутаг, дэлхийн хэмжээнд гамшгийн төрөл, тоо, давтамж нэмэгдэж, гамшгийн улмаас хүний эрүүл мэнд, амь нас хохирох, мал амьтан олноороо хорогдох, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд хохирол учрах нь нэмэгдэж байна.

Тэр дундаа гамшиг, осолд өртөж буй нийт хүн амын 30 гаруй хувийг хүүхэд залуучууд эзэлж байгаа нь сэтгэл зовоосон асуудлын нэг болоод байна. Иймд гамшгийн үе дэх боловсролын салбарын бэлэн байдал, хүүхэд хамгааллын асуудал, бусад салбарын оролцоог хангасан богино болон урт хугацааны урьдчилан сэргийлэх, хамгаалах, нөхөн сэргээх цогц үйлчилгээг хөгжүүлэх асуудлыг улс орон бүр төрийн бодлогын түвшинд авч үзэх боллоо.

БСШУСЯ-наас Монгол Улсын Засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрт “Сургуулийг хүүхдэд аюулгүй, эрүүл суралцах орчин болгох, цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуульд аюулгүй байдлын сургалтыг нэвтрүүлж, хүүхдийг эрсдэлгүй, осол эндэлгүй, аюулгүй, эрүүл амьдрах чадварт сургах” зорилт дэвшүүлэн ажиллаж байна. Энэхүү зорилтыг хэрэгжүүлэх ажлын хүрээнд БСШУС-ын Сайдын 2018 оны А/181 дугаар тушаалаар Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийг батлан хэрэгжүүлж байгаа билээ.

Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургууль, дотуур байранд 2-18 насны хүүхдүүд хамрагддаг онцгой салбар болохын хувьд гамшиг, ослын үед бэлэн байдлыг хангах, хүүхэд өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах чадварт суралцсан байх нь гарч болох эрсдэлийг бууруулах хамгийн шалгарсан арга юм.

Иймд газар хөдлөлт, гамшиг осол, халдварт өвчин, хүчтэй салхи шуурга, мэдээллийн технологийн болон замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг хангах, урьдчилан сэргийлэх агуулга бүхий “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх, багш нарт дэмжлэг үзүүлэх зорилгоор энэхүү арга зүйн зөвлөмж, сургалтад ашиглах цахим материалыг бэлтгэн Та бүхний гарт хүргэж байна.

Энэхүү арга зүйн зөвлөмжийг боловсруулахад хамтран ажиллаж, техникийн болон арга зүйн дэмжлэг үзүүлсэн Японы Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны Байгууллага, Онцгой байдлын Ерөнхий газар хамтран хэрэгжүүлсэн “Монгол улсын газар хөдлөлтийн гамшгаас хамгаалах чадавхыг бэхжүүлэх төсөл”-ийн хамт олонд талархал илэрхийлье.

Эцэст нь тэмдэглэн хэлэхэд хүүхэд багачуудад аливаа аюул, ослын үед амь насаа хамгаалах, бусдад анхны тусламж үзүүлэх, болзошгүй эрсдэлийн үед хаана, хэнд хандах, гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, бэлэн байдлаа хэрхэн хангах мэдлэг чадвар, дадал эзэмшүүлэх, аюул, осолгүй, эрсдэлгүй ирээдүйг бүтээхэд цэцэрлэг, сургуулийн багш нар, эцэг эх, асран хамгаалагчид, орон нутгийн байгууллагын хамтын оролцоо, дэмжлэг чухал юм.

Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуулийн суралцагчдыг аюулгүй орчинд суралцуулах, болзошгүй аюулаас өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах чадвартай ИРГЭН болгон төлөвшүүлэхэд Та болон, танай цэцэрлэг, сургуулийн хамт олныг бүтээлч санаачилга гарган ажиллана гэдэгт итгэж байна.

Та бүхэндээ амжилт хүсье.

БОЛОВСРОЛ, СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН, СПОРТЫН ЯАМНЫ
СУРГУУЛИЙН ӨМНӨХ БОЛОВСРОЛЫН БОДЛОГЫН ГАЗАР

ӨМНӨХ ҮГ

Гамшиг учрах эсэх нь аюул ба нийгмийн гамшгаас хамгаалах чадавхын харилцан хамаарлаар тодорхойлогддог. Аюулын эсрэг нийгмийн гамшгаас хамгаалах чадавх нь тааруу байвал хохирол нь их, чадавх нь сайн байж чадвал хохирол гарахгүй буюу бага хохиролтой байна.

Аюул бидэнд хэлэхгүй ирэх бөгөөд бид түүнийг хязгаарлаж чадахгүй юм. Жишээлбэл, газар хөдлөлт болон хүчтэй салхи шуурга, ширүүн бороог хүний хүчээр барьж тогтоох боломжгүй юм.

Гэхдээ бид аюулын эсрэг арга хэмжээг хэрэгжүүлэх боломжтой. Газар хөдөллөө ч хохирол багатай даван туулахын тулд бэлтгэлээ сайтар базаасан байх нь бидний хийж чадах гамшгаас хамгаалах арга хэмжээ юм. Газар хөдлөлтийг хүн хянаж чадахгүй хэдий ч, урьдчилаад газар хөдлөлтөд тэсвэртэй байшин барих, тавилгаа бэхлэх, ундны ус, хоол хүнсээ бэлдэх, хоргодох байраа шийдсэн байх зэрэг зүйлийг хэн ч хийж чадна.

Мөн бид гамшгаас урьтаад гамшигын үед хэрхэн арга хэмжээ авбал зохих талаар суралцаж, тэр тухай мэдлэгийг олж авах боломжтой. Гамшиг тохиолдоход гамшгаас хамгаалах арга хэмжээний талаар мэдлэгтэй хүн нь тэр талаар мэдлэггүй хүнээ бодвол илүү тайван байж, нөхцөл байдалд дүгнэлт хийн, оновчтой зөв шийдвэрийг хурдан гаргаж чадна.

Аюулын талаар ойлголттой байж, бэлтгэлээ бүрэн хангаж, зөв арга хэмжээний талаар мэдсэн байх нь гамшгаас хамгаалах ойлголтын үндэс суурь нь болох бөгөөд ингэснээр гамшигын үед үүсэх хохирлыг багасгаж чадна.

Цэцэрлэг дээр, хүүхдүүдийн аюулгүй байдлыг хангахын тулд багш, ажилтнууд нь гамшиг ба гамшгаас хамгаалах талаар сайтар ойлголт, мэдлэг эзэмшсэн байхыг шаардах ба үүнийг “Гамшгаас хамгаалах менежмент” гэнэ. Цэцэрлэг дээр гамшиг учирсан үед багш нар ямар арга хэмжээ авбал зохистой талаар мэдэж байх ёстой. Хүүхэд цэцэрлэг дээр байх үед гамшиг тохиолдвол, хүүхдийн аюулгүй байдлыг хамгаалах нь багш ажилчдын үүрэг бөгөөд “Хүүхдийн аюулгүй байдлыг хэрхэн хамгаалах вэ?”, “Эцэг эх, асран хамгаалагчдад нь хүүхдийг хэрхэн хүлээлгэн өгөх вэ?” гэсэн олон асуултын талаар сайтар бодож тунгаан, хамт олноороо хэлэлцэн байгууллагын гамшгаас хамгаалах гарын авлага (төлөвлөгөө)-ыг боловсруулах шаардлагатай. Түүнчлэн, гамшигын цагийн байдлыг зарлан, нүүн шилжих дасгал сургуулилалт хийж байх хэрэгтэй.

Хүүхдийн цэцэрлэг дээр байх хугацаа нь хязгаартай. Цэцэрлэг дээр байхаас бусад цаг хугацааг гэртээ юмуу, найз нөхөд, хамаатан садныдаа, эсхүл гадаа гудамжинд, дэлгүүр хоршоо, олон нийтийн газарт өнгөрүүлдэг бөгөөд хэрэв тэр үед нь гамшиг тохиолдоход хүүхэд өөрийнхөө амь насыг хэрхэн хамгаалах вэ? Хүчтэй газар хөдлөхөд, эсвэл гал түймэр гарлаа гэхэд хүүхэд өөрөө өөрийнхөө амийг аварч чадах уу? Аливаа аюул тохиолдоход өөрийгөө хамгаалах, ойр орчныхоо том хүнээс тусламж хүсэх, мөн цаашилбал бусдад туслах тэрхүү мэдлэг, чадвар, дадал олгох нь “Гамшгаас хамгаалах боловсрол” бөгөөд үүнийг эзэмшүүлэх субъект нь цэцэрлэгийн багш, ажилтнууд юм.

Хүүхэд цэцэрлэгт хүмүүжих хугацаандаа олон зүйлийн талаар сурч мэддэг. Тиймээс цэцэрлэгийн хөгжүүлэх үйл ажиллагааны хөтөлбөрт нь гамшгаас хамгаалах агуулгыг, өөрөөр хэлбэл аюулгүй амьдрах ухааны агуулгыг оруулбал,

хүүхдүүд тэр талаар суралцах боломжтой болно. Одоо цэцэрлэгт хүмүүжиж буй хүүхдүүд 10, 20, 30 жилийн дараа нийгэмд голлох үүрэгтэй оролцох бөгөөд хэрэв бид бага наснаас нь аюулгүй амьдралын тухай ойлголтыг сайн өгч чадвал, ирээдүйд улс орны гамшгаас хамгаалах чадавхыг дээшлүүлэхэд ихээхэн тус нэмэр болно. Цэцэрлэгт олгох аюулгүй амьдрах ухааны боловсрол нь ирээдүйн аюулгүй, тайван нийгмийг байгуулахад оруулах хөрөнгө оруулалт гэж хэлж болно.

-Гамшгаас хамгаалах боловсролын талаар Япон улсын туршлагаас-

Япон улс бол байгалийн гамшиг их болдог орон билээ. Түүн дотроос газар хөдлөлт, цунами, үер, өндөр давалгааг 4 том гамшиг гэж хэлдэг. Японы гамшгийн түүхийг сөхөж харвал, энэхүү дөрвөн том гамшгийн учруулсан их хэмжээний гарз хохирлын талаар олж мэдэх болно. Гамшгаас үүдэн гарах уй гашуу, зовлон шаналлыг олон удаа амсаж, хүмүүс тэр бүрт түүнийг даван гарахын тулд хүчээ дайчлан, ажиллаж ирсэн билээ. Гамшиг нь хүмүүст хүнд хэцүүг авчирдаг боловч, хүмүүс түүнээс сургамж авч, дараагийн учирч болзошгүй гамшигт бэлдэж, зохих арга хэмжээ авсаар ирсэн.

Японы сургууль дахь гамшгаас хамгаалах боловсрол нь маш өргөн хүрээтэй. Гамшгаас хамгаалах боловсролын суурь нь, дээр өгүүлсэн 3 хүчин зүйл (аюул, бэлэн байдал, зөв арга хэмжээ)-ийн талаар суралцаж, түүний үндсэн дээр гамшиг тохиолдсон үед өөрийнхөө амийг аврах явдал бөгөөд, цаашилбал гамшгийн дараа эсэн мэнд үлдэж чадвал, гамшгийн улмаас зовж шаналж буй хүмүүст тусалж, дэмжих явдал ч мөн Японы гамшгаас хамгаалах боловсролын нэг бүрэлдэхүүн хэсэг нь юм.

Аливаа гамшиг тохиолдсон газарт хохирол бага амссан хүн нь их хохирол амссан хүндээ тусалдаг. Тиймээс бусдад тусламж дэмжлэг үзүүлэх мэдлэг, ур чадварыг эзэмших нь ч мөн, гамшгаас хамгаалах боловсролын нэг тал нь юм. “Эсэн мэнд үлдэхийн тулд суралцах гамшгаас хамгаалах боловсрол (Survivor болохын тулд суралцах гамшгаас хамгаалах боловсрол) болон “Дэмжин туслахын тулд суралцах гамшгаас хамгаалах боловсрол (Supporter болохын тулд суралцах гамшгаас хамгаалах боловсрол) -ыг нэг тэрэгний хоёр дугуй гэж хэлж болно.

Гэвч ингэлээ гээд нийгэм бүхэлдээ гамшгаас хамгаалах ухамсартай болсон гэж хэлэхэд хэцүү. Өнөөдөр ч гамшиг тохиолдох бүрт гамшигтай нүүр тулсан хүмүүс “Арай ч өөрийгөө ийм зүйлтэй учирна гэж бодсонгүй” гэж хэлдэг. Нөгөө талаар, Зүүн Японы хүчтэй газар хөдлөлт (2011)-ийн үеэр өмнө нь хичээл дээрээ гамшгаас хамгаалах талаар суралцсан хүүхдүүд бусдыг дагуулан аюултай газраас холдож, өөрийнхөө амийг авраад зогсохгүй, хүүхдүүдийн энэ үйлдлээс дуурайлал авч хамтдаа аюултай газраас холдож зугтсан том хүмүүс ч бас амь аврагдсан түүхтэй.

Монголд анх удаа, цэцэрлэгийн хүүхдэд гамшгаас хамгаалах боловсролыг олгох “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөр боловсруулагдан батлагдсан бөгөөд энэ удаад тус сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх багшийн гарын авлага хэвлэгдэн та бүхний гарт очиж байна. Тус гарын авлагыг ашиглан, өдөр тутмын хүүхэд хөгжүүлэх үйл ажиллагаагаар дамжуулж, аюулгүй амьдрах

ухааны боловсролыг олгож явахыг хүсэж байна. Тэгээд тэрхүү хичээл, хөгжүүлэх үйл ажиллагаагаар хэрэгжүүлсэн зүйлээ хамт олон болон бусад цэцэрлэгийн багш нартай хуваалцаарай. Бие биенийхээ зааж хэрэгжүүлсэн зүйлийн талаар сонсож, үнэлж дүгнэх цагийг гаргаж байгаарай.

Сургалтын арга барилынхаа талаар харилцан санаа оноогоо солилцох ийм төрлийн сургалт, семинар нь аюулгүй амьдрах ухааны боловсролын чанарыг дээшлүүлж, шинэ арга хэлбэрээр гамшгаас хамгаалах сургалт, хөгжүүлэх үйл ажиллагааг явуулах шинэ санаа, урам зоригийг өгдөг.

Монголын багш нар аюулгүй амьдрах ухааны боловсролын хэрэгцээ шаардлагыг ухамсарлаж, олон сайхан тэргүүн туршлагыг хуримтлуулан, түүнийгээ мөн зорилго нэгт багш нартайгаа хуваалцан, хүүхдүүдийн аюулгүй байдлыг хамгаалж, аюулгүй, амар тайван ирээдүйг бүтээхэд хувь нэмрээ оруулна гэдэгт гүнээ найдаж байна.

ЖАЙКА “Монгол улсын газар хөдлөлтийн гамшгаас хамгаалах чадавхыг бэхжүүлэх төсөл”-ийн баг

УДИРТГАЛ

1. “АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН ХЭРЭГЦЭЭ

Монголчууд бид эх газрын эрс тэс уур амьсгал бүхий жилийн дөрвөн улиралтай, агаарын халуун, хүйтний зөрүү нь цельсийн 100 хэм хүрч хэлбэлздэг, өргөн уудам газар нутагтай, гурван сая гаруй хүн амтай, түүний бараг тал хувь нь улсын нийслэлдээ оршин суудаг, хөдөө орон нутгийн хүн амын үлэмж хэсэг нь байгалиас шууд хараат нүүдлийн мал аж ахуй эрхлэн амьдарч байна. Газарзүй болон нийгэм, эдийн засгийн энэхүү өвөрмөц байдал нь гамшгийн эрсдэлийн онцгой нөхцөлийг бий болгож байдаг.

“Монгол улсын гамшгаас хамгаалах цагаан ном 2017”-д тэмдэглэснээр, Монгол улсад жилд дунджаар 3500 орчим аюулт үзэгдэл, осол гарч үүний улмаас жил бүр 200 гаруй хүн амь насаа алдаж, 700 орчим хүн гэмтэж бэртэн, 950 мянга орчим толгой мал хорогдож, ойролцоогоор 70 гаруй тэрбум төгрөгийн шууд хохирол учирч байна¹.

2005-2016 онд улсын хэмжээнд 0-16 насны 604 хүүхэд гэнэтийн аюулт үзэгдэл, осолд өртөн амь насаа алдаж, 244 хүүхэд түлэгдэж бэртсэн байна. Үүний дийлэнхийг объектын гал түймэр, усны осол эзэлж байна. Улсын хэмжээнд 2017 онд хүүхэд өртсөн зам тээврийн осол 1018 гарч, үүнд 55 хүүхэд амь насаа алдаж, 1058 хүүхэд гэмтсэн байна. Хөдөө орон нутагт зам тээврийн осолд өртсөн хүүхдийн 72.8 хувийг, Улаанбаатар хотод осолд өртсөн хүүхдийн 68.7 хувийг явган зорчигч эзэлж байгаа юм².

Хүн бүхэн үр хүүхдээ эрүүл энх өсөн торниж, амар тайван, аюулгүй орчинд аз жаргалтай амьдруулахыг хүсдэг. Гэвч өнөөдөр хүүхдийг хүрээлж буй орчин нь дээр дурдсанчлан тийм ч аюулгүй, тайван биш байна. Иймд тохиолдож болзошгүй гамшиг, учирч болзошгүй осол гэмтлээс урьдчилан сэргийлэх, түүнд бэлэн байх, өөрийгөө хамгаалах, бусдад туслах ухамсар, чадварыг бага наснаас нь олгох шаардлага зайлшгүй тулгарч байгаа юм.

Өнөөг хүртэл хүүхдэд бага наснаас нь гамшгаас хамгаалах боловсрол эзэмшүүлэх хэрэг байхгүй гэж үзэж байлаа. Учир нь хүүхдийн аюулгүй байдлыг насанд хүрэгчид хамгаалах ёстой гэж үзэж байв. Хүүхдийн аюулгүй байдлыг насанд хүрэгчид хамгаалах, халамжлах нь мэдээжийн хэрэг боловч анхаарал халамж хэтэрвэл хүүхэд өөрөө аливаа аюулыг мэдэрч, аюулаас зайлсхийх чадвар дадал нь буурч энэ нь эсрэгээрээ хүүхдэд аюул учруулах эрсдэл болох юм. Гэхдээ яагаад бага наснаас нь эхлэх ёстой вэ? Арай эртдэх юм биш үү? гэсэн асуултууд гарч магадгүй. Үүний учрыг бага насны хүүхдийн хөгжлийн онцлогтой холбон авч үзье.

¹ Онцгой байдлын ерөнхий газар “Монгол улсын гамшгаас хамгаалах цагаан ном 2017” , 2018 он

² Үндэсний статистикийн хороо “Зам тээврийн ослын өнөөгийн байдал 2017”

http://1212.mn/BookLibraryDownload.ashx?url=Road_traffic_accidents_2017.pdf&ln=Mn

Өдөр тутмын амьдрал болон тоглоомоор дамжуулан суралцах үе

- Бага ангийн сурагчдыг бодвол сургуулийн өмнөх насны хүүхэд нь, хувь хүн болон төлөвших үндэс суурийн ихэнхийг өдөр тутмын амьдралаас суралцдаг.
- Хүүхэд тоглож байх явцдаа тоглоомоо мөргөлдүүлэх, тээглүүлэх зэрэг олон төрлийн аюулыг мэдэрч, эдгээрийн давталтын үр дүнд хүүхэд өөрөө, заримдаа томчуудын тусламжтай аюулын тухай, аюул тулгарсан үед ямар арга хэмжээ авах тухай ойлгож, өөрийн биеэр мэдэрч туршлагажсаар байдаг.

Зураг 1. Гамшиг аюулын тухай өдөр тутмын амьдрал, тоглоомоос суралцах нь

Багаар болон хамт олонтойгоо хамтран сурч хүмүүжих, нийгэмших явцад дүрэм журам байдгийг мэдэрч, дагаж мөрдөх гэсэн сэтгэл зүй хөгжиж эхлэх үе

- Цэцэрлэг нь хүүхэд анх удаа гэрээсээ холдож бусадтай хамтран сурч хүмүүжих, нийгэмших газар юм.
- Цэцэрлэгт явах, найз нөхөдтэй болох явцад хүүхэд төрөл бүрийн

дүрэм журамд суралцаж, дагаж мөрдөнгөө хүмүүжиж нийгэмшдэг. Энэ үед өдөр тутмын амьдралын явцад дагаж мөрдөх дүрмийн нэг хэсэг болгон аюулаас зайлсхийх, гамшиг тохиолдсон үед хэрхэн өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах тухай танин мэдүүлснээр “гамшгаас хамгаалах” гэсэн ойлголт хүүхдэд төлөвшиж эхэлнэ.

Байгалийн сайхан, түүний сүр хүчийг мэдрэх, ургамал амьтанд хандах хандлага өсөн хөгжих үе

- Хүүхэд үлгэр домогт итгэдэг ба бодит байдалд оршдоггүй үлгэр домгийн нисдэг баатрууд, ярьдаг амьтад болон модыг оршин байдаг гэж итгэдэг. Үүнээс үүдээд хүүхдийн сэтгэл зүрхэнд хүний хийж чадахгүй зүйлийг тэдгээр үлгэр домгийн амьтад хийж чадна гэдэг ойлголт үлддэг.
- Бага насанд байгалийн сүр хүчийг мэдрэх, байгальд хандах хандлага, хүндлэл бий болно. Иймээс байгалийн хүч чадлыг хүлээн зөвшөөрч, байгалийн гамшигт хандах хандлага тавигдах чухал үе гэж үзэж болно. Гэхдээ хүүхдэд айдас төрүүлэх бус байгальтай зөв зохистой харьцахад сургах нь эрхэм зүйл юм.
- Мөн хүүхэд ургамал, амьтантай харьцсанаар амьд амьтан, амь насны тухай мэдлэгтэй болж “Амь насны үнэ цэнэ” гэдэг үүднээс гамшгаас хамгаалах сургалтыг явуулбал илүү үр дүнтэй байна.

Хүүхэд бол түүний эргэн тойронд орших аюулаас хамгаалуулах эрх бүхий субъект хэдий ч, зөвхөн хамгаалуулаад зогсохгүй насан туршдаа өөрийнхөө аюулгүй байдлыг хангах чадварыг эзэмшиж, цаашилбал бусдын болон нийгмийн аюулгүй байдалд санаа тавьж, санаачилгатай оролцдог болох нь чухал юм. Тиймээс хүүхдэд аюулыг төсөөлж, түүнээс зайлсхийх дадал, чадвар, бусдын болон нийгмийн аюулгүй байдлыг хамгаалахад хувь нэмрээ оруулах мэдлэг, чадвар, хандлагыг боловсролоор дамжуулан суралцагчдад эзэмшүүлэх; суралцагч нь аливаа осол, аюулт үзэгдэлд бэлтгэлтэй байх, өөрийгөө хамгаалах, бусдад туслах, дасан зохицож амьдрах чадвартай, нийгэмд аюулгүй аж төрөх зан үйл, амьдралын зөв дадал хэвшилтэй иргэн болж төлөвшүүлэхийн тулд аюулгүй амьдрах ухааны боловсролыг дэмжих явдал чухал юм.

2. “АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛГО БА АГУУЛГА

Аюулгүй амьдрах ухааны сургалтын хөтөлбөрт сургуулийн өмнөх боловсрол болон ерөнхий боловсролын зорилтыг хүүхдийн хөгжлийн хэрэгцээ, насны онцлогтой холбож ялгаатай тодорхойлсон. Тухайлбал, **сургуулийн өмнөх боловсролын хувьд бага насны хүүхэд нь багш, эцэг эх, асран хамгаалагчийн дэмжлэгтэй аюул ослын тухай төсөөлөлтэй болж, аюулгүй амьдралын дадал хэвшил, өөрийгөө хамгаалах аргад суралцан, бусдаас тусламж хүсэж, бусдад тусалдаг болно гэсэн зорилготой** юм.

Аюулгүй амьдрах ухааны тухай заахдаа аюулгүй байдлын агуулгыг “Орчны аюулгүй байдал” “Гамшиг, осол, аюулт үзэгдэл” гэсэн үндсэн 2 хэсэгт ангилж үзнэ.

Зураг 2. Аюулгүй амьдрах ухаан сургалтын хөтөлбөрийн агуулга

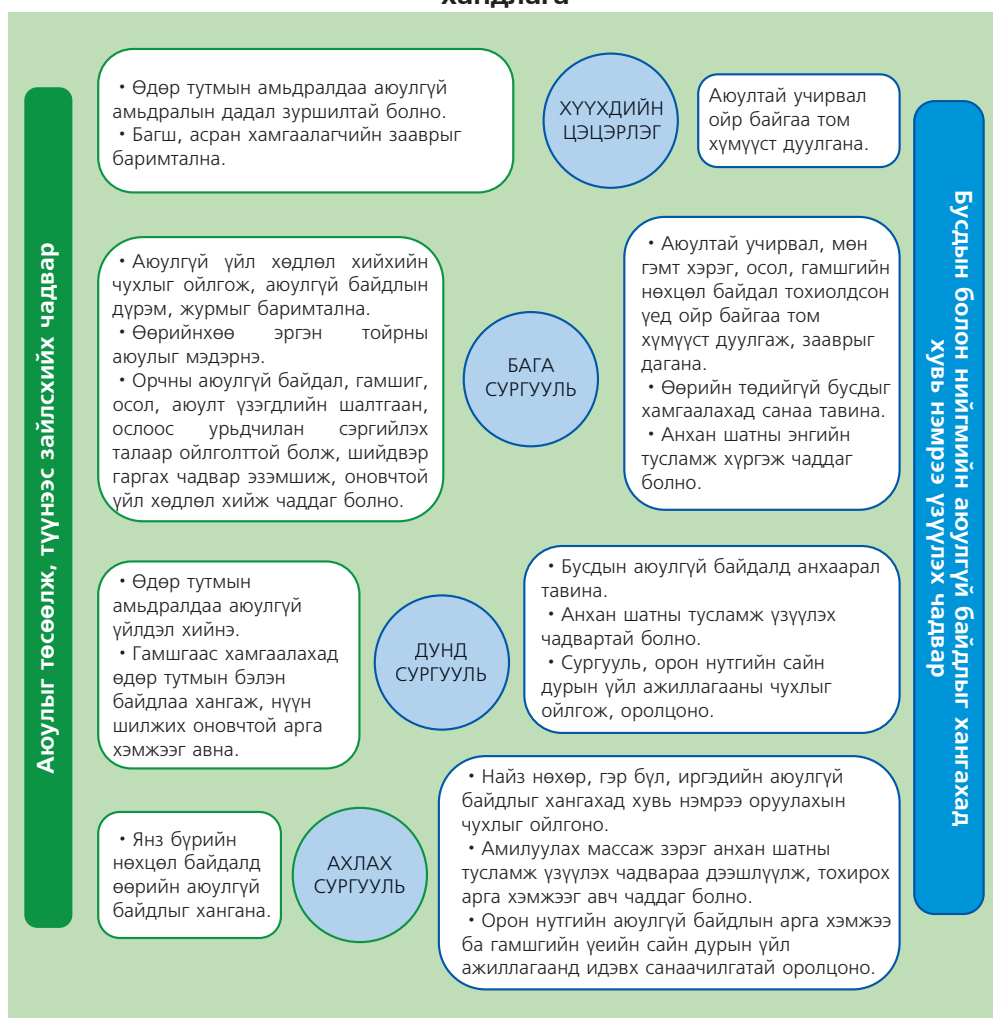

Дээрх зурагт үзүүлсэнчлэн, ЕБС-ийн “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөр дэх “Орчны аюулгүй байдал”-ыг, ахуйн орчны аюулгүй байдал, нийгмийн орчны аюулгүй байдал гэж ахин хоёр хуваах бөгөөд, харин “Гамшиг, осол, аюулт үзэгдэл”-ийг байгаль, цаг уурын гаралтай аюулт үзэгдэл ба хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюулт үзэгдэл хэмээн дотор

нь хоёр ангилж үзнэ.

“Аюулгүй амьдрах ухаан”-ы сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлснээр хүүхдэд Зураг 2-т үзүүлсэн дадал, чадварыг эзэмшүүлэх ба бага насанд аюулыг төсөөлж, түүнээс зайлсхийх чадвар нь давамгайлж байсан бол, боловсролын түвшин ахих тутам зөвхөн өөрийн төдийгүй бусдын аюулгүй байдлыг хангах чадвар эзэмших, цашилбал нийгмийн аюулгүй байдлыг хамгаалахад хувь нэмрээ оруулах хандлага төлөвшүүлэхэд чиглэнэ.

Зураг 3. Аюулгүй амьдрах ухаанаар эзэмших чадвар, төлөвших хандлага

“Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхдээ, сургуулийн өмнөх боловсролын түвшинд бага насны хүүхдийг хөгжүүлэх суралцахуйн бүх чиглэлийн агуулга, үйл ажиллагаагаар эзэмшүүлнэ. Бага боловсролын түвшинд хүн ба орчин, хүн ба байгаль, хүн ба нийгэм, дүрслэх урлаг, технологи, математик, монгол хэл, биеийн тамир; суурь боловсролын

түвшинд газарзүй, хими, биологи, дизайн технологи, математик, монгол хэл, биеийн тамир; бүрэн дунд боловсролын түвшинд газарзүй, монголын түүх, нийгэм судлал, биологи, хими, мэдээллийн технологи, биеийн тамирын сургалтын хөтөлбөрийн холбогдох агуулгын хүрээнд интеграцчилан хэрэгжүүлэхийн зэрэгцээ гамшгаас хамгаалах дадлага сургуулилалт зэрэг үйл ажиллагааг цэцэрлэг, сургуулийн үйл ажиллагааны төлөвлөлтөд тусган хэрэгжүүлнэ.

3. ГАРЫН АВЛАГЫН БҮТЭЦ, АШИГЛАХАД АНХААРАХ ЗҮЙЛ

“Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх багшийн гарын авлага нь ном, DVD бүхий багц байна.

“АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” БАГШИЙН ГАРЫН АВЛАГА АШИГЛАХ МАТЕРИАЛ, DVD

DVD 1

DVD 2

“Аюулгүй амьдрах ухаан”
багшийн гарын авлага

- 1 “Аюулгүй амьдрах ухаан”
жишээ хичээлийн видео
- 2 “Аюулгүй амьдрах
ухаан” сургалтын материал
- 3 “Хэн ч, хэзээ ч, хаана ч
бэлэн” гамшгаас
хамгаалах буухиа
тэмцээний гарын авлага
- 4 “Аюулгүй амьдрах ухаан”
хичээлийн арга зүйн санаа
(жишээ)

- 1 Бэлэн бай!
Сургалтын багц
- 2 “Томоо аюулаас
аврагдсан нь”
ширээний театр
- 3 Газар хөдлөлтийн
гамшгаас хамгаалах
талаарх үзүүлэн
самбар

DDVD 1-д, зорилтот сургууль, цэцэрлэг дээрх жишээ хичээлийн видео, хичээлийн төлөвлөгөө, өмнө нь “Монгол улсын газар хөдлөлтийн гамшгаас хамгаалах чадавхыг бэхжүүлэх төсөл”-ийн хүрээнд зохион байгуулагдсан аймаг, нийслэлийн арга зүйчдийг хамруулсан сургагч багшийн сургалтын материал болон хичээлийн арга зүйн санаа гэсэн шууд сургалтын үйл ажиллагаатай холбоотой зүйл багтаж байна. Түүнээс гадна, хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаагаар хэрэгжүүлж болох “Хэн ч, хэзээ ч, хаана ч бэлэн” гамшгаас хамгаалах буухиа тэмцээний гарын авлагыг оруулсан. Энэхүү буухиа тэмцээнийг орон нутгийнхаа Онцгой байдлын алба болон иргэд, эцэг эхийг оролцуулан хийх боломжтой.

DVD2-т Дэлхийн зөн Монгол Олон улсын байгууллага, ОБЕГ хамтран

боловсруулсан “Бэлэн бай” сургалтын багцыг оруулсан. Энэ багц нь гамшгийн төрөл бүрээр танилцуулга, видео хичээл, гарын авлага, сургалтын хэрэглэгдэхүүн болон сургалтын хэрэглэгдэхүүнийг хэрхэн хийх үлгэрчилсэн заавар, сургагч багшийн гарын авлага бүхий сургалтын модуль юм.

Цэцэрлэгийн болон сургуулийн бага насны хүүхдэд зориулсан “Томоо аюулаас аврагдсан нь” ширээний театр нь газар хөдлөлтийн гамшгийн аюул болон аюулын үед авах арга хэмжээг хүүхдэд зурган өгүүллээр харуулсан сургалтын хэрэглэгдэхүүн юм. Газар хөдлөлтийн гамшгаас хамгаалах үзүүлэн самбар нь Гамшгаас хамгаалах сургалт арга зүйн төвийн Газар хөдлөлтийн танхимд байрлуулсан үзүүлэн бөгөөд, түүнд газар хөдлөлтийн механизм, Монголд болон Дэлхийд болсон газар хөдлөлтүүд, газар хөдлөлтийн аюулаас сэргийлэх аргуудыг багтаасан.

Энэхүү гарын авлагад Монголын сургууль, цэцэрлэгийн сургалтын агуулгад харьцангуй бага байдаг газар хөдлөлтийн агуулгыг боловсролын бүх түвшинд хэрхэн зааж болох талаар оруулахыг хичээсэн.

Та бүхэн видео бичлэг болон энэхүү гарын авлага дахь арга зүйн санааг ашиглан, орон нутгийнхаа онцлогт тохируулан, өөрийн оршин суугаа газарт хамгийн их тохиолддог, тохиолдох магадлал бүхий гамшгийн төрлөөр, хичээл сургалтын үйл ажиллагаагаа төлөвлөж хэрэгжүүлбэл илүү амьдралд ойр, үр дүнтэй байх болно.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ГАМШГИЙН ТУХАЙ ЕРӨНХИЙ ОЙЛГОЛТ

1. Гамшгийн өнөөгийн нөхцөл байдал

Дэлхий дахинд гамшгаас учирч буй хор хөнөөл

Дэлхийн дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлт, хүний буруутай үйл ажиллагааны улмаас дэлхий нийтэд тохиолдох гамшгийн аюул, түүнээс учрах хохирол жил бүр өсөн нэмэгдэж, улс орнуудын нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, хүн амын амьжиргаанд сөрөг нөлөө үзүүлж байна.

1967-2016 оны хоорондох 50 жилийн хугацаанд 8000 гаруй томоохон хэмжээний байгалийн гамшиг тохиолдож, түүний улмаас 2.8 сая хүн амь насаа алдаж, 730 тэрбум долларын хохирол учирчээ. Амь насаа алдсан хүний тоог бүс нутгаар авч үзвэл, Азид хүчтэй салхи, аадар бороо, үерийн улмаас нас барагсдын тоо харьцангуй өндөр байгаа бол, Өмнөд болон Төв Америкт хүчтэй салхи, аадар бороо, үерээс гадна газар хөдлөлт, цунамигийн улмаас амиа алдсан хүн олон байна. Харин Африкт нас барсан хүний дийлэнх нь гангийн улмаас амь насаа алджээ. Мөн гамшгийн тохиолдол болон хохирлын хэмжээг авч үзвэл, Ази тивд хамгийн өндөр байна³.

Бүх л улс орны хүн ам, эд хөрөнгийн гамшигт өртөх байдал нь тухайн улс орноос эмзэг байдлыг бууруулах талаар авч байгаа арга хэмжээнээс давуу хурдтай нэмэгдэж, үүнээс үүдэн шинээр гамшгийн эрсдэлүүд бий болохоос гадна, нийгэм, эдийн засаг, эрүүл мэнд, соёл, хүрээлэн буй орчинд богино, дунд, урт хугацаанд ноцтой нөлөөлөн, ялангуяа орон нутаг, олон нийтийн түвшинд гамшгийн хохирол улам бүр нэмэгдсээр байна.

“Цар хүрээ багатай, удаан эрчимтэй гамшиг” давтамжтай тохиолдож, энэ нь иргэд, олон нийт, өрх гэр, жижиг, дунд бизнес эрхлэгчдэд илүүтэй нөлөөлж, учирч буй нийт хохирлын дийлэнх хувийг бүрдүүлж байна. Ялангуяа гамшгийн улмаас амь насаа алдагсдын тоо, эдийн засгийн хохирлын хэмжээ нь хөгжиж буй орнуудад харьцангуй өндөр байсаар байна.

Монгол орны гамшиг, ослын өнөөгийн нөхцөл байдал

Дэлхий дахинд түгээмэл тохиолддог байгалийн 30 гаруй аюулт үзэгдлээс манай оронд ган, зуд, цасан болон шороон шуурга, хуй салхи, цөлжилт, аянга, аадар бороо, үер, хүн малын олон улсын хөл хориот гоц халдварт өвчний тархалт, ой хээрийн түймэр зэрэг байгалийн гаралтай 10 гаруй аюулт үзэгдэл, нисэх онгоцны сүйрэл, гол нуурын мөсний цөмрөлт, уурхайн дэлбэрэлт, гүний нуралт, химийн хорт бодисын хордуулалт, объектын гал түймэр болон авто тээврийн хэрэгслийн томоохон осол зэрэг хүний буруутай үйл ажиллагаа, техникийн холбогдолтой осол гарч, хүний

³ Японы Олон Улсын Хамтын ажиллагааны Байгууллага (JICA)-ын веб хуудас
<https://www.jica.go.jp/publication/mundi/1710/ku57pq000022jpbu-att/02.pdf#page=2>

амь нас, эд хөрөнгө, хүрээлэн буй орчин сүйрч, нийгэм эдийн засагт ихээхэн хохирол учирч байна.

Манай оронд 2005-2013 онд жилд дунджаар аюулт үзэгдэл 3200 орчим удаа, осол 171 удаа, давхардсан тоогоор 601 сум, дүүргийг хамран тохиолдож, түүнд 200 орчим хүн амь насаа алдаж, эдийн засаг, экологид 95 тэрбум 645 сая төгрөгийн хохирол учирсныг өмнөх 8 жилтэй харьцуулбал ойролцоогоор 10 дахин өсжээ.

Монгол орны агаарын жилийн дундаж температур 1940 оноос 2013 он хүртэл 2.07 хэмээр буюу дэлхийн дунджаас 3 дахин илүү дулаарч, 1961 оноос хойш халуун өдрийн тоо 16-25 хоногоор нэмэгдэж, жилийн нийлбэр тунадасны хэмжээ 9.4 хувиар буурч, зуны улирлын аадар борооны эзлэх хэмжээ эрс нэмэгдэж, зүс борооны хэмжээ багасаж, цэвдэгт мандлын элэгдэл нэмэгдэж олон тооны гол, горхи, булаг, шанд, нуур, цөөрөм хатаж, бэлчээрийн ургамлын зүйлийн бүрэлдэхүүн 2-3 дахин багасаж, ургамлын ургацын хэмжээ бүх нутагт 20-30 хувь буурч, бэлчээрийн 78.2 хувь нь дунд болон түүнээс дээш эрчимтэй цөлжилтөд өртөөд байна.

Сүүлийн жилүүдэд байгалийн гамшигт үзэгдэл, үүний дотор ус цаг уурын аюултай болон гамшигт үзэгдлийн давтамж ихсэж байгааг дэлхийн цаг агаарын дулаарал, уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбон тайлбарлаж байна. Монгол орны уур амьсгалын өөрчлөлттэй холбоотой агаар мандлын гаралтай гамшигт үзэгдлийн давтамж, эрчим ихэсч, түүнээс учрах хохирлын хэмжээ сүүлийн жилүүдэд нэмэгдсээр байна. Харьцангуй богино хугацаанд болж өнгөрдөг агаар мандлын гаралтай гамшигт болон аюултай үзэгдэл болох хүчтэй салхи, аадар бороо, уруйн үер нь нийт тохиолдсон аюултай үзэгдлийн ихэнх хувийг эзэлж, нийгэм эдийн засагт учруулах хохирол мөн ихэсчээ. Монгол орны хувьд сүүлийн жилүүдэд агаар мандлын гаралтай аюултай болон гамшигт үзэгдлийн тоо ихсэж, 1990-2000 онд жилд дунджаар 30 орчим аюултай үзэгдэл ажиглагдсан бол 2001-2016 онд энэ тоо даруй 2 дахин нэмэгджээ. Цөөн жишээг дурдвал:

- ✓ 1974.07.21-нд Хэнтий аймгийн Батширээт сумын Хурх бригадын төвд гэнэтийн шуурганаар 10 гаруй хүн, бусад мал, амьтан үхэж гэмтсэн байдаг. Энэ эрчилсэн хуйлраа 100-200 метр өргөн зурвасаар, замдаа тааралдсан бүхнийг сүйтгэн ой модыг хярган, өвс ногоог арчиж хаясаар 60 км явсан.
- ✓ 2014.07.26-нд Архангай аймгийн Хашаат сумын Номгон багийн нутагт өргөнөөрөө 300-400 метр, уртаараа 10 км орчим нутгийг хамарсан догшин хуй салхи (торнадо), ширүүн аадар бороо, 6 см орчим голчтой том мөндөр орсон.
- ✓ Булган аймагт 2017.06.28-нд аадар бороо, мөндөр орж, хүчтэй салхи шуурга болсны улмаас цахилгаан дамжуулах агаарын шугамын 44 тулгуур багана хугарч, 5 аймгийн 159 суманд 70198 хэрэглэгчийн цахилгаан тасарсан. Мөн 80 өрх айлын гэр нурж, 2651 толгой мал, олон тооны хашаа, байшингийн дээвэр салхинд хийсэж, цонхнууд хагарсан байна.

2. Гамшиг, аюул, эмзэг байдал

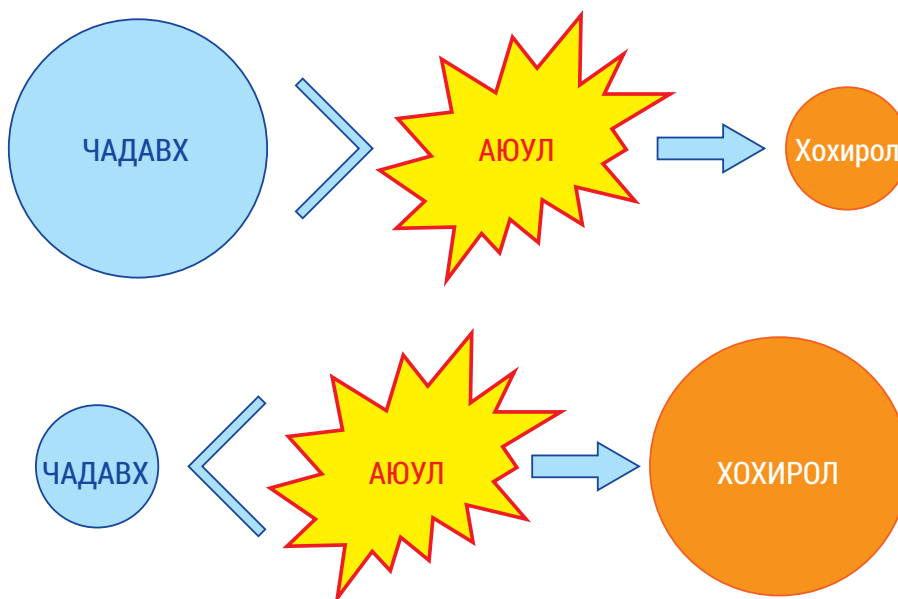
1. Гамшиг

Хуулийн нэр томъёо: “Гамшиг” гэж аюулт үзэгдэл, ослын улмаас олон хүний амь нас, эрүүл мэнд хохирох, мал, амьтан олноор хорогдох, эд хөрөнгө, түүх, соёлын дурсгалт зүйл, хүрээлэн байгаа орчинд улс болон орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн дотоод нөөц, боломжоос давсан хохирол учрахыг хэлнэ.

Энгийн үгээр тайлбарлавал, гамшиг гэдэг нь улс орон аюулд өртөж, түүний хор уршгийг өөрийн дотоод нөөц, хүч хэрэгсэл, хөрөнгөөрөө арилгах боломжгүй болж, хүний амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд ихээхэн хэмжээний хохирол учирч, нийгэм, эдийн засгийн хэвийн амьдралыг хангах боломжгүй болж, удаан хугацаагаар амьдрал ахуй нь алдагдаж байгаа үйл явц юм.

Гамшигийг эрдэмтэн, судлаачид өргөн хүрээтэйгээр тал бүрээс нь судалж, өөрсдийн үзэл бодлын үүднээс олон янзын тодорхойлолт гаргасан байдаг бөгөөд эдгээр тодорхойлолтод нийтлэг байдаг 2 ойлголт бол нэгд, гамшиг нь ямар нэгэн аюул тохиолдох; хоёрт, түүний улмаас учирсан их хэмжээний хохирлыг арилгахад нийгмийн чадавх хүрэхгүй байх нөхцөл юм. Өөрөөр хэлбэл, нийгэм бүхэлдээ гамшигт бэлэн байж, гамшгаас урьдчилан сэргийлэх чадавх сайн байвал аюул тохиолдоход хохиролгүй юмуу бага хохиролтой даван туулах боломжтой юм. Харин чадавх нь тааруу буюу гамшигт бэлэн бус байвал учирсан аюулаас үүсэх хохирол нь төдий чинээ их байна.

Зураг 4. Гамшиг үүсэх шалтгаан

Гамшгийн эдгээр үндсэн шинжийг тодорхойлох тулгуур нэр томьёо, ойлголтуудыг дэлгэрүүлэн авч үзье.

2. Гамшгийн аюул (аюулт үзэгдэл)

Хуулийн нэр томьёо: “Аюулт үзэгдэл” гэж хүчтэй цасан болон шороон шуурга, ган, зуд, үер, аянга, газар хөдлөлт, гал түймэр, хүн, мал, амьтны гоц халдварт өвчин гарах, хортон шавж, мэрэгч тархах зэргийг хэлнэ.

Дэлхий дээр амьдрал үүссэн тэр цагаас эхлэн хүн төрөлхтөний амь нас, ахуй амьдралд сөргөөр нөлөөлж, хор хохирол учруулсан байгалийн аюулт үзэгдлүүд гарсаар ирсэн бөгөөд, нөгөөтэйгүүр аж үйлдвэрийн хувьсгал, техник технологийн хөгжлийн нөлөөгөөр хүмүүс бид өөртөө аюул учруулах орчин нөхцөлийг бий болгосоор байдаг. Үүний уршгаар нийгэм нь байгалийн болон технологийн гаралтай аюулын дунд орших болсон.

Аюул нь байгалийн аюулт үзэгдэл (газар хөдлөлт, салхи шуурга гэх мэт) эсвэл хүний үйл ажиллагаагаар үүссэн осол (үйлдвэрийн осол, дэлбэрэлт гэх мэт) байж болно. Аюул, осол гэсэн угийн утга санааг Лонгманы толь бичигт аюул (hazard)-ыг «аюултай байж болох ямар нэг зүйл», осол (accident)-ыг «хэн нэгний санамсаргүй байдлаас үүдэж хэн нэгэн хүн гэмтэх эсвэл ямар нэг эд зүйл эвдрэх нөхцөл» хэмээн тайлбарлан бичсэн байна. Википедия нэвтэрхий тольд, аюул нь амь нас, эрүүл мэнд, эд хөрөнгө, хүрээлэн буй орчинд заналхийлэх түвшнийг илэрхийлэх нөхцөл байдал, осол (accident) нь гол төлөв санаачилга болон шаардлага хангах байдал дутагдсантай холбоотойгоор үүсдэг санаандгүй болон төлөвлөөгүй үзэгдэл юм уу нөхцөл байдал хэмээн тайлбарлажээ. Монгол хэлнээ «аюул»-ыг гамшиг зовлон учруулж болох хор хөнөөл, гай, «осол»-ыг анхаарал болгоомжгүйгээс болж гарсан алдаа, эндэл гэж тус тус тайлбарлажээ.

Гамшгийн аюул бол ирээдүйд аюул занал учруулж болох ч, одоогоор далд байдалд байгаа нөхцөл юм. Энгийн үгээр тайлбарлавал, байгаль орчны болон нийгэм, эдийн засгийн доройтол, хүний эрүүл мэнд, амь нас эрсдэх, мал амьтан хорогдох, эд хөрөнгө сүйрэх, хүрээлэн буй орчинд хохирол учруулж болзошгүй аливаа үзэгдэл, тохиолдол, хүний буруутай үйл ажиллагаа зэргийг “аюул” гэж ойлгоно.

Дэлхий дахинд хүн, амьтан олноор нэрвэгдэж, тухайн орны эдийн засагт ихээхэн хохирол учруулдаг олон төрлийн гамшгийн аюул тохиолддог бөгөөд эдгээр нь уур амьсгалын өөрчлөлт, дэлхийн дулаарал, техник, технологийн хөгжил, хүмүүсийн зохисгүй зарим үйл ажиллагааны нөлөөгөөр улам бүр нэмэгдэж байна.

Гамшгийн аюулыг эх үүсвэрт нь үндэслэн байгалийн гаралтай, хүний үйл ажиллагаатай холбоотой гэж ерөнхийд нь 2 том бүлэгт хуваана.

А. Байгалийн гаралтай аюулт үзэгдэл

Байгалийн хүчин зүйлийн нөлөөлөл, зүй тогтол, хувьсал өөрчлөлтийн үр дүнд үүсэх байгалийн гаралтай аюулыг байгалийн гаралтай аюулт үзэгдэл гэж нэрлэх ба дотор нь геологийн, цаг уурын, ус зүйн, уур амьсгалын,

биологийн болон сансрын гаралтай аюулт үзэгдэл гэж ангилна.

- Геологийн гаралтай аюулт үзэгдэл нь газрын гадаргууд үүсдэг геодинамик хүчин зүйлсийн нөлөөгөөр үүсэх ба үүнд газар хөдлөлт, галт уулын дэлбэрэлт, газрын гадаргуугийн шилжилт хамаардаг.
- Цаг уурын гаралтай аюулт үзэгдэл нь агаар мандлын хувьсал, өөрчлөлт, нөхцөл байдлын нөлөөгөөр үүсэх ба үүнд хүчтэй салхи, шуурга, хэт халалт, эрс хүйтрэлт зэрэг хамаарна.
- Ус зүйн гаралтай аюулт үзэгдэл нь газрын гадаргуу дахь усны шилжилт, өөрчлөлт болон хуваарилалтын нөхцөлөөс үүсэх ба үүнд үер, хөрсний доройтол, гулсалт зэрэг хамаарна.
- Уур амьсгалын гаралтай аюулт үзэгдэл нь уур амьсгалын хүчин зүйлийн улирлын болон олон арван жилийн үргэлжилсэн хувьсал өөрчлөлтөөс бий болсон агаар мандлын үйл явцаас шалтгаалж үүсэх ба үүнд ган, цөлжилт, ой хээрийн түймэр орно.
- Биологийн гаралтай аюулт үзэгдэлд, амьд организм, түүний хоруу чанарын нөлөөлөл болон бичил биетнээр үүсгэгдэж дамжих шинж чанартай хүн, амьтан, ургамлын халдварт өвчин, хортон шавьж, мэрэгчийн тархалт зэрэг хамаарна.
- Сансрын гаралтай аюулт үзэгдэл нь жижиг гараг, солирын биет болон сүүлт од дэлхийтэй маш ойрхон өнгөрөх, дэлхийн агаар мандалд нэвтрэх, дэлхийд унах зэргийн нөлөөгөөр цахилгаан соронзон орон, агаар мандлын ионжсон бүс болон газрын гадаргад үүсэх өөрчлөлтөөр илэрнэ.

Б. Хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюул

Хүний санаатай буруу үйлдэл, санамсаргүй ажиллагаанаас үүдсэн аюулыг хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюул гэх ба дотроо техник, технологийн холбогдолтой осол, хүний буруутай үйл ажиллагаанаас үүдсэн аюул гэж хуваагдана.

- Техник, технологийн холбогдолтой осол нь үйлдвэрлэл, техник технологийн горим зөрчигдөж их хэмжээний хохирол учруулсан нөхцөлөөс үүсэх ба үүнд үйлдвэрийн осол болон тээврийн хэрэгслийн осол ордог.
- Нийгмийн шалтгаантай аюул нь үндэстэн хоорондын мөргөлдөөн, алан хядах ажиллагаа, дайн, дотоодын үймээн, самуун зэргээс үүдэж үүснэ.

Эдгээр гамшгийн аюулын төрлүүд нь дангаараа болон хослон, эсвэл хавсарсан байдлаар тохиолдож болно.

Хүснэгт 1. Гамшгийн аюулын ангилал

Ерөнхий ангилал	Дэд ангилал	Төрөл хэлбэр			
Байгалийн аюул үзэгдэл	Геологийн гаралтай аюул үзэгдэл	Газар хөдлөлт	Газар хөдлөлтийн чичирхийлэл Цунами		
		Хөрсний гулгалт			
		Галт уулын идэвхжил	Галт уулын үнс унах Галт уулын шавар урсах Халуун хайлмаг урсах		
	Цаг уурын гаралтай аюул үзэгдэл	Салхи шуурга	Тропикийн шуурга	Конвекцийн гаралтай шуурга: Хуй салхи Мөндөр Аадар бороо Аянга цахилгаан Хар салхи Шороон шуурга Цасан шуурга Хүчтэй салхи Далайн эргийн хар салхи	
			Агаарын хэмийн эрс тэс нөхцөл	Огцом хүйтрэлт Хэт халалт Өвлийн эрс тэс нөхцөл: Их цас/ зуд Мөстөлт, хөлдөлт	
		Манан			
		Ус зүйн гаралтай аюул үзэгдэл	Үер	Гол мөрний үер	Уруйн үер Шар усны үер Мөсөн хахаа
	Гулсалт, нуранги			Цасан нуранги Шавар урсах Хад, чулууны нуранги	
				Ган	
				Цөлжилт	
	Биологийн гаралтай аюул үзэгдэл		Байгалийн түймэр	Ойн түймэр Хээрийн түймэр	
		Халдварт өвчин		Вирусийн гаралтай өвчин Бактерийн гаралтай өвчин Паразитын гаралтай өвчин Мөөгөнцрийн гаралтай өвчин Прионы гаралтай өвчин	
			Хортон тархах	Хортон шавж тархах Хортон мэрэгч тархах	
				Сансрын аюул үзэгдэл	Нөлөөлөх
		Сансрын цаг агаар	Соронзон шуурга Цахилгаан долгионы урсгал		

Хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюул	Техник, технологийн холбогдолтой осол	Үйлдвэрийн осол	Химийн бодисын осол
			Нуралт
			Дэлбэрэлт
			Гал түймэр
			Хий алдагдах
			Цацраг идэвхт бодис алдагдах
	Тээврийн хэрэгслийн осол	Агаарын тээврийн осол	
		Зам тээврийн осол	
		Төмөр замын осол	
		Усан замын осол	
Нийгмийн шалтгаантай аюул		Эмх замбараагүй байдал	
		Терроризм	
		Үй олноор хөнөөх хэрэгсэл	

3. Гамшгийн эмзэг байдал

Хуулийн нэр томъёо: “Эмзэг байдал” гэж аюулд хүн ам, мал, амьтан, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчин өртөгдөх зэргийг хэлнэ.

Яагаад нэг ижил гамшгийн аюулд улс орон, нийгэм бүр өөр өөрөөр өртдөг вэ? Үүний шалтгаан нь тухайн улс орны эмзэг байдалтай холбоотой. Эмзэг байдал нь хүмүүсийн гамшгийг хэмжих хэмжээс бөгөөд энэ нь байгалийн хүчин зүйлээс илүүтэйгээр нийгмийн амьдралыг тодорхойлох, хүмүүсийн амьдарч буй орчныг бий болгох эдийн засаг, нийгэм, соёл, улс төр, засаглалын бүхий л хүчин зүйлүүдийн үр дүн юм.

Эмзэг байдал юунаас үүсдэг вэ?

- Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс үүдэн өсөн нэмэгдэж буй аюулт үзэгдлүүд
- Зөрчил мөргөлдөөн, иргэний дайн
- Хотжилт, хүн амын хэт их өсөлт
- Хүмүүсийн өөрсдийн хүлцэнгүй, сул дорой байдал

Гамшигт өртсөн айл өрхүүд амьдралаа сэргээн босгож чадахгүйгээс ядуусын эгнээнд шилжсэнээр эмзэг байдал нь улам ихэсдэг.

Эмзэг байдлын 4 төрөл байна. Үүнд:

1. Биет эмзэг байдал нь аюулд өртөж болох орчин нөхцөл бий болсон байдлаар илэрхийлэгдэх бөгөөд энэ нь газарзүйн, дэд бүтцийн болон хүн амын гэсэн гурван үндсэн бүрэлдэхүүнтэй.

Газарзүйн эмзэг байдал үүсэж болох нөхцөл:

- газрын гадаргын өөрчлөлт, гадаргын налуу;
- хөрсний хэлбэр, ургамалжилт;
- усны нөөцийн хомстол, уур амьсгалын өөрчлөлт;

Дэд бүтцийн эмзэг байдал үүсэж болох нөхцөл:

- газар ашиглалт;
- барилга, байгууламжийн байршил, хийц бүтээц, норм дүрмийн хэрэгжилт;
- зам гүүр, харилцаа холбооны шинж чанар;
- эрчим хүч, үйлдвэржилтийн түвшин;
- Хүн амын эмзэг байдал үүсэж болох нөхцөл:
- хүн амын тархалт, нягтшил;
- мал, амьтны тархалт;
- үйлдвэрлэл, үйлчилгээний байршил.

2. Нийгмийн эмзэг байдал нь хүн амыг тодорхой аюулд өртөж амсах байдлыг нэмэгдүүлж эсвэл багасгаж болох хувь хүн, нийгэм, улс төрийн болон соёлын хүчин зүйлээр илэрхийлэгдэнэ. Нийгмийн эмзэг байдлыг үүсгэж болох нөхцөлд:

- нас, хүйс;
- боловсрол, эрүүл мэнд;
- улс төр, аюулгүй байдал, засаглал;
- хүний эрх, уламжлал, үнэлэмж;
- шашин, соёл, зан үйл зэрэг нь хамаарна.

3. Хүрээлэн буй орчны орчны эмзэг байдал нь тухайн нийгэм гамшигт өртөх, хохирол амсаж болох нөхцөлийг нэмэгдүүлж эсвэл багасгаж болох хүрээлэн буй орчны төлөв байдлаар илэрхийлэгдэнэ. Энэ нь тухайн нийгэм байгаль орчинтойгоо хэрхэн харьцаж аж төрөхөөс хамаардаг.

Хүрээлэн буй орчны орчны эмзэг байдлыг үүсгэж болох нөхцөлд:

- хөрсний доройтол;
- ойн менежментийн дутагдалтай байдал;
- усны менежментийн дутагдалтай байдал;
- байгаль орчны доройтол, бохирдол зэрэг нь хамаарна.

Нөгөө талаас байгалийн үйл явц нь өөрөө хүрээлэн буй орчны эмзэг байдалд нөлөөлдөг тухайлбал, хүчтэй салхи, шуурга, хүчтэй аадар бороо зэрэг нь байгаль орчныг доройтуулна.

4. Эдийн засгийн эмзэг байдал нь хувь хүн, нийгмийн гамшгийн нөлөөллөөс өөрийгөө хамгаалах санхүүгийн байдлаар илэрхийлэгдэнэ.

Санхүүгийн хувьд чадавхтай байх нь гамшгаас өөрсдийгөө бүрэн утгаар хамгаалах байдлыг илэрхийлж чадахгүй ч тэд гамшгаас хамгаалахтай холбоотой ямар нэг арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх боломжтой гэсэн үг.

Эдийн засгийн эмзэг байдлыг үүсгэж болох нөхцөлд:

- ДНБ, эдийн засгийн хараат ба тогтворгүй байдал;
- даатгал, орлогын эх үүсвэрийн сул тал;

- баялгийн тэгш бус хуваарилалт;
- нөөцийн хомстол зэргийг хамааруулж авч үздэг.

Эмзэг байдлыг үүсгэж болох эдгээр нөхцөл хоорондоо уялдаа холбоотой байдаг. Тухайлбал, эдийн засгийн эмзэг байдал нь хүн амыг аюултай газар нутагт амьдрахад хүргэх шалтгаан болсноороо хүрээлэн буй орчны эмзэг байдал болон биет эмзэг байдлыг нөхцөлдүүлж болно.

Эмзэг байдлыг авч үзэхийн тулд, түүнтэй ойролцоо утгатай “өртөнгө” (exposure) ба эмзэг байдлын эсрэг хүчин зүйл болох “чадавх” (capacity) хэмээх ойлголтуудыг тайлбарлах шаардлагатай. Эмзэг байдал ба өртөнгө нь эд зүйлийн гамшгийн аюулд нэрвэгдэх байдлыг илэрхийлдэг боловч, өөр хоорондоо нэлээд ялгаатай утгатай. “Өртөнгө” гэдэг нь гамшгийн аюул бүхий газар нутаг дахь хүн ам, дэд бүтэц, байшин барилга, үйлдвэр болон бусад биет зүйлийн оршин байх нөхцөл байдлыг хэлнэ.

“Чадавх” гэж иргэд, олон нийт, байгууллагын гамшгийн эрсдэлийг удирдах, бууруулах, гамшгийг тэсвэрлэх чадварыг бэхжүүлэх, сайжруулах бүх хүч хэрэгсэл, онцлог чанар болон нөөц бололцооны нийлмэл байдлыг хэлнэ. Чадавхад дараах ойлголтуудыг хамруулан ойлгоно. Үүнд:

- Гамшгийн аюулыг даван гарч чадах боломжийг нэмэгдүүлэхүйц эерэг нөхцөл байдал, нөөц бололцоо;
- Гамшгийн аюулыг урьдчилан мэдэх боломж, дасан зохицох байдал, хор хохирлыг арилгаж сэргээн босгох чадвар;
- Орон нутгийн байгууллага, хүмүүсийн хоорондын харилцан уялдаатай хамтын ажиллагаа;

4. Гамшгийн эрсдэл

Хуулийн нэр томъёо: “гамшгийн эрсдэл” гэж гамшгийн улмаас хүн ам, мал, амьтан, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд учирч болзошгүй хохирлын магадлалыг хэлнэ.

Энгийн үгээр тайлбарлавал, тодорхой орон нутагт, тодорхой аюулт үзэгдлийн улмаас, тодорхой хугацааны туршид, учирч болох хохирлыг гамшгийн эрсдэл гэж ойлгож болно.

Гамшгийн аюул ба гамшиг хоорондын зааг ялгааг мэдэх нь нэн чухал. Нийгэм, олон нийт гамшгийн аюулд нэрвэгдэхэд тухайн нэрвэгдсэн улс орон,

Хувилбар 1

$$R = \frac{H \times V \times E}{C}$$

Хувилбар 2

$$R = \frac{H \times V}{C}$$

Хувилбар 3

$$R = H \times V$$

R-Risk (Гамшгийн эрсдэл)
 H-Hazard (Гамшгийн аюул буюу аюулт үзэгдэл)
 V-Vulnerability (Эмзэг байдал)
 E-Exposure (Өртөнгө)
 C-Capacity (Чадавх)

Гамшгийн эрсдэлийг үнэлэх нь

орон нутгийн гамшгаас хамгаалах дотоод нөөц, хүчин чадавхаас хэтэрсэн үйл явдал үүсэхийг гамшиг гэж үзнэ. Өөрөөр хэлбэл, гамшгийн аюулын нөлөөлөлд нийгэм, олон нийт хэр зэрэг эмзэг байгаагаас гамшиг болох эсэх нь маш их хамаардаг гэж ойлгож болно. Тухайлбал, эдийн засаг, нийгмийн таагүй нөхцөлд гамшгийн эмзэг байдал ихтэй байдаг тул гамшгийн аюулын улмаас их гай зовлон, гарз хохирол амсах магадлал нь өндөр, хамаарал нь их гэж ойлгож болно.

Жишээ 1. Ядуу хэсэг гамшигт илүү нэрвэгддэг

Хөгжиж байгаа орнууд гамшигт хамгийн хүндээр нэрвэгддэг. 1992-2001 оны хооронд байгалийн гамшгийн улмаас амь насаа алдагсдын 96% нь НҮБХХ-ийн үнэлгээгээр дунд болон буурай хөгжилтэй гэж ангилагдсан улс орнуудад байсан. Мөн үед гамшигт нэрвэгдсэн хүмүүсийн 98% нь дээрх орнуудад амьдардаг байжээ.

Хэдийгээр эмзэг байдал нь ядуурлаас өргөн хүрээтэй асуудал боловч ядуус хамгийн эмзэг байдалтай байдаг. Эдгээрийг бий болгодог олон далд хүчин зүйл шууд ил харагддаггүй. Жишээлбэл, ядуу хүмүүс аюултай газар сонгож амьдрах, хямд төсөр байшин барьж байгаа нь тэдний гамшгийн эмзэг байдлыг нэмэгдүүлнэ. Хүмүүс дараах далд хүчин зүйлсийн улмаас ийм сонголт хийхэд хүрдэг байна. Үүнд:

- хүн амын өсөлт;
- нийгэм, эдийн засгийн шалтгаантай шилжилт;
- газар ашиглалтын бодлого;
- ялгаварлан гадуурхах үзэл;
- улс орны алдаатай бодлого;
- засаглалын хямрал гэх мэт.

Эндээс харахад гамшгийн аюулын гамшиг болох эсэх нь тухайн нийгэм, олон нийтийн эмзэг байдлаас шууд хамаарч байна.

2003 онд АНУ-ын Калифорнид болсон 6.5 магнитутын хүчтэй газар хөдлөлтөд 2 хүн нас барж, 40 хүн гэмтсэн байна. Гэтэл үүнээс 4 өдрийн дараа Иранд болсон 6.6 магнитутын хүчтэй газар хөдлөлтөд 40,000 хүн амь насаа алдсан байна. Энэ тохиолдлууд нь хоёулаа хүн ам ихээр суурьшсан газруудад болсон байна.

Гамшиг шууд учрахгүй ба гамшгийн эмзэг байдалтай нийгэм, олон нийтэд аль нэг хэлбэрийн гамшгийн аюул тохиолдож, гамшгийн хэмжээнд хүрэх хүртэл тодорхой үе шатыг дамждаг. Гамшгийн аюул нь хамрах хүрээ, эрчмийн хувьд тодорхой түвшинд хүрч, хүн амын хэвийн амьдрал улс орны нийгэм, эдийн засгийн хөгжил, байгаль орчны тогтвортой байдалд сөргөөр нөлөөлөхүйц нөхцөл бүрдэхийг гамшгийн эрсдэл гэж ойлгоно. Ийм эрсдэл байгаа үед ямар нэгэн гамшгийн аюул тохиолдож, түүний сөрөг үр дагаврыг тухайн нэрвэгдсэн нийгэм, олон нийт өөрсдийн гамшгаас хамгаалах дотоод нөөц, хүчин чадавхын хүрээнд арилгаж, даван туулах боломжтой нөхцөлд

онцгой байдал үүсэх ба харин уг аюулын учруулах хор уршиг, хохирол нь даамжирч, өртсөн улс орон, орон нутаг уг нөлөөллийг өөрийн чадавхаар арилгах боломжгүй түвшинд хүрсэн тохиолдолд гамшиг болж хувирна. “Гамшгийн орчил”-ыг дараах бүдүүвчээр илэрхийлж харуулав.

Зураг 5. Гамшгийн орчил

5. Онцгой байдал

Онцгой байдал (emergency) гэдгийг Лонгманы толь бичигт “нэн даруй арга хэмжээ авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай таамаглаагүй буюу аюултай нөхцөл байдал”, Википедиа нэвтэрхий тольд “нэн даруй арга хэмжээ авах шаардлагатай гэнэтийн, яаралтай, гол төлөв таамаглаагүй үйл явдал юмуу тохиолдол”, “таамаглаагүй үйл явдлын улмаас яаралтай тусламж, дэмжлэг авах хэрэгцээ үүсэх нөхцөл” хэмээн тайлбарласан байна. Харин Монгол хэлний дэлгэрэнгүй тайлбар тольд “онцгой байдал” гэдгийг байгалийн гамшиг, улс төрийн хямрал зэргээс улс орны хэмжээнд юмуу тодорхой бүс нутгийн иргэдийн амар тайван байдал, байгууллагуудын хэвийн ажиллагаа алдагдаж болох нөхцөл байдал” гэж тайлбарлажээ.

Онцгой байдал гэдэг нэр томъёо аливаа аюулын улмаас яаралтай арга хэмжээ авах шаардлага үүсэх гэж буй нөхцөлийг болон тэдгээрийн нөлөөгөөр нийгэмд хохирол учирснаас яаралтай тусламж дэмжлэг авах хэрэгцээ үүссэн байх гэсэн хоорондоо үл ялиг ялгаатай хоёр санааг илэрхийлнэ. Гамшгийн

аюул үүсэж бий болсон үед яаралтай зөв арга хэмжээ авч чадвал онцгой нөхцөл байдал үүсэхээс урьдчилан сэргийлэх боломжтой. Харин аюулыг өөрсдийн дотоод нөөц, хүч хэрэгслээр тэмцээд давж чадаагүй тохиолдолд онцгой байдал бий болж, улмаар гамшгийн хэмжээнд хүрнэ.

6. Сургууль, цэцэрлэгийн гамшгаас хамгаалах менежмент

Гамшгаас хамгаалах менежмент: гамшгийн аюулаас урьдчилан сэргийлэх, хүн ам, мал, амьтан, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчныг, хамгаалах, аврах, хор уршгийг арилгах, хойшлуулшгүй сэргээн босгох, эдгээр үйл ажиллагаанд хүн амыг сургаж бэлтгэх цогцолбор арга хэмжээг хэлэх ба өөрөөр хэлбэл гамшгийн өмнө, гамшгийн үед, гамшгийн дараа хэн юу хийхийг урьдчилан бэлтгэх үйл ажиллагаа юм.

ГАМШГААС ХАМГААЛАХ МЕНЕЖМЕНТ

Дээрх гамшгаас хамгаалах менежментийг хэрэгжүүлэхийн тулд тухайн сургууль эрсдэлээ хэрхэн үнэлснээс хамаарч, эрсдэлээ хэрхэн бууруулах, урьдчилан сэргийлэх арга замаа тодорхойлно. Аливаа аюулд бэлтгэлтэй байснаар гамшгийн үед, гамшгийн дараа үүсэж болзошгүй аюул багасна.

Сургууль, цэцэрлэгийн дотоод, гадаад орчны эрсдэлийг үнэлэх нь

Гамшгаас Хамгаалах тухай хууль (2017)-ийн 7-р зүйлд, “Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгж, төрийн болон нутгийн захиргааны байгууллага, хуулийн этгээд нь өмчийн хэлбэрийг үл харгалзан гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ хийлгэнэ.” хэмээн заасан байдаг.

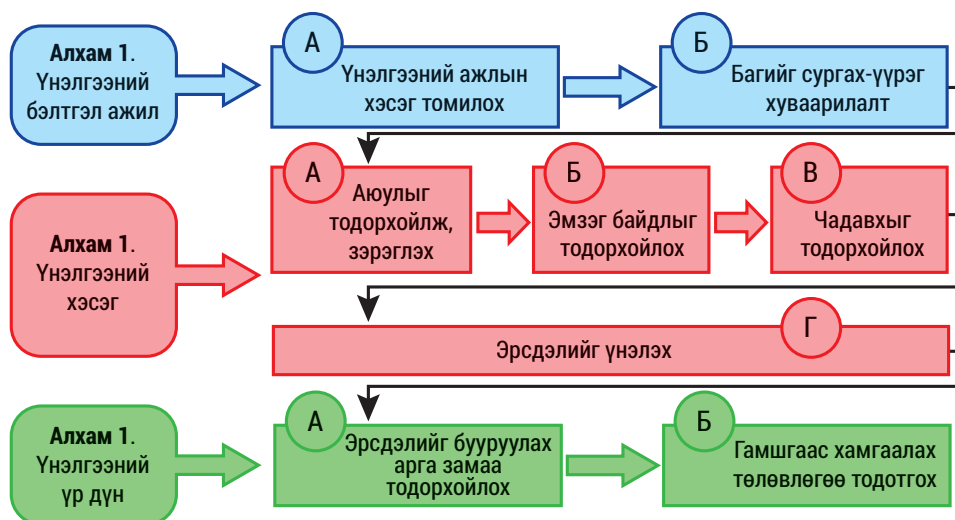
Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээний зорилго нь тодорхой нутаг дэвсгэр, аж ахуйн нэгж, байгууллагад тохиолдож болзошгүй гамшгийн аюулыг урьдчилан үнэлсний үндсэн дээр гамшгаас хамгаалах үйл ажиллагааг төлөвлөж, гамшгийн эрсдэлийг бууруулахад оршино. (Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ хийх журам, Засгийн газрын 2018 оны 67 дугаар тогтоол)

Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээг доорх хүснэгтэд үзүүлсэнчлэн хоёр ангилна.

Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ	Гамшгийн эрсдэлийн тойм судалгаа буюу ерөнхий үнэлгээ	Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ хийхэд шаардлагатай суурь мэдээллийг бүрдүүлэх, эрсдэлийг тодорхойлох зорилгоор хийнэ.
	Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээ буюу нарийвчилсан үнэлгээ	Засаг захиргаа, нутаг дэвсгэрийн нэгжийн удирдлага, аж ахуйн нэгж, байгууллага нь энэхүү журмын 2.4-т заасан дүгнэлтэд үндэслэн тусгай зөвшөөрөл бүхий хуулийн этгээдээр хийлгэнэ.

Дээрх журмын дагуу ерөнхий үнэлгээг тухай байгууллага өөрөө зохион байгуулах бөгөөд гамшгийн эрсдэлийн түвшинг тогтоож, цаашид нарийвчилсан үнэлгээ хийх шаардлагатай түвшинд гарсан тохиолдолд тусгай зөвшөөрөл бүхий хуулийн этгээдээр хийлгэнэ.

Зураг 6. Гамшгийн эрсдэлийн үнэлгээний үе шат

Алхам 1. Бэлтгэл ажил

- Эрсдэлийн үнэлгээг хийх ажлын хэсэг томилох
- Үнэлгээний ажлын хэсгийг сургах
- Үнэлгээний ажлын хэсгийн ажил үүргийн хуваарилалт

Алхам 2. Үнэлгээний хэсэг

- Аюулыг тодорхойлж, зэрэглэх
- Сүүлийн 15-20 жилд болсон аюулт үзэгдлүүдийг тэмдэглэх
- Аюулын зураглал хийх (барилга байгууламжийн доторх болон гаднах ойр орчмын)
- Эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй эмзэг байдлуудыг тодорхойлох
- Чадавхыг тодорхойлох

Алхам 3. Үнэлгээний үр дүн

- Эрсдэлийг бууруулах арга зам
- Гамшгаас хамгаалах төлөвлөгөө

“Сургуулийн гамшгаас хамгаалах менежмент” сургуулийн удирдлага, багш ажилтнуудад зориулсан гарын авлагаас хэрэглэх боломжтой.

“Аюулгүй цэцэрлэг” бүлгийн ажлын жишээ (10 минут)

Энэхүү бүлгийн ажлыг хийснээр гамшгийн эрсдэлийн тойм судалгаа буюу ерөнхий үнэлгээг байгууллагын хамт олны оролцоотой зохион байгуулахад дэмжлэг болно.

1-р даалгавар: Оролцогчид 3-4 бүлэгт хуваагдаж, бүлэг тус бүр дараах асуултуудын дагуу ажиллана.

- Танай цэцэрлэгт ямар аюул тохиолдох магадлалтай вэ?
- Ямар гарз хохирол гарах вэ?
- Гарз хохирол гарах шалтгаан юу вэ?
- Танай бүлгийн хүүхдүүд хэдэн цагийг хаана өнгөрөөдөг вэ? Хамгийн их цагийг өнгөрөөдөг газрын бэлэн байдал, эрсдэл бүхий газрыг олж тогтоож зураглалд тэмдэглэл хийх .

2-р даалгавар: Хүүхдийн цэцэрлэгт гамшгаас хамгаалах хяналтын хуудсыг ашиглаж өөрийн цэцэрлэгийн нөхцөл байдлыг тодорхойлно.

Хүснэгт 2. Дотоод, гадаад орчныг үнэлэх хяналтын хуудас

№	Эрсдэл	Эерэг/ Тийм	Сөрөг/ Үгүй
Дотоод орчин			
1	Газар хөдлөлтийн үед хүний толгой дээр унаж гэмтээж болохуйц /шилэн цом, өргөмжлөл, гэрлийн бүрхүүл гм/, хүнд даацын зүйлсийг тогтоож бэхэлсэн эсэх		
2	Газар хөдлөлтийн үед унаж гэмтээж болохуйц ханын шүүгээ, шкаф, шүүгээ зэргийг хананд бэхэлсэн эсэх		
3	Гарах гарцыг таглаж тавьсан, тавилга, эд зүйлс байгаа эсэх		
4	Ослын үед ашиглах гарцууд онгорхой байгаа эсэх		
5	Ангиудын хаалга болон гарах гарцын хаалга гадагшаа онгойдог эсэх		
6	Шилэн эд зүйлсийг эрсдэлээс хамгаалж наалт наасан эсэх		
7	Хүнийг гэмтээж, хохирол учруулж болохуйц шилэн тавилга эд зүйлсийн байрлал оновчтой эсэх		
8	Гал түймрийн аюул гарч болохуйц нөхцөл / галд шатамхай зүйлс, ил гарсан цахилгааны утас, залгуур гм/ үүссэн эсэх		
9	Аюулгүй гарцын тэмдэглэгээнүүд байгаа эсэх		
10	Нэг давхрын цонх төмөр хаалттай эсэх		
11	Хүн халтирч гэмтэж болохуйц халтиргаа ихтэй шалтай эсэх		
12	Цэцэрлэгийн анги, танхим, өрөөний байршлыг харуулсан план зургийг төв хаалганы ойролцоо байршуулсан эсэх		
13	Цэцэрлэгийн техник, тоног төхөөрөмж, цахилгааны холболтыг цахилгааны аюулгүй ажиллагааны дүрмийн дагуу гүйцэтгэсэн эсэх		
14	Хүүхдэд ойлгомжтой зурагт байдлаар дүрсэлсэн аюулгүйн гарцын зургийг бүлэг бүрт хүүхдийн харааны түвшинд байрлуулсан эсэх		
15	Сургуулийн өмнөх насны хүүхдийн тоглоомын хамгийн жижиг хэсгийн голч 30 мм-ээс багагүй эсэх		
16	Ундны ус зөөх, хадгалах сав нь таглаатай, угааж цэвэрлэхэд хялбар, хүнсний зориулалтын материалаар хийгдсэн, хүүхдийн эрүүл мэндэд эрсдэлгүй эсэх		
17	Гэрийн зуух нь гадуураа хамгаалалттай эсэх		

Гадаад орчин			
1	Цэцэрлэгийн ойр орчим 50-70м-ээс дотогш шатахуун түгээгүүрийн газар гэх мэт галын аюултай газар, объект байгаа эсэх		
2	Цэцэрлэгийн ойр орчимд авто зам байгаа эсэх		
3	Цэцэрлэгийн хогийн цэг, муу усны нүх, бие засах газрын байрлал зөв эсэх		
4	Гал түймрийн аюулын үед галын машин чөлөөтэй орох зам, талбайтай эсэх		
5	Стандартын шаардлага хангасан аянга зайлуулагчтай эсэх		
6	Гэр цэцэрлэгийн гадуур үер уснаас хамгаалсан суваг шуудуу татаж, гэрийг салхи, шуурганаас хамгаалсан эсэх		

Дээрх хяналтын хуудсыг ажилласны дараа оноожуулан эрсдэлээ тодорхойлно.

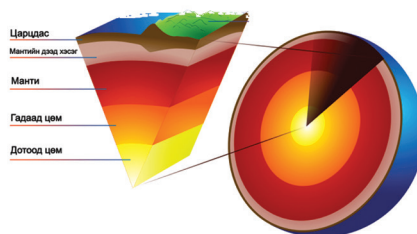
1-7 оноо Бага эрсдэлтэй	Болзошгүй гамшгийн үед ямар арга хэмжээ авах талаар дахин ярилцаж, аюулгүй байдлаа хангаарай.
8-13 оноо Дунд эрсдэлтэй	Мэргэжлийн байгууллагаас зөвлөгөө аваарай. Өндөр оноо авсан асуудлуудад анхаарлаа хандуулж, эрсдэлийг бууруулж, бага эрсдэлийн түвшинд хүргэх арга хэмжээг авч хэрэгжүүлээрэй.
14-23 оноо Өндөр эрсдэлтэй	Мэргэжлийн байгууллагаас зөвлөгөө аваарай. Өндөр оноо авсан асуудлуудад анхаарлаа хандуулж, эрсдэлийг бууруулах арга хэмжээг нэн яаралтай авч, дунд эрсдэлтэй түвшинд хүргэх хэрэгтэй.

3-р даалгавар: Эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг төлөвлөх. Эрсдэлийн үнэлгээний асуултуудын бага оноо авсан хэсгүүдэд анхаарлаа хандуулж, эдгээр эмзэг байдлуудыг бууруулахын тулд ямар үйл ажиллагаа хийхээ хамтдаа ярилцаж жагсаалт гаргаарай.

№	Эрсдэлүүд	Шалтгаан	Эрсдэлийг бууруулах арга зам
1.			
2.			
3.			

3. Газар хөдлөлтийн тухай ойлголт

Дэлхийн царцдаст мандалд хуримтлагдсан хүчдэл огцом чөлөөлөгдөн долгион болж тархах үзэгдлийг газар хөдлөлт гэнэ. Хатуу зүйлд хүч үйлчилж, түүнийг тэсвэрлэхээ болихоор ан цав үүсдэг. Газар доор ч бас үүнтэй адил хад чулуунд хүч үйлчилж, түүнийг дааж тэсэхээ болиод хад чулуу хоорондоо мөргөлдөн зөрөлдөж, хад чулуунд үйлчилж байсан энерги задран чөлөөтэй болж, тэр нь эргэн тойрондоо дамжиж газар хөдлөлт үүсдэг байна.

Хэвийн байдал

Энерги хуримтлал:
Хэдэн зуугаас, хэдэн мянган жил үргэлжилнэ.

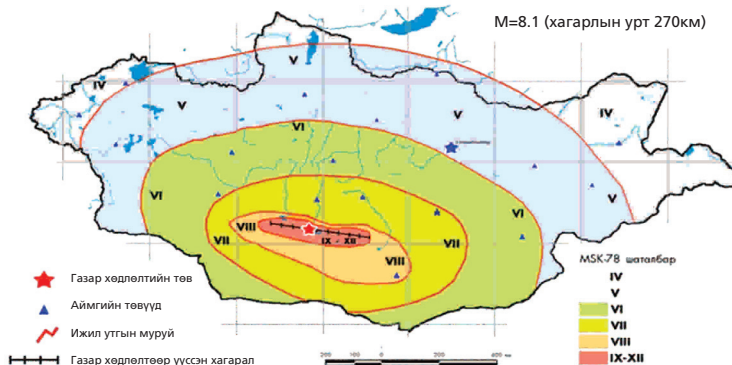
Газар хөдлөлт:
Агшин зуурт болж өнгөрнө.

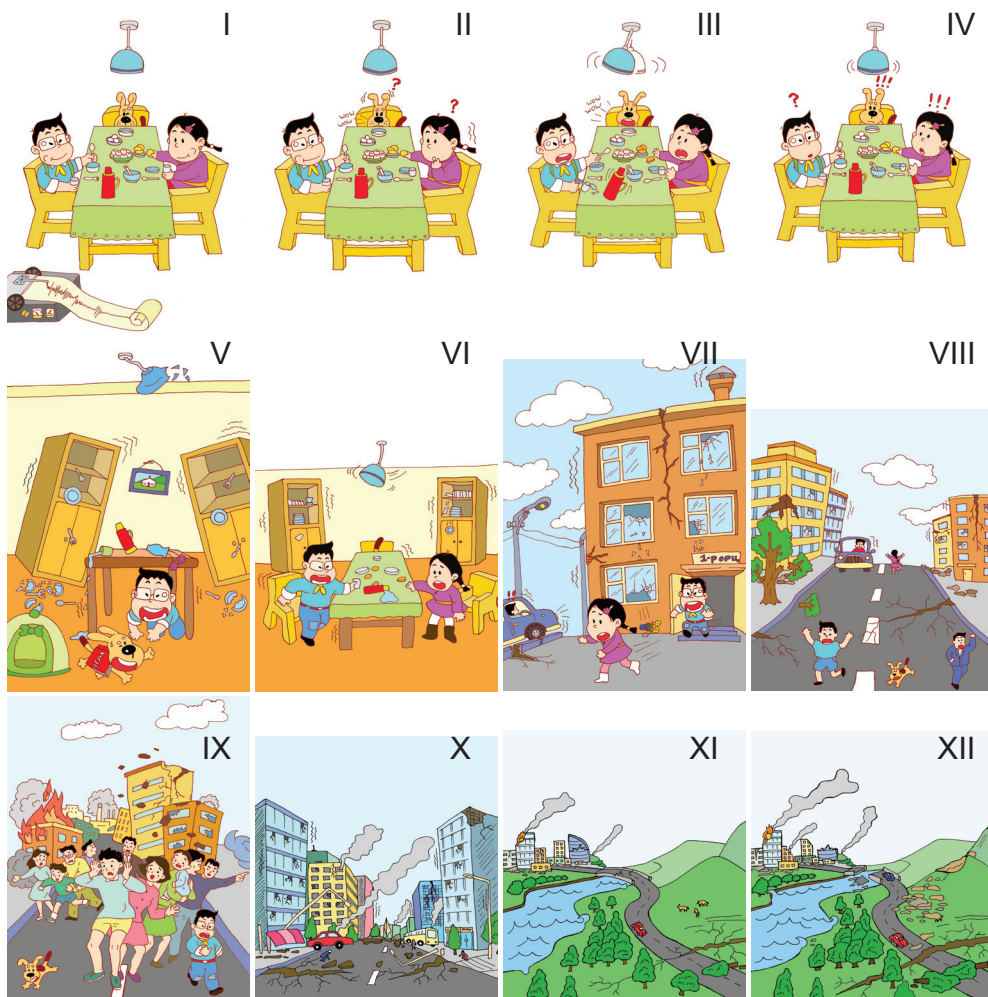
Хүчдэл чөлөөлөгдсөний дараа

Магнитуд (M) гэж газар хөдлөлтийн голомтод үүссэн газар хөдлөлтийн хүийг тодорхойлсон тоон хэмжигдэхүүн юм.

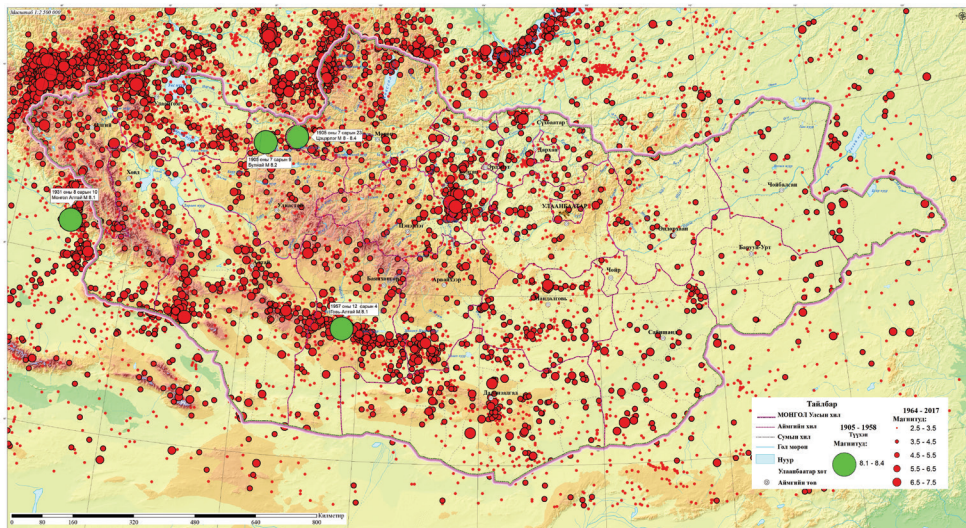
Балл гэж газар хөдлөлтөөр үүссэн чичиргээ хүрээлэн буй орчин, хүмүүст хэрхэн мэдэгдсэнээр тодорхойлогдох хэмжигдэхүүн бөгөөд газар хөдлөлтийн чичирхийллийн хүч голомтондоо хамгийн өндөр байж, түүнээс холдох тусам буурч байдаг. Жишээ нь: 1957 оны 12 сарын 4-нд Говь-Алтайн нуруунд болсон хүчтэй газар хөдлөлтийн чичиргээ голомтондоо 11-12 баллаар мэдрэгдсэн бол, Монгол улс даяар 5-6 баллаар мэдрэгдсэн.

Монгол улс MSK баллын 12 шаталбарыг ашигладаг бөгөөд доорх зургаас хүрээлэн буй орчин, барилга байгууламж, хүнд мэдрэгдэх байдлыг харна уу.

XX зуунд Монгол оронд магнитуд нь 8 болон түүнээс дээш хөнөөлт сүйрлийн хүчтэй газар хөдлөлт 4 удаа, магнитуд нь 7 хүрсэн эвдлэн сүйрүүлэх хүчтэй газар хөдлөлт 10 гаруй удаа болсон бөгөөд сүүлийн 10 жилийн хугацаанд нийт 260,750 газар хөдлөлт болсноос 7 магнитудын хүчтэй газар хөдлөлт 2, 6 магнитудын хүчтэй газар хөдлөлт 7, 5 магнитудын хүчтэй газар хөдлөлт 113, 4 магнитудын хүчтэй газар хөдлөлт 936, 3 магнитудын хүчтэй газар хөдлөлт 12579 удаа болсон. 2018 оны 1 дүгээр сарын 1-нээс 12 дугаар сарын 31-ний байдлаар Монгол орны нутаг дэвсгэр болон хил орчмын бүс нутагт нийтдээ 37542 газар хөдлөлт болсноос Улаанбаатар хот орчмын бүс нутагт нийт 926 газар хөдлөлт болсон байна.

Монгол оронд газар хөдлөлтийн аюул бодитой оршин байгаа бөгөөд цаашид нэмэгдэх хандлага ажиглагдаж байгаа, хүн амаар олноор төвлөрсөн Улаанбаатар хотын ихэнх барилгууд хуучирсан, засвар үйлчилгээ хийгдээгүй, харин шинээр баригдаж буй барилгууд зохих горимын дагуу баригдсан эсэх нь тодорхойгүй байгаа зэрэг нь эрсдэлийг улам нэмэгдүүлэхээр байна.

2013 онд Монгол улс, Улаанбаатар хотын газар хөдлөлтийн гамшгийн эрсдэлээс сэргийлэх чадавхыг бэхжүүлэх төслийн хүрээнд хийгдсэн эрсдлийн үнэлгээгээр, Улаанбаатар хотод газар хөдлөлт болбол доорхи эрсдэл үүсэх магадлалтай гэж үзсэн байна.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ

“АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙГ ХЭРЭГЖҮҮЛЭХ НЬ

Сургуулийн өмнөх боловсролын аюулгүй амьдрах ухааны сургалтын хөтөлбөр нь бага насны хүүхэд багш, асран хамгаалагчийн дэмжлэгтэй аюул ослын талаарх төсөөлөлтэй болж, аюулгүй амьдралын дадал хэвшил, өөрийгөө хамгаалах аргад суралцан, бусдаас тусламж хүсэж, бусдад тусалдаг болно гэсэн зорилготой юм.

Энэ хөтөлбөрийг цэцэрлэгийн наснаас нь эхлэн хэрэгжүүлэх болсон үндэслэл нь бага насны хүүхэд байгаль, нийгмийн орчныг сонирхож, орчин юмс үзэгдлийн зүй тогтол, учир шалтгааныг эрж хайх, олж мэдэх, өөрөө судалж шинжлэх гэсэн асар их хүч, хурд, дур сонирхолтой байдаг. Ийм учраас бага насны хүүхдийн энэ төрөлхийн танин мэдэх эрчимтэй хөгжлийн үед дээрх зорилтыг хэрэгжүүлэх үйлийг алхам алхмаар хийж, багаас нь амьдралын зөв дадал хэвшилтэй болгож төлөвшүүлэх хэрэгтэй юм. Нөгөө талаас хүүхэд бага насандаа аливаа зүйлийн учир шалтгааныг ялгаж, аюултай зүйлийг таньж, өөрийн хэр хэмжээнд зайлсхийх чадвартай болсон байх бөгөөд аливаа эрсдэл тохиолдсон үед өөрийгөө болон бусдад туслахад урьдчилан бэлтгэж суралцуулах нь насан туршийн амьдралын суурь бүрэлдэн бий болоход ихээхэн хувь нэмэр болох юм.

1. Сургуулийн өмнөх боловсролын “Аюулгүй амьдрах ухаан”-ы сургалтын хөтөлбөрийн агуулга ба хэрэгжүүлэх жишээ

Сургуулийн өмнөх боловсролын “Аюулгүй амьдрах ухаан” хөтөлбөрийн агуулгыг бага насны хүүхдийн цогц хөгжлийг дэмжихэд чиглэнэ. Тухайлбал:

- Биеийн болон гар хурууны хөдөлгөөнөө зохицуулах зорилтод нийцүүлж утаанаас хамгаалж мөлхөх, гараа угааж халдвараас өөрийгөө хамгаалах эрүүл амьдрах дадал хэвшил эзэмших, газар хөдлөлтийн үед болзошгүй осол гэмтлээс сэргийлэхийн тулд цэх суух, гар хөлөө гэмтээхгүй байх, хуруу гараа боох гэх мэт чадварт суралцах
- Өөртөө итгэлтэй, аливаа гамшиг ослын үед тэвчээртэй, тайван, эерэг мэдрэмжтэй, идэвхтэй, оролдлого зүтгэлтэй байх
- Нийтээр дагадаг дэг, дүрмийг мөрддөг, сэтгэлийн хөдөлгөөн, зан үйл, бусадтай харилцах харилцаагаа удирдаж зохицуулах
- Газар хөдлөлт, хүчтэй салхи, цасан шуурга зэрэг байгалийн үзэгдлийн талаар санаа бодол, мэдлэг төсөөллөө ярих, зурж дүрслэх, урлан бүтээх үйлээрээ илэрхийлэх, дуулах, хөгжмийн

хэмнэлийг мэдэрч хөдөлгөөн хийх

- Тойрон хүрээлж буй байгаль, нийгмийн амьдралыг сонирхох, судлах, тэдгээрийн харилцан хамаарлыг олох ойлгох, орчинтойгоо зохистой харилцах гэх мэт.

Та бидний хэрэгжүүлэхээр зорьж буй хөтөлбөрийн агуулгын талаар тус гарын авлагын Удиртгал хэсгийн 11 дүгээр хуудасны Зураг 2-т харуулсан билээ. Одоо илүү тодорхой болгох үүднээс: -Ахуйн орчны аюулгүй байдал, -Нийгмийн орчны аюулгүй байдал, -Гамшиг, осол, аюулт үзэгдэл, -Хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюулт үзэгдэл гэсэн 4 бүлгийн хүрээнд тодорхойлсон чадваруудыг хүснэгтээр харуулж байна. Цэцэрлэгт энэхүү хөтөлбөрийг хичээл болонхөгжүүлэх үйл ажиллагаагаар хэрэгжүүлнэ. Багш нартаа “Аюулгүй амьдрах ухаан” хөтөлбөрийн агуулга бүрийг хэрхэн үйл ажиллагаа болгох жишээ санааг (Хүснэгт 3) танилцуулж байна. Санал болгож байгаа үйл ажиллагаанаас өөрийн цэцэрлэгийн онцлог, үйл ажиллагааны төлөвлөлттэйгээ уялдуулан сонгоорой.

Хүснэгт 3. Аюулгүй амьдрах ухааны сургалтын хөтөлбөрийн агуулга ба хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааны жишээ

1.Ахуйн орчны аюулгүй байдал

	Агуулга	Үйл ажиллагааны жишээ
Ахуйн осол, гэмтэл	а. Хайч, харандаа, шугам зэрэг үзүүртэй зүйл амандаа хийхгүй байх, зөв барих, дамжуулах, зөөхдөө болгоомжтой байх, бариад гүйхгүй байх дадалтай болох	<ul style="list-style-type: none"> Осол аюултай зүйлсийн талаар зурагт үзүүлэн дээр тайлбарлан ярилцах Дүрслэн урлах явцдаа хайч, харандаа, шугам зэрэг үзүүртэй зүйл амандаа хийхгүй байх, зөв барих, дамжуулах, зөөх, ажиллах дүрмийг мэдэх, мөрдөх
	б.Шил, шаазан эдлэл хагардаг, хагарсан зүйлс барих, гишгэхээс болгоомжлох сэрээ, савх, хайч, хутга бариад гүйхгүй байх, зөв барьж хэвших	<ul style="list-style-type: none"> Эмч сэдэвт тоглоомын явцад хурууны наалтыг нааж тоглох Усны савыг хайчилж жижиглээд дээр нь гишгэж шил шаазан эдлэлийн хагархай аюултайг мэдрэх тоглоом тоглох Аюултай эд зүйлсийг нэрлээрэй тоглоом тоглох (49-р хуудсыг харах)
	в. Зай, жижиг шүр, амны цаас, товчийг чих, хамар, амандаа хийхгүй байх	<ul style="list-style-type: none"> Амны цаасыг хэрэглээд хогийн саванд хийх Жижиг зүйлс хийх хайрцаг зохион бүтээх Шүр хэлхэж хүзүүний зүүлт хийх
	г. Шатаар буух, булан тойрохдоо огцом хурдтай гүйхгүй, анхаарлаа өөр зүйлд сарниулахгүй, ярихгүй, бие биеэ түлхэхгүй байх дэгийг баримтлах	<ul style="list-style-type: none"> ГҮЙХГҮЙ, ТҮЛХЭХГҮЙ, ЯРИХГҮЙ, ЭРГЭЖ БУЦАХГҮЙ гэсэн дүрмийг зурагт тайлбарлаж ярилцах
	д. Гал тогооны өрөөнд юу байгааг нэрлэх, яаж хэрэглэдэг талаар ойлголттой болох, ойртож болохгүй аюултай зүйлсийг таних	<ul style="list-style-type: none"> Болгоомжлоорой сургах тоглоом тоглох (51-р хуудсыг харах) Болгоомжлоорой сургах тоглоомын зургийг ашиглаж аюултай зургийг улаанаар дугуйлах, тайлбарлах Эд юмсыг ижилсүүлэх, зориулалтаар нь ангилах, бүлэглэх тоглоом тоглох
	е. Халуун тогоо, халуун хоол, цай, ус, гал зэргээс хол байх, том савтай нөөцөлсөн ус, бохир усны цооног, нойл зэрэгт унах аюултайг мэдэх, ойртохгүй байж хэвших	<ul style="list-style-type: none"> Олоорой тоглоом тоглох (52-р хуудсыг харах) Халуун тогоо, цахилгаан залгуурт хүрч, оролдож, тоглож болохгүй зүйлийг ангилах, ялгах, ижилсүүлэх тоглоом тоглох

Эм, ахуйн хэрэглээний химийн бодис, түүний хэрэглээ	а.Насанд хүрэгчдийн зааваргүй эм уухгүй, дур мэдэн хэрэглэхгүй байхыг анхаарах	<ul style="list-style-type: none"> • “Эмийн сан” сэдэвт тоглоомоор тоглох /эмийг эмийн сангаас эмчийн жороор авдаг/ • Зурагт хуудас ашиглан эмийг хүнсний зүйлээс ялгах
	б.Үнэртэй ус, агааржуулагч цацлага, газ, гэр ахуйн угаалга, цэвэрлэгээний бодис аюултайг мэдэх	<ul style="list-style-type: none"> • Үнэртэй ус, газ, гэр ахуйн угаалга, агааржуулагч цацлага, цэвэрлэгээний бодисын зориулалтын талаар ярилцах • Аюултай зүйл дээр хориглох, анхааруулах тэмдэг наах
Анхны тусламж	а.Яаралтай тусламжийн цүнхэнд байгаа зүйлсийг нэрлэх, зориулалтыг мэдэх	<ul style="list-style-type: none"> • Бэлэн байдлын цүнх тоглоом тоглох (52-р хуудсыг харах) • Анхны тусламжийн цүнхэнд байх зүйлийг олж авах өртөөчилсөн буухиа тоглоом тоглох (Дэлгүүр, эмийн сан сэдэвт тоглоомын орчинг ашиглах)

2.Нийгмийн орчны аюулгүй байдал

Агуулга		Үйл ажиллагааны жишээ
Гэр, цэцэрлэг, сургууль амьдарч буй орчны аюулгүй байдал	А.Цэцэрлэгийн гадаад, дотоод орчинтой танилцах, аюулгүй тоглох дэг дүрмийг нэрлэх, дагаж мөрдөх, танил орчин, юмсын байршлын хялбар зургийг хараад ярих, зурж дүрслэх	<ul style="list-style-type: none"> • Тэмдэг тэмдэглэгээг нэрлэх, утгыг хэлэх, ижилсүүлэх • Анги танхимын аюултай зүйлийг олж илрүүлэх • Гэрээс цэцэрлэг хүрэх замыг зурах
	Б.Орох, гарах хаалганы шат, довжооноос хальтирахаас сэргийлэх таних тэмдгийг ялган таних	<ul style="list-style-type: none"> • Шатаар аюулгүй явах дүрэм зохиож мөрдөнө.
	В.Төөрсөн үед бусдаас тусламж хүсэх	<ul style="list-style-type: none"> • Аав ээжийнхээ утасны дугаарт залгах тоглоом тоглох /Аав ээжийнхээ утасны дугаар, ажлын газрын хаягийг нэрлэх/ Төөрсөн, аюул тохиолдсоныг бусдад хэлэх, мэдээллэх, тусламж хүсэх

Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал	а.Замын зарим тэмдэг, тэмдэглэгээг таних, нэрлэх, ангидаа болон гадаа талбайд дөрвөн замын уулзварын хөдөлгөөний дүрмийг мэдэх, баримтлах	<ul style="list-style-type: none"> • Замын хөдөлгөөний тэмдгүүдийг нэрлэх, эвлүүлэх, хөдөлгөөнт тоглоом тоглох • Замын хөдөлгөөний заах, хориглох, мэдээлэх, анхааруулах тэмдгүүдийг хайрцагт ялгах, ангилах, бүлэглэх хөгжөөнт тоглоом тоглох • Тэмдэг, тэмдэглэгээ тоглоом тоглох (55-р хуудсыг харах)
	б.Насанд хүрэгчдийн хамт явган хүний гарц, гэрлэн дохиогоор гарах, хөдөлгөөнд оролцохдоо баруун гарын дүрэм баримтлахыг мэдэх	<ul style="list-style-type: none"> • Замын хөдөлгөөнд аюулгүй оролцох жүжигчилсэн тоглолт хийх • “Замын цагдаа” хөгжүүлэх үйл ажиллагаанд зочин багшийг урьж оролцуулах
	в.Автомашинаар зорчихдоо зориулалтын суудалд суух, бүс зүүх, арын байрлалд сууж хөдөлгөөнд оролцох, автомашины цонхоор толгой, бие, гараа гаргахгүй байхыг мэдэх, хэвших	<ul style="list-style-type: none"> • “Зориулалтын суудалд сууцгаая, бүс зүүцгээе, арын байрлалд сууж хөдөлгөөнд оролцоцгооё” аян зохион байгуулах • “Аврагч мазаалай” видео хичээл үзээд сэдэвт болон чөлөөт зураг зурах(Гарын авлагад хавсаргасан DVD-ыг ашиглах)
г.Автомашинны зам, зогсоол, гарц, гүүр, гарам дээр тоглох аюултайг мэдэх	<ul style="list-style-type: none"> • Зогсоол, гарц, гарам, гүүрний тэмдэглэгээг зохион бүтээж орчинд байрлуулах 	
Мэдээллийн технологийн аюулгүй байдал	а.Гар утас, компьютер удаан тоглохгүй байхыг мэдэх	<ul style="list-style-type: none"> • Миний дуртай зүйлс тоглоом тоглох (53-р хуудсыг харах) • Видео хичээл үзэх, зургаар илэрхийлэх
	б.Зурагт хязгаартай үзэх хугацааг мөрдөх	<ul style="list-style-type: none"> • Зурагт үзэх, утас, компьютерээр тоглох дүрэм зохиож мөрдөх, тэмдэглэл хөтлөх
Агаар, ус, хөрсний бохирдол	а. Хог хаяхгүй байх, хог хаягдлаа зориулалтын саванд ялгаж хийж хэвших	<ul style="list-style-type: none"> • Хогийг ангилж хийх ялгах тэмдэг зурах, зохион бүтээж ангидаа байрлуулж хэрэглэх
	б. Гол, усанд хог хийхгүй байхыг мэдэх	<ul style="list-style-type: none"> • Аялал, экскурс, зугаалгаар явахдаа хогийн уут авч явах, хогийг ангилж хийх • Гол ус, хөрс, агаар бохирдсон болон цэвэр эрүүл байгалийн зургийг харьцуулан ярилцаж хүний буруутай үйлийн хор уршгийг тайлбарлах
	в. Агаарын бохирдол ихтэй орчинд амны хаалт хийж хэвших	<ul style="list-style-type: none"> • Амны хаалтыг угаах • Амны хаалт зүүх • Амны хаалт зохион бүтээх

Уур амьсгалын өөрчлөлт	а.Цаас, усыг гамтай хэрэглэж хэвших	<ul style="list-style-type: none"> • Гараа угаахдаа усыг багаар гоожуулж хэрэглэх • Шүдээ угаахдаа усаа аяганд хийх • Цаас болон усыг гамтай хэрэглэх аргад сурах
------------------------	-------------------------------------	--

3. Гамшиг, осол, аюулт үзэгдэл

	Агуулга	Үйл ажиллагааны жишээ
Газар хөдлөлт	а.Газар хөдлөлтийн чичиргээг мэдрэх, хүчтэй чичиргээ тавилга, эд юмс хөдөлж унах, нурах, хагарах аюултай, цахилгаан шат ашиглаж болохгүйг ойлгох (унах нурах аюултай тавилга эд юмсыг заах, зурагт тэмдэглэх, бэхлэх аргыг мэдэх)	<ul style="list-style-type: none"> • Хүүхдүүд хайрцагт сууж газар хөдлөлтийн чичиргээг мэдрүүлэх “Газар хөдөллөө” тоглоом тоглох (43-р хуудсыг харах) • Цамхаг зохион бүтээх (46-р хуудсыг харах) • Чичиргээний хүчийг мэдрүүлэх (DVD үзэх)
	б.Газар хөдлөх үед өөрийгөө хамгаалах СУУ, НУУГД, ХҮЛЭЭ гэсэн дүрмийг мэдэх, сургуулилт хийх (тухайлбал ширээн доогуур орох, ширээний хөлнөөс сайн барих, амьтны үйл хөдлөлийг дуурайж суух, тэвчээртэй хүлээх гэх мэт)	<ul style="list-style-type: none"> • “Газар хөдлөлтийн чичиргээ” туршилт хийх (42-р хуудсыг харах) • “СУУ, НУУГД, ХҮЛЭЭ” тоглоом тоглох (48-р хуудсыг харах, DVD үзэх) • Хэн хамгийн хурдан бэ? Хөдөлгөөнт тоглоом тоглох (48-р хуудсыг харах)
	в.Гамшиг тохиолдсон үед хэрэглэх нөөцөлсөн хүнс, эд зүйлсийг мэдэх, сонгох, нөөцлөхийг ойлгох	<ul style="list-style-type: none"> • Амархан мууддаг, мууддаггүй хүнсийг ялгах сургах тоглоом тоглох
	г.Хөл гараа зүсэх, хатгахаас болгоомжлох, өөрийгөө хаана байгааг хүмүүст хэлэх, өөрийн сэтгэл хөдлөлөө хүмүүст хэлэх, тайвшрах аргад суралцах	<ul style="list-style-type: none"> • Газар хөдөлсөн үед ээж, аав, эмээ, өвөө, найзаа тайвшруулах захидал бичих • Өндөгний хальс туршилт хийх (43-р хуудсыг харах) • Цэцэрлэгт туршсан DVD үзэх
	д.Насанд хүрэгчдийн зааврын дагуу аюулгүй газарт очихдоо ГҮЙХГҮЙ, ТҮЛХЭХГҮЙ, ЯРИХГҮЙ, ЭРГЭЖ БУЦАХГҮЙ гэсэн дүрмийг баримтлан сургуулилалт хийх, хэвших	<ul style="list-style-type: none"> • “Гүйхгүй, түлхэхгүй, ярихгүй, эргэж буцахгүй” дадлага сургуулилалт хийх • “Гүйхгүй, түлхэхгүй, ярихгүй, эргэж буцахгүй дүрмийг аялгуулан дуулах, хөдөлгөөн хийх

Үер усны осол, хөрсний нуралт, гулсалт, аянга	а.Цэвэр ус, түлээ, дулаан хувцас, дуртай тоглоомоо үерийн усанд автахгүй газар хадгалахыг мэдэх, нөөцлөх, усыг гамтай хэрэглэх	<ul style="list-style-type: none"> • Нойтон алчуурыг хавчаараар хавчин хатаах тоглоом тоглох • Элс, усаар тоглох үед бороо усны тухай таниулах, гэрээ хаана барих тухай ярилцах
	б.Харгалзах хүнгүй гол, тогтоол усанд орохгүй байх, голын өндөр эргээс хол байхыг мэдэх	
	в.Үерийн үед өндөрлөг газар насанд хүрсэн хүмүүсийн заавраар очих дадлага хийх	<ul style="list-style-type: none"> • “Хамгийн өндөр газарт гаръя” хөдөлгөөнт тоглоом
	г. Дуу цахилгаантай аадар бороо орсон үед гэрээсээ гарахгүй байх, шаардлагатай үед дүрвэж гарах, гар утас болон цахилгаан хэрэгслийг ашиглахгүй байхыг мэдэх	<ul style="list-style-type: none"> • “Аянга” хөдөлгөөнт тоглоом тоглох (45-р хуудсыг харах)
Ган зуд	а.Хэт нартай үед сүүдрэвчинд тоглох, гадаа гарахгүй байх, гарахдаа малгай өмсөх, шингэн зүйл уухыг мэдэх, хэвших	<ul style="list-style-type: none"> • Өвөл зуны улиралд өмсдөг хувцсыг ялгах, яагаад толгой, нүд, биеэ халуун хүйтнээс хамгаалах тухай ярилцах
	б.Толгой, бие наранд халах, нарших, түлэгдэхээс сэргийлэх	
Хүчтэй салхи, шороон шуурганы аюул	а.Цаг агаарын мэдээнээс цас, бороо, салхи шуургыг нэрлэх, ялган таних, тэмдэглэх	<ul style="list-style-type: none"> • Цаг агаарын хуанли хөтлөх
	б.Хүчтэй цасан болон шороон шуурганаар гадаа явахад зам талбай, барилга байшин харагдахгүй байх, агаарт элдэв тоосонцор тархдаг болохыг мэдэх	<ul style="list-style-type: none"> • Шилэн саванд элс шороо хийж хүчтэй сэгсрэхэд ямар зүйл болж байгааг ярилцах • Салхи хөдөлгөөнт тоглоом тоглох
	в.Цаг агаарт тохируулан хувцаслах малгай, бээлий, ороолт зүүхийг ойлгох	<ul style="list-style-type: none"> • Өвөл зуны улиралд өмсдөг хувцсыг ялгах, яагаад толгой, нүд, биеэ халуун хүйтнээс хамгаалах тухай ярилцах

4. Хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюулт үзэгдэл

	Агуулга	Үйл ажиллагааны жишээ
Гал түймэр (ой, хээр, объектын)	<p>а. Индүү, халуун тогоо, цахилгаан зуух, цахилгаан халаагуур, сэнс, цахилгааны залгуур, уртасгагч, разетка, гэрийн зуух, газ, газар ажилладаг бүхий л хэрэгсэл аюултай талаар ойлголттой болох, ойртохгүй байх, хуруу гараа хийж оролдож үзэхгүй, хэрэглэхгүй байх дадалтай болох</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Зурагт хуудас ашиглан гал гарах аюултай зүйлийг ялгах • Гал гарсан үед өөрийгөө аварья буухиа тоглоом тоглох (50-р хуудсыг харах)
	<p>б. Шүдэнз, лаа, асаагуур асаах, гал түлэх үйлдэл хийх, тоглож болохгүйг ойлгох</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Шүдэнз, лаа, асаагуурыг нэрлэх гал гаргах аюултайг мэдүүлэх тоглоом тоглох
	<p>в. Гал гарсан үед бусдаас тусламж хүсэх, 101,102,105 утасны дугаарыг мэдэх, эцэг эх, ойр дотны хүмүүс рүү залгаж мэдэгдэх, цэцэрлэгийн болон гэрийн хаягаа мэдэх, хэлэх</p>	<ul style="list-style-type: none"> • “ГАЛ ГАРЛАА, ТУСЛААРАЙ” гэж хэд хэдэн удаа хашгирч тусламж дуудан өрөөнөөс хурдан гарах тоглоом тоглох • Эцэг, эхийнхээ болон шаардлагатай утсанд дуудлага хийх
	<p>г. Гарцын тэмдэг тэмдэглэгээг таних, гал утаа гарвал гарцын тэмдэг дагаж гадагш гарахыг мэдэх</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Тэмдэг тэмдэглэгээний тухай мэдэх, утгыг тайлбарлах • Толгойны хамгаалалт хийх
	<p>д. Гал, утаа гарсан үед аль болох гүйхгүй, биенээ түлэхгүй, зааврыг сайн сонсохын тулд хоорондоо ярихгүй, буцаж орохгүй байхыг мэдэх, гал гарсан өрөөнөөс хурдан гарах, аюулгүй газар луу зугатаж тэндээ хүлээх сургуулилт хийх</p>	<ul style="list-style-type: none"> • “ГҮЙХГҮЙ, ТҮЛХЭХГҮЙ, ЯРИХГҮЙ, ЭРГЭЖ БУЦАХГҮЙ” дадлага сургуулилт хийх
	<p>е. Утаанаас хамгаалж ам, хамраа алчуураар дарах, утаатай орчинд доогуур явахыг мэдэх, дадлага хийж тоглох</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Амаа дарж амьсгалын эрхтэнээ хамгаалах тоглоом тоглох/ нойтон алчуураар амаа дарах/ • Утаа туршилт хийх (44-р хуудсыг харах) • DVD үзэж ярилцах

Хүн, мал амьтны халдварт өвчин	а. Гадаа тоглож орж ирээд гараа угааж, хоолойгоо зайлж хэвших	• Гадаа тоглоод, мал амьтны ам хамарт хүрээд гараа угаагаагүйгээс гэдэс нь өвдсөн хүүхдийн тухай зохиомжийг ярих, хуруун хүүхэлдэйгээр тоглож үзүүлэх
	в. Мал, амьтны ам хамарт хүрэхгүй байхыг мэдэх	
	б. Бусдын амнаас чихэр, жимс авч идэхгүй байх дадалтай болох	• “Аврагч мазаалай” кино үзэх
	г. Бусдын халбага, сойз, гар нүүрийн алчуур, хөтөвчийг дамжуулахгүй байхыг ойлгох	• Өөрийн таних тэмдгийг нүдлэх, таних

2. Аюулгүй амьдрах ухаан хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга зүйн санаа

Аюулгүй амьдрах ухаан сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэхэд багш нарт санаа болгох үүднээс дараах арга зүйн санааг боловсрууллаа. Та бүхэн энэхүү аргачлалуудыг хэрэгжүүлэхийн тулд өмнө нь хийж туршиж үзэхийг зөвлөж байна. Эдгээр аргачлал хүүхдэд сонирхолтой бөгөөд тэднээс яагаад, ямар учраас гэсэн эргэцүүлэл, бодол, төсөөлөл гарч ирнэ. Олон удаа давтахыг хичээгээрэй.

1. ГАЗАР ХӨДЛӨЛТИЙН ЧИЧИРГЭЭ

(Туршилт)

Бүлэг: Ахлах, бэлтгэл бүлэг

Зорилго: Хүүхэд энгийн туршилт хийж газар хөдлөлтийн чичиргээг ажиглах, мэдрэх, өөрийгөө хамгаалах, орчноо аюулгүй болгоход юу хийхийг мэдэж авах

Хэрэглэгдэхүүн:

- Дуу өсгөгч /жижиг/
- Бичгийн цаас
- Өнгөгүй, хатуу слайд
- Давс, будаа, каша, элсэн чихэр, хүүхдийн бүтээл

Тус гарын авлагад хавсаргасан DVD-г ашиглана уу.

Сургалтын арга: Ажиглалт, туршилт

Аргачлал:

Багш дуу өсгөгч дээр хатуу слайдыг тавьж өсгөгчийг асаана.

Дараах асуултын дагуу ярилцана.

- Ямар чимээ гарч байна вэ?
- Цаас яаж байна вэ?
- Юу болсон бэ?

- Дараа нь цаасан дээрээ будаа /давс, каша, элсэн чихэр/ тавьж өсгөгчийг асаана. Хүүхдүүдээр ажиглуулж дээрх асуултын дагуу ярилцана.

- Багш газар хөдлөлтийн талаар тайлбарлаж ярилцана.

Энэ үйл ажиллагааны дараа гэрийн тавилгууд, байрны болон монгол гэрийн макет ашиглаж чичиргээнээс хамгаалах үйлийг хамтран хийнэ.

Эдгээр үйл ажиллагааны эцэст хүүхэд газар хөдлөлтийн үед дээрээс эд зүйлс унах, шүүгээ тавилга нурж дарах, цонхны шил хагарах тухай ойлгож яаж ангийн эд зүйлс, гэрийнхээ, орон сууцныхаа өрөөнүүдийн аюултай зүйлсийг тогтоох, аюулгүй болгох үйл ажиллагаанд оролцоно.

2. ӨНДӨГНИЙ ХАЛЬС

(Туршилт)

Бүлэг: Ахлах, бэлтгэл бүлэг

Зорилго: Гамшиг тохиолдсон үед шил, шаазан эдлэл хагардагийг мэдэх, хагарсан зүйлс барих, гишгэхээс болгоомжлох, бусдаас тусламж хүсэх

Хэрэглэгдэхүүн: Цэвэрлэсэн өндөгний хальс

Тус гарын авлагад хавсаргасан DVD-г ашиглана уу.

Сургалтын арга: Ажиглалт, туршилт

Аргачлал: Хүчтэй газар хөдлөлт үүсэхэд янз бүрийн зүйлс нурж унана. Өндөгний хальсыг шалан дээр тарааж цонхны шил, өрөөн доторх зүйлс унаж хагаран шалаар нэг тарсан байна гэдгийг хэлж ойлгуулна. Хүүхдүүдийг хөл нүцгэн өндөгний хальсан дээгүүр алхуулж өвдөлтийг мэдрүүлнэ. Хүүхдэд дараах асуулыг тавьж ярилцана.

- Шилэн дээр хөл нүцгэн гишгэвэл яах вэ?
- Хөл зүсэгдсэн, цус гарсан үед яах вэ?
- Хэнээс ямар тусламж хүсэх вэ?
- Найздаа яаж туслах вэ?

3. ГАЗАР ХӨДӨЛЛӨӨ

(Хөдөлгөөнт тоглоом)

Бүлэг: Дунд, Ахлах, Бэлтгэл бүлэг

Зорилго: Хүүхэд газар хөдлөлтийн чичиргээг мэдрэх

Хэрэглэгдэхүүн: Цаасан болон модон хайрцаг

Сургалтын арга: Тоглоомын арга

Аргачлал: Хүүхдийг цаасан хайрцагт суулгана. Багш болон хүүхэд хайрцгийг нааш цааш хөдөлгөж чичиргээг мэдрүүлнэ. Хүүхдүүд ээлжлэн тоглож газар хөдлөлтийн талаар ярилцана.

4. УТАА (Туршилт)

Бүлэг: Ахлах, бэлтгэл бүлэг

Зорилго: Утаатай орчинд доогуур явахыг мэдэх, дадлага туршилт хийх

Хэрэглэгдэхүүн: Шилэн тунгалаг сав, аргал буюу арц, шүдэнз, аргал уугиулах суурь

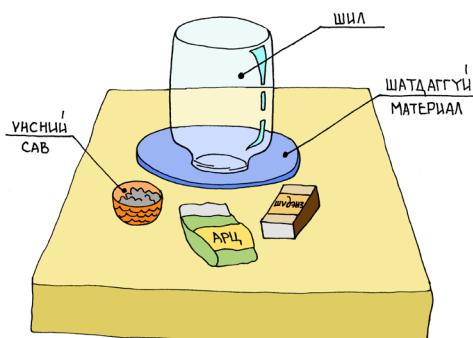
Сургалтын арга: Ажиглалт, харилцан яриа, туршилт

Аргачлал: Багш аргал уугиулаад шилэн савыг дээрээс нь хөмөрч тавина. Хэсэг хугацааны дараа уугиулсан аргалаа гаргана. Утаа шилэн савны хаана их, хаана сийрэг байгааг ажиглуулна. Хүүхдүүдтэй утаа дээш хөөрч өтгөн болж шилний доод хэсэгт утаагүй байгааг ярилцана.

Гал гарсан утаатай үед хүүхдүүд доогуур мөлхөх нь утаанаас өөрийгөө хамгаалах гол арга болох, мөлхөхдөө гараараа ам хамраа дарахыг

тайлбарлаж ярилцана.

Гарын авлагад хавсаргасан DVD-ээс бичлэг үзүүлж ярилцаж болно.

5. АЯНГА

(Хөдөлгөөнт тоглоом)

Бүлэг: Ахлах, бэлтгэл бүлэг

Зорилго: Дуу цахилгаантай аадар бороо орсон үед гар утас болон цахилгаан хэрэгслийг ашиглахгүй байхыг мэдэх, гадагш гарахгүй байх

Хэрэглэгдэхүүн: Бөмбөг, хөгжим, зурагт хуудас

Сургалтын арга: Ажиглалт, харилцан яриа, тоглоом

Аргачлал: 4-6 хүүхдийг сонгон авч ангиас гаргана. Ангид байгаа хүүхдүүд бороонд явж байгааг төсөөлж тоглоно. Аянга цахилгаантай борооны үед хаана байж болох, болохгүй газрыг ялгаж тоглоно.

Тоглоомын дүрэм: Оролцогчид борооны чимээгээр ийш тийш алхаж, гүйж, аянга нүргэлэх чимээгээр зогсож ямар нэгэн үйлдэл хийнэ. Гаднаас орж ирэх хүүхдүүд аянга болох ба харин ангид үлдсэн хүүхдүүд тэр аянганд цохиулахгүй байхын тулд ямар нэгэн арга хэмжээ авахыг тайлбарлаж хэлнэ. Аянга нүргэлэх чимээ гармагц хэн нэгнийг бөмбөгөөр цохино тэр бөмбөгөнд цохиулсан хүүхэд аянганд цохиулсан тул тоглоомоос хасагдана. Ангиас гаргасан сайн дурын оролцогчдод дараах зааврыг өгнө. Ангиас гарсан хүүхдүүд хоорондоо хоёр хоёроороо нэг баг болж тоглоомыг явуулна. Нэг нь аянганы хэлбэр бүхий цаасан малгай өмсөж гартаа 1-2 бөмбөг барина. Аяндын нүргэлэх чимээ дуугармагц хэн нэгэн хүнийг бөмбөгөөр цохино. Энэ үед багийн нөгөө гишүүн туслах үүрэг гүйцэтгэж бөмбөгөнд оногдсон хүнд шар өнгийн цаас нааж, шидсэн бөмбөгийг эргүүлэн нөгөө хүндээ дамжуулна. Аянганд цохиулах, цохиулахгүй хүмүүсийг багш урьдчилан тайлбарлаж өгсөн байна.

Тоглоомын дүрмээр аянганд цохиулах хүмүүс

- Зэрэгцээ 2 хүний аль өндөр хүн нь
- Ямар нэгэн өндөрлөг зүйлсийн ойролцоо байгаа хэн нэгэн
- Биедээ ямар нэгэн төмөр эдлэлтэй, гар утас барьсан хүн
- Машины ойролцоо байгаа хүн
- Хээр ганцаараа байгаа хүн
- Морь унаж яваа хүн

Цохиулахгүй хүмүүс:

- Биеийн өндрийг аль болох нам болгож, 2 гараараа газар тулалгүй, хөлөө нийлүүлээд чихээ дарах байрлалыг сонгон сууж буй хүмүүс (энэ байрлалыг биеэрээ үзүүлэх)
- Ямар нэгэн өндөрлөг зүйлээс хол байгаа хүн
- Өндөр хүний ойролцоо байгаа хүн

6. ЦАМХАГ

(Зохион бүтээх)

Бүлэг: Ахлах бүлэг

Зорилго:

- Хүчтэй чичиргээнд байшин барилга, эд юмс хөдөлж унах нурах аюултайг мэдэх

- Гарын доорх материал ашиглан газар хөдлөлтөнд бат бэх цамхаг зохион бүтээх

Хэрэглэгдэхүүн:

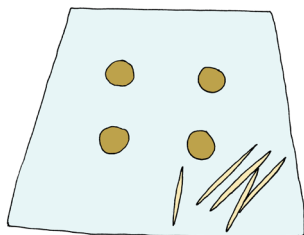
- Шүдний чигчлүүр мод, хатгуур мод, наалт
- Агаарт хатдаг баримлын шавар
- Хатуу цаас

Сургалтын арга: Ажиглалт, туршилт, бие даалган үйлдүүлэх

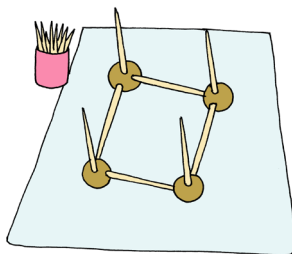
Аргачлал: Бөөрөнхийлсөн баримлын шаварт шүдний чигчлүүр хатгаж, дээш нь өрж угсарна.

Бэлтгэсэн хатуу цаасан дээр барьсан цамхагаа тавьж тавцанг доргионо. Дараа нь суурь цаасыг нааш, цааш хөдөлгөн хүчтэй чичиргээнд байшинд гарах өөрчлөлтүүдийг ажиглуулна. Туршилтыг хүүхдүүдээр ажиглуулж ярилцана. Цамхагийг бат бэх болгох бэхэлгээг хийнэ. Урт хатгуур модыг ташуулдаж хатган бэхэлгээг зурган аргачлалын дагуу хийнэ. Бэхэлсэн цамхагаа суурь цаасан дээр тавьж доргиоход ямар зүйл болж байгааг ярилцана. Цамхагийг бэхлэхэд ямар хэмжээтэй хэдэн мод орсон тухай ярилцана.

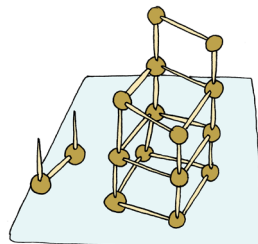
1

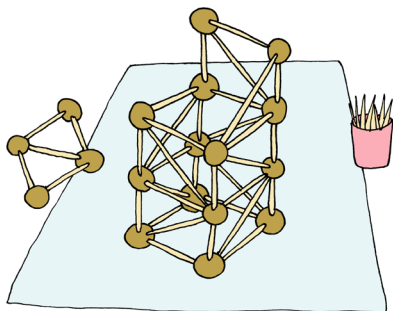
2

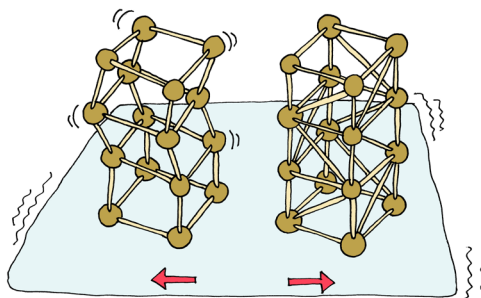
3

4

5

7. СУУ, НУУГД, ХҮЛЭЭ

(Сургах тоглоом)

Бүлэг: Бэлтгэл бүлэг

Зорилго: Газар хөдлөх үед өөрийгөө хамгаалах, бусдыг мэдэрч ойлгох, туслах, бусдаас тусламж хүсэх, дүрэм журмыг биелүүлэх

Хэрэглэгдэхүүн: Газар хөдлөлтийн үеийн бичлэг,
Ширээ, сандал

[/https://youtube.com/SYMFNUalrlw](https://youtube.com/SYMFNUalrlw) бичлэг болон тус гарын авлагад хавсаргасан DVD-г ашиглах

Сургалтын арга: Үзүүлэн таниулах, ажиглалт, туршилт, бие даалган үйлдүүлэх

Аргачлал:

1. Багш хүүхдүүдэд газар хөдлөлтийн үеийн бичлэг үзүүлж дараах асуултын дагуу ярилцана.

- Ямар үйл явдал болсон бэ?
- Хүүхдүүд өөрийгөө яаж хамгаалсан бэ?
- Ширээн доогуур орохдоо юуг анхаарсан бэ?
- Бие биедээ хэрхэн тусалсан бэ?
- Ямар дүрмийг баримталж байна вэ? Яагаад?

2. Сургуулилалт хийж тоглоно. Багшийн газар хөдлөлтийн үеийн дохио дуугарахад хүүхдүүд ширээн доогуур орж СУУ, НУУГД, ХҮЛЭЭ дүрмийг баримтлан, ширээний хөлнөөс сайн барьж тэвчээртэй сууна. Энэ сургуулилалтыг олон удаа давтаж дадал хэвшил болгоно.

8. ХЭН ХАМГИЙН ХУРДАН БЭ?

(Хөдөлгөөнт тоглоом)

Бүлэг: Дунд бүлэг

Зорилго: Газар хөдлөх үед богино хугацаанд өөрийгөө хамгаалах аргыг мэдэх

Сандал дээр, ширээн доор үгийн утгыг ойлгож зааврыг дагаж биелүүлэх

Хэрэглэгдэхүүн: Ширээ, сандал, цаг, том бүтээлэг

Сургалтын арга: Тоглоомын арга

Аргачлал:

1. Багш хүүхдүүдэд “Хэн хамгийн хурдан бэ?” тоглоомын дүрмийг танилцуулна. Тоглоомд 5 хүүхэд оролцоно. Хоёр багш ширээн дээр бүтээлгийг дэлгэн барина. Тоглоомын дүрэм: Ширээн доор ороорой гэхэд хүүхдүүд хурдан хугацаанд ширээн доор бүтэн биеэр орно. Сандал дээр суугаарай гэхэд өөр өөрсдийн сандал дээр сууна.

2. Хоёр багш бүтээлгийг дэлгэж бариад хүүхдүүдийг ширээн доор ороорой гэж хэлээд хугацааг харна. 2 минут болмогц бүтээлгийг ширээн дээр унагана. Ширээн доогуур амжиж ороогүй хүүхдэд хурдан орохыг сануулна. Сандал дээрээ суугаарай гэж хэлнэ. Тоглоомыг дахин үргэлжүүлж тоглоно.

9. АЮУЛТАЙ ЭД ЗҮЙЛСИЙГ НЭРЛЭЭРЭЙ

(Сургах тоглоом)

Бүлэг: Бага бүлэг

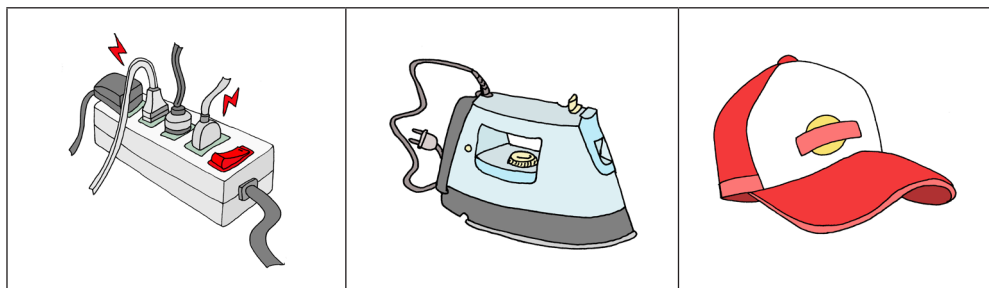
Зорилго: Зураг дээрх эд юмсыг нэрлэх, аюултай зүйлийг ялгах

Хэрэглэгдэхүүн: Зурган карт

Сургалтын арга: Ажиглалт, харилцан яриа

Аргачлал: Хүүхдүүд зурган картыг сонгон авна. Зургийг ажиглан нэрлэнэ. Зураг дотроос аюултай зүйлсийн зургийг ялгана.

10. ГАЛ ГАРСАН ҮЕД ӨӨРИЙГӨӨ АВАРЪЯ

(Хөдөлгөөнт тоглоом)

Бүлэг: Бэлтгэл бүлэг

Зорилго: Авхаалж самбаа, хурд хөгжих, гал гарсан үед мөрдөх дүрмийг мэдэх биелүүлэх

Хэрэглэгдэхүүн: Нум, гарцын тэмдэг тэмдэглэгээ, жижиг алчуур, 0-5 хүртэлх цифр

Сургалтын арга: Биечлэн хийж үзүүлэх

Аргачлал: Багш хүүхдүүдийг 2 багт хуваана. Буухиа тоглоомын дүрмийг танилцуулж даалгаврыг хэрхэн гүйцэтгэхийг биечлэн хийж үзүүлнэ.

Дүрэм:

1. Нуман доогуур дөрвөн хөллөж мөлхөнө.
2. Гарцын тэмдэглэгээтэй хаалга руу алчуураар амаа дарж гүйнэ.
3. 0-5 хүртэлх цифрээс 101-г сонгон авч самбарт байрлуулна. Багийн бүх хүүхдүүд даалгаврыг гүйцэтгэнэ.

11. БОЛГООМЖЛООРОЙ

(Сургах тоглоом)

Бүлэг: Ахлах бүлэг

Зорилго: -Болгоомжлох зүйлсийн талаар ярилцах

-Цэцэрлэг болон гэртээ аюулгүй байх санаануудыг гаргах

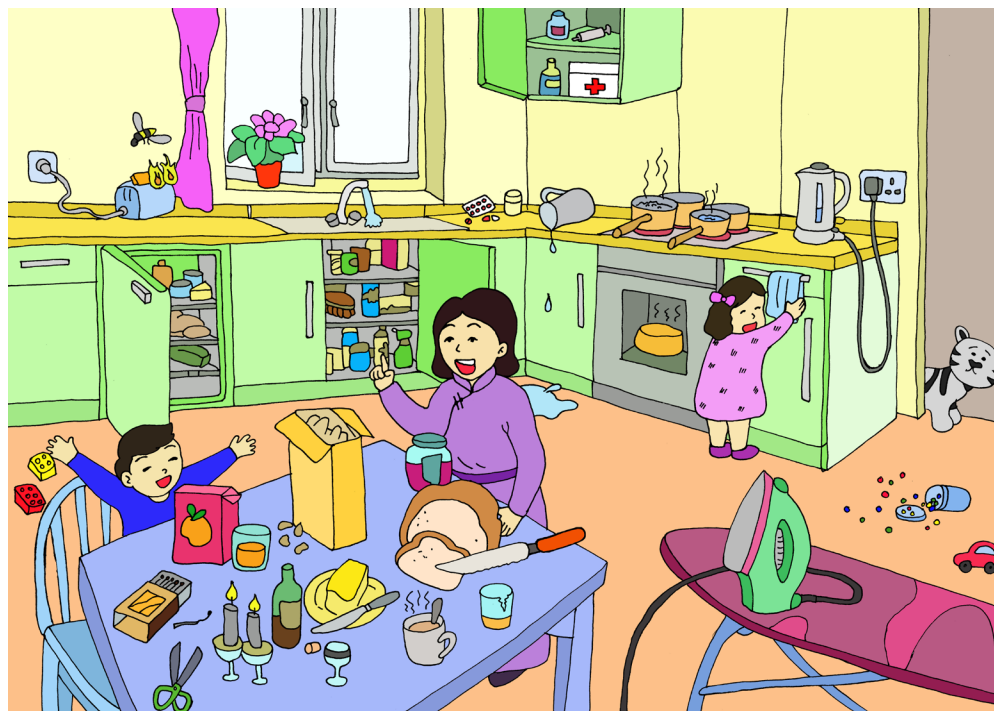

Хэрэглэгдэхүүн: Зурагт хуудас

Сургалтын арга: Харилцан яриа арга

Аргачлал: Хүүхдүүдэд ширээ бүрт 1 зурагт хуудас тарааж өгнө.

- Зурагт хуудаснаас аюултай үйлдлийг олж хориглох тэмдэг наах даалгавар өгнө.
- Яагаад аюултай гэж бодсон бэ?, юу болно, болохгүйг тайлбарлуулна.
- Тэгвэл яах ёстой байсан бэ? гэсэн асуултуудыг хүүхдүүдэд тавьж харилцан ярилцана.
- Ангид байгаа аюултай зүйлс дээр анхааруулах тэмдэг наана.

12.ОЛООРОЙ

(Сургах тоглоом)

Бүлэг: Дунд, ахлах

Зорилго: - Халуун тогоо, цахилгаан залгуурт хүрч, оролдож, тоглож болохгүйг мэдэх

- Зурагт картуудаас аюултай зүйлийг олж нэрлэх

Хэрэглэгдэхүүн: Зурагт үзүүлэн, хүүхдийн тоогоор зурагт карт

Сургалтын арга: Ажиглалт, харилцан яриа

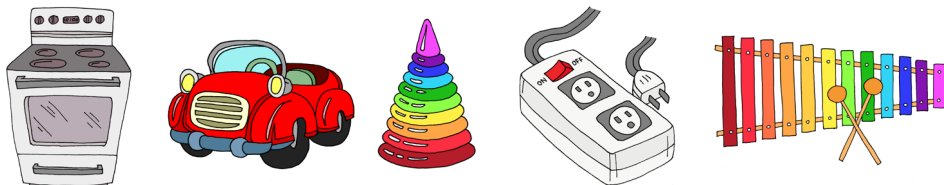
Аргачлал:

Зурагт үзүүлэнг ажиглаж, асуултын дагуу ярилцана.

- Цахилгаан залгуурт хуруугаа хийж болох уу?
- Угаалгын машинаар тоглож болох уу?
- Цахилгаан зууханд хүрч, тоглож болох уу? Яагаад? учир шалтгааныг харилцан ярилцана.
- Халуун тогоо, халуун хоол, цай, ус, гал зэргээс хол байхыг зурагт үзүүлэн дээр тайлбарлана.

Янз бүрийн зурагт картуудыг тарааж тавьсан байна. Зургийг нэрлүүлж тоглож болохгүй аюултай зүйлийн зургийг олуулна. Багш олоход нь чиглүүлж, туслана.

13. БЭЛЭН БАЙДЛЫН ЦҮНХ

(Сургах тоглоом)

Бүлэг: Ахлах, Бэлтгэл

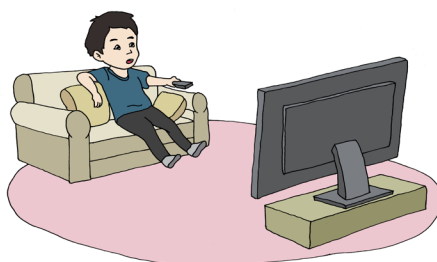
Зорилго: Бэлэн байдлын цүнхэнд байх зүйлсийг нэрлэх, сонгосон зүйлсийг хэрхэн ашиглахыг тайлбарлах, сургуулилалт хийх

Хэрэглэгдэхүүн: Цүнх, шүдэнз, гар чийдэн, сонин, эмийн сан, хүнс, дэвтэр, гялгар уут, дулаан хувцас, хүүхдийн мэдээлэл, даавуу

Аргачлал:

- Багш самбарт зурагт, гар утас, компьютерийн зургийг нааж бэлтгэнэ.
- Хүүхдүүдээс хамгийн ихээр үздэг, тоглодог зүйлийн зургийн дор өөрийн таних тэмдгийг наах даалгавар өгнө.
- Зураг бүрийн доорх таних тэмдгийг тоолно. Хүүхдүүд юуг хамгийн ихээр хэрэглэж байгааг тодорхойлно.
- Зурагт удаан хугацаагаар үзэх, гар утас, компьютерээр тоглох нь эрүүл мэндэд хор нөлөөтэй талаар бичлэг үзүүлж ярилцана.
- Зурагт үзэх, гар утас, компьютерээр тоглохын оронд өөр юу хийж болох тухай зурагт картнаас сонгож ярилцана.

15. ТЭМДЭГ, ТЭМДЭГЛЭГЭЭ

(Сургах тоглоом)

Бүлэг: Бэлтгэл

Зорилго: Тэмдэг тэмдэглэгээний утгыг мэдэх, тайлбарлах, мөрдөх

Хэрэглэгдэхүүн: Тэмдэг тэмдэглэгээ, болон орчны зурган картууд

Сургалтын арга: Ажиглалт, ярилцлага, үзүүлэн таниулах

Аргачлал: Тэмдэг, тэмдэглээтэй зурган картуудыг ажиглана. Ямар утга санааг илэрхийлсэн болохыг ярилцана.

Явган хүний гарц

Бие засах газар

Автобусны
буудал

Газар шорооны
ажил хийж байна.

Гарах гарц

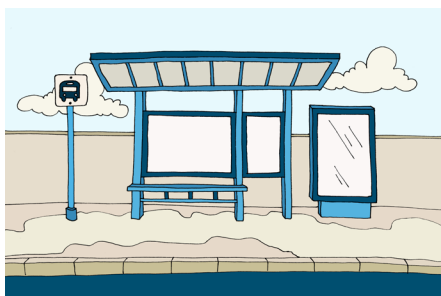
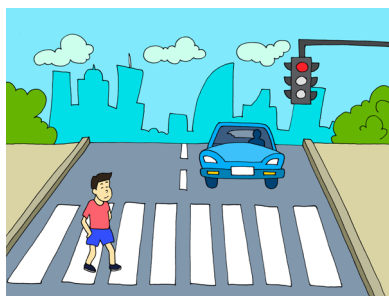
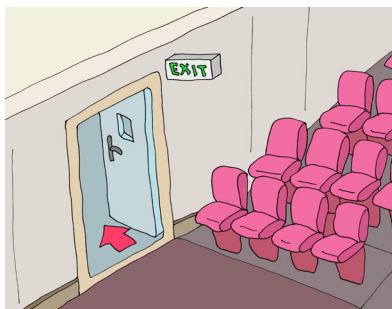

Халтирахаас болгоомжил

Хориглох тэмдэг

Энэ тэмдэг, тэмдэглэгээ хаана байдгийг ярилцаад, тохирох зураг дээр нь байрлуулна.

Багшид өгөх зөвлөмж

ГАЗАР ХӨДЛӨЛТИЙН ҮЕД ТА ЮУ ХИЙХ ВЭ?

**ХАМГИЙН ТҮРҮҮНД БИЕЭ ХАМГААЛ
СУУ, НУУГД, ХҮЛЭЭ ДҮРМИЙГ БАРИМТАЛНА.**

Боломжтой бол: Гал гарах болзошгүй эх үүсвэрүүдийг маш хурдан салгах, хаалга цонхоо онгойлго

Гэрт:

- Толгойгоо хамгаалж, бат бөх ширээн доогуур орох, даацын хана налж суух зэргээр нуугдана.
- Сандралгүй тайван байж, шууд гадагш гүйж гаралгүй, чичирхийллийг намдтал хүлээнэ.
- Эрсдэлтэй гэж үзвэл галыг заавал унтраах шаардлагагүй.

Орон сууцанд:

- Цахилгаан шат огт хэрэглэж болохгүй
- Хэрвээ цахилгаан шатанд байсан бол хамгийн ойрхон давхарт зогсоож шууд буух

Гадаа /хот дотор/явж байгаа бол:

- Тагт, хашаа нурж орж ирэх зэргээс болгоомжил
- Самбар, хагарсан шил унаж ирэхээс болгоомжил
- Бат бэх барилгын хажууд явж байгаа бол уг барилга руу орж аюулаас зайлсхий.

Автомашин жолоодож байгаа бол:

- Хүчтэй чичирхийлэл мэдэрвэл замын хажуу талд түр зогс
- Огцом тоормос гишгэлгүй, хурдаа аажмаар бууруулан ослын дохионы гэрлээ асааж, бусад машинуудад анхааралтай явахыг сануул.

Олон хүнтэй барилга байгууламж дотор:

- Байгууламжийн ажилтны зааврыг дага
- Тайван байж, сандарч, гарах хаалга руу шууд гүйж болохгүй.

Уул хадтай ойрхон газар:

- Чулуу унаж ирэх, хөрс нурахаас болгоомжил.

ГАЗАР ХӨДЛӨЛТИЙН АЮУЛААС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ МЭДЛЭГ, ЧАДВАРТ СУРАЛЦ, ГЭР ОРОН АЖЛЫН БАЙРАА АЮУЛГҮЙ ОРЧИН БОЛГОХЫГ ЭРМЭЛЗ

1. АЮУЛГҮЙ ОРОН ЗАЙГ ТОДОРХОЙЛОХ

Байшин дотор хамгийн аюул багатай газар нь даацын хананы хажуу булан байдаг. Гэр дотроо хамгийн аюулгүй гэсэн 3-4 газрыг тодорхойлж өрхийн гишүүн бүрт хэлж таниул. Мөн ажлын газар, хүүхдүүдийн сургууль, цэцэрлэг гэх мэт ихэнх цагаа өнгөрөөдөг газруудынхаа аюулгүй орон зайг судалж мэд.

2. ТАВИЛГА, ЭД ХОГШЛОО БЭХЛЭХ

Том тавилгууддаа дарагдаж бэртэхээс сэргийлж аль болох хананд нь бэхлэлт, гарах гарцыг хааж болзошгүй эд хогшил бүү тавь, шилэн эдлэл хагарахаас сэргийл. Унтаж байхад орон дээр унаж гэмтээх зүйлсийг бүү байрлуул.

3. СУРГАЛТ, ДАДЛАГАД ХАМРАГДАХ

Газар хөдлөлтийн сэдвээр зохион байгуулагдах сургалтад хамрагд, орон байраа орхин гарах дадлага сургууль хий, сурснаа бусдад зааж сурга. Анхны тусламж үзүүлэх чадварт суралц.

4. БЭЛЭН БАЙДЛЫН ЦҮНХ БЭЛТГЭХ

Гэртээ чүдэнз, лаа, гар чийдэн гэх мэт нөөц гэрэл үүсгэгч, аль болох удаан хадгалагдах илчлэг сайтай хүнс, ус, хоолны хэрэгсэл, радио, анхны тусламжийн цүнх, ариун цэврийн хэрэгсэл, дулаан хувцсаа нөөцөл. Чухал шаардлагатай бичиг баримтуудын хуулбараа ус нэвтрэхгүй газар хадгал. Тэдгээрийг хаана байрлуулсныг болон яаж ашиглахыг хүн бүр мэддэг бай.

5. УУЛЗАХ ЦЭГ, АМЬДРАХ ГАЗРАА ТОВЛОХ

Газар хөдлөлтийн улмаас гар утас, цахилгаан холбоо тасарсан тохиолдолд гэр бүлийнхэнтэйгээ уулзах газраа урьдчилан товлго. Мөн орон сууцны байшин газар хөдлөлтөд өртсөн тохиолдолд гэртээ орох боломжгүй болох учир өөрийн эсвэл бусдын аюулгүй гэр, байшинд амьдрах шаардлага үүсэхийг урьдчилан тооц.

6. ЧИЧИРХИЙЛЭЛ МЭДРЭГДЭХ ҮЕД

Хамгийн түрүүнд өөрийгөө хамгаал. Боломжтой бол гал гарч болох эх үүсвэрүүдийг маш хурдан салга. Толгойгоо хамгаалж, бат бөх ширээн доогуур ор, даацын хана налж суух зэргээр нуугд. Сандралгүй тайван байж, шууд гарч гүйлгүй, чичирхийллийг намдтал хүлээ.

7. 1-2 МИНУТЫН ДАРАА

Чичирхийлэл намдмагц гал гарч болох эх үүсвэрүүдийг шалгаж унтраа, гэр бүлийнхнийхээ эсэн мэнд эсэхийг тодруул. Цахилгаан шат хэрэглэж болохгүй. Уул хадтай газар яваа бол чулуу унаж ирэх, хөрс нурахаас болгоомжил. Гадаа яваа бол блокон хашаа нурж орж ирэх, самбар, хагарсан шил унаж ирэхээс болгоомжил

8.3 МИНУТ !!

Хүмүүсийн эсэн мэнд эсэхийг шалга, гал түймэр гарахаас сэргийл, ойр орчимд гал түймэр гарвал чанга дуугаар хүмүүст мэдэгдэж анхан шатны гал унтраах арга хэмжээ ав. Дараагийн чичиргээнээс болгоомжил.

9.5 МИНУТ !!

Дүрвэж гарахдаа хийн зуухны хоолой, цахилгаан таслах хөшүүргийг дахин шалгах, бэртсэн, шархадсан хүмүүсийг аврах, анхны тусламж үзүүлэх, олон нийтийн мэдээллийн хэрэгслээр дамжуулж буй мэдээг анхааралтай сонс

10. 10 МИНУТ ӨНГӨРСНӨӨС ХОЙШ !!

Хүчээ нийлүүлэн гарсан галыг унтраа, аврах, яаралтай тусламж үзүүлэх ажиллагаанд ор, цуу ярианд автахгүй бай, хохирлын мэдээг цуглуул, харилцан туслалцах сэтгэлтэй бай.

ГАЛ ТҮЙМРИЙН АЮУЛААС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ, ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ, БЭЛЭН БАЙДЛАА ХАНГАХ

1. ЯНДАНГИЙН ЦОНОЛТ, ХАЛАЛТААС ХАМГААЛАХ

Пийшин, зуухны яндангийн хамгаалалтыг галд тэсвэртэй материалаар хийж яндангийн цонолт халалтаас хамгаал. Яндангийн ил гарсан хэсгийн урт нь гэр, байшингийн дээврээс 60-80см-ээс дээш байх шаардлагатай.

2. ҮНС НУРМАА ИЛ ЗАДГАЙ АСГАХГҮЙ БАЙХ

Объектын түймрийн шалтгааны 36.5 хувь нь ил задгай асгасан цогтой үнс нурамнаас үүдэн гарч буй учир халуун үнс, нурмаа тагтай үнсний саванд хий.

3. ГЭМТЭЛТЭЙ ЦАХИЛГААН ХЭРЭГСЛИЙГ АШИГЛАХГҮЙ БАЙХ

Бүрэн бүтэн байдал нь алдагдсан, шалбарсан, зарим хэсгээрээ халалт үүсэж хайлсан, залгуур унтраалга нь эвдэрсэн болон бусад гэмтэлтэй цахилгаан хэрэгслийг ашиглахгүй байх.

4. ЦАХИЛГААНЫ ХЭТ ИХ АЧААЛЛЫГ ҮҮСГЭХГҮЙ БАЙХ

Нэг залгуурт салаалагч ашиглан олон цахилгаан хэрэгсэл залгаж, дамжуулагч утасны халалтыг болон цахилгааны хэт их ачааллыг үүсгэхгүй байх.

5. ГЭР ОРОНDOO БЕНЗИН БОЛОН БУСАД ШАТАХ, ТОСЛОХ МАТЕРИАЛ БҮҮ ХАДГАЛ

Хялбар гал гаргах асаагуур, чүдэнзийг хүүхдийн гар хүрэхээргүй газарт нууж тавь.

6. ХИЙН ЗУУХНЫ АЮУЛГҮЙ ХЭРЭГЛЭЭГ ХАНГАХ

Хийн зуухны буруу хэрэглээний улмаас гал түймэр гарах тохиолдол ихсэж байгаа учир хийн зуух ашиглах заавар, зөвлөмжийг дагаж мөрд.

7. ГЭР ОРОНДОО УТАА МЭДРЭГЧ СУУРИЛУУЛЖ, ГАЛ УНТРААГУУР БАЙРЛУУЛ

Утаа мэдрэгчийн хэвийн ажиллагаа болон гал унтраагуурын хадгалах хугацааг тогтмол шалгаж, гэр бүлийн гишүүддээ гал унтраагуурыг хэрхэн ашиглах талаар зааж сурга

8. ДУУДЛАГА ӨГӨХ, БУСДАД МЭДЭГДЭХ

Гал гарсан тохиолдолд 101 утсанд яаралтай дуудлага өг. Өөрөө дуудлага өгөх боломжгүй бол хөрш айлуудаасаа тусламж хүс, чанга дуугаар хашхирч бусдад мэдэгд

9. УНТРААХ АРГА ХЭМЖЭЭ АВАХ

Галын машин ирэхийг хүлээлгүйгээр гарын дорх материалуудыг (ус, элс, шороо, гал унтраагуур, норгосон зузаан хувцас) ашиглан гал унтраах боломжит арга хэмжээнүүдийг ав. Аюулгүй байдлаа нэн тэргүүнд авч үзээрэй.

10. ГАЛЫН МАШИНЫ ЗАМЫГ ЧӨЛӨӨЛӨХ, МЭДЭЭЛЛЭЭР ХАНГАХ

Галын машин ирэх замыг чөлөөлж, гал гарсан газарт очих замыг заа. Галын голомт хаана байгааг тодорхой хэлж, гэр байшингийн дотор хүн үлдсэн эсэхийг яаралтай мэдэгд.

ҮЕР, УСНЫ АЮУЛААС УРЬДЧИЛАН СЭРГИЙЛЭХ, ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ, БЭЛЭН БАЙДЛАА ХАНГАХ

1. ҮЕРИЙН ЭРСДЭЛИЙГ ҮНЭЛЭХ

Үерийн эрсдэлийн үнэлгээг урьдчилан хийж, эмзэг байдлаа тодорхойл, эрсдэлийг бууруулах төлөвлөгөө боловсруул.

2. ҮЕРИЙН ЭРСДЭЛИЙГ БУУРУУЛАХ АРГА ХЭМЖЭЭ АВАХ

Үер, усны аюулаас хамгаалах бат бөх далан, хашлага, ус зайлуулах суваг, шуудуу, барих зэрэг үерийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааг хэрэгжүүл.

3. ЦАГ АГААРЫН МЭДЭЭ СОНСОХ

Цаг агаарын мэдээ, сэрэмжлүүлгийг тогтмол хүлээн авч амьдралдаа хэрэглэж сур, бусдад дамжуул.

4. АЮУЛГҮЙ ГАЗАР СОНГОХ

Гэр, орон байр, хашаа, саравчаа барихдаа газар орчноо сайтар судалж, үерийн усны зам, голын гольдрол, гуу, жалга, хуурай сайр, ус хальдаг эрэг, өндөр хүчдэлийн ойр гэх мэт аюултай газар бүү барь.

5. ШААРДЛАГАТАЙ ЧУХАЛ ЗҮЙЛСЭЭ НӨӨЦЛӨХ, ХАМГААЛАХ

Чухал бичиг баримт, үнэт зүйлс, цэвэр ус, хоол хүнс, дулаан хувцасны нөөцөө үерийн усанд урсах, норохоос хамгаалан найдвартай газар

хадгал.

6. ДААТГАЛД ХАМРАГДАХ

Гэнэтийн ослын болон эд хөрөнгийн даатгалд хамрагдаж, эрсдэлийг шилжүүлэх боломжийг судалж хэрэгжүүл.

7. УСНЫ ОСЛООС СЭРГИЙЛЭХ

Гарын доорх материал ашиглан хөвөх хэрэгсэл бэлтгэх талаар суралц, хүүхдийг хараа хяналтгүйгээр гол мөрөн, нуур, цөөрмийн орчимд тоглуулахгүй, орхихгүй бай.

8. АЯН ЗАМД ГАРАХГҮЙ БАЙХ

Усархаг, үргэлжилсэн хүйтэн бороо мөн аадар, мөндөр орж байхад мал хариулах, эрэлд явах, аян замд гарахыг хойшлуул, борооны үед болон дараа замд гүнзгий нүх, гуу жалга үүссэн байх магадлалтай тул ус туулахаас болгоомжил.

9. ЯАРАЛТАЙ АРГА ХЭМЖЭЭ АВАХ

Үерийн үед эрсдэлээс хамгаалж гэрийн хаяаг сайн шуух, бат бэх даруулах, чагтаганы оосроос хүнд зүйлийг дүүжлэх, гэр хашааны хаалга онгойлгох зэрэг арга хэмжээг яаралтай ав, ил газарт тод өнгийн даавуу уяж даллах, гэрлээр дохио өгөх, дуу чимээ гаргах гэх мэтээр үерт өртсөнөө бусдад дохио өгч мэдэгд.

10. АЮУЛГҮЙ ГАЗАР ОЧИХ

Аюул учирч болзошгүй мэдээлэл авмагцаа хүүхэд, жирэмсэн эх, өндөр настан, хөгжлийн бэрхшээлтэй, өвчтэй хүмүүсийг аль ойрхон өндөрлөг, үерийн аюулгүй газар хүргэж, үерийн усны түвшин бууртал хүлээ, гэрээсээ гарахдаа цахилгаан болон хийн түлшээ салга, эд зүйлсээ аль болох өндөрлөг газар байрлуул, чухал бичиг баримтаа биедээ авч гар.

МОНГОЛ УЛСЫН БОЛОВСРОЛ,
СОЁЛ, ШИНЖЛЭХ УХААН, СПОРТЫН
САЙДЫН ТУШААЛ

2018 оны 04 сарын 06 өдөр

Дугаар 2/181

Улаанбаатар хот

Сургалтын хөтөлбөр батлах тухай

Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хуулийн 5 дугаар зүйл, Бага, дунд боловсролын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.3 дах заалтыг үндэслэн, Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн зорилтын 3.2.14 дүгээр заалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор ТУШААХ нь:

1.Цэцэрлэг, ерөнхий боловсролын сургуульд хэрэгжүүлэх “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийг хавсралт ёсоор баталсугай.

2. Сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга зүйн зөвлөмж боловсруулах, багш нарт зориулсан сургалт зохион байгуулах ажлыг удирдлага, зохион байгуулалтаар хангаж ажиллахыг Ерөнхий боловсролын бодлогын газар, Сургуулийн өмнөх боловсролын бодлогын газар, Боловсролын хүрээлэн, Багшийн мэргэжил дээшлүүлэх институтэд тус тус даалгасугай.

3. “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх сургалтын орчныг бүрдүүлэх зорилгоор ерөнхий боловсролын сургууль бүрт гамшиг, онцгой байдлын үеийн дасгал сургуулилт хийх кабинет байгуулах зардлыг судлан, 2019 оны төсөвт тусган хэрэгжүүлэх ажлыг зохион байгуулахыг Санхүү хөрөнгө оруулалтын газрын даргын үүрэг гүйцэтгэгч Х.Галсанхүүд даалгасугай.

4. Суралцагчдыг гамшиг, онцгой байдлын үед өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах чадварт сургах “Аюулгүй амьдрах ухаан” сургалтын хөтөлбөрийг хичээл болон хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны үед тэдний сонирхол, эрэлт хэрэгцээнд нийцсэн байдлаар бусад мэргэжлийн байгуулагуудтай хамтран үр дүнтэй зохион байгуулахыг өмчийн бүх хэлбэрийн цэцэрлэгийн эрхлэгч, ерөнхий боловсролын сургуулийн захирал нарт үүрэг болгосугай.

5. Энэхүү тушаалын хэрэгжилтэд хяналт тавьж ажиллахыг Төрийн нарийн бичгийн даргын үүргийг түр орлон гүйцэтгэгч Л.Цэдэвсүрэнд даалгасугай.

САЙД

Ц.ЦОГЗОЛМАА

0900561

Боловсрол, соёл, шинжлэх ухаан
спортын Сайдны 2015 оны 06 дугаар сарын 06
өдрийн А. дугаар тушаалын хавсралт.

“АЮУЛГҮЙ АМЬДРАХ УХААН” СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨР

НЭГ. ҮНДЭСЛЭЛ

Уур амьсгалын өөрчлөлт, хүн амын өсөлттэй холбоотойгоор аюулт үзэгдлийн давтамж дэлхий нийтээр улам ихсэх төлөвтэй байна. Энэ нь улс орон, байгууллага олон нийтэд гамшгийг даван туулах чадавхаа нэмэгдүүлэх хэрэгцээ шаардлагыг бий болгож байгаа юм. Монгол оронд ган, зуд, аадар бороо, мөндөр, хүчтэй цасан болон шороон шуурга, үер зэрэг байгаль, цаг агаарын аюултай болон гамшигт үзэгдлийн давтамж, эрч хүч нэмэгдэж, улмаар хүн амын осол, эндэгдэл мэдэгдэхүйц өсөн, нийгэм, эдийн засагт учруулах хор хохирлын хэмжээ сүүлийн 20 гаруй жилд 2 дахин нэмэгджээ¹. Мөн хүний үйл ажиллагаатай холбоотой осол, объектын болон ой хээрийн түймэр, мал амьтны гаралтай халдварт өвчний тархалт нэмэгдэж байна.

СӨБ, ЕБС-ийн суралцагчид нь өдрийн ихэнх цагийг цэцэрлэг, сургууль дээр өнгөрөөдөг, аливаа гамшгийн үед нэмэлт тусламж шаардлагатай эмзэг бүлэг болох тул цэцэрлэг, сургуулийн аюулгүй байдлыг хангах, гамшгийг даван туулах чадавхийг нэмэгдүүлэх боловсрол эзэмшүүлэх нь нэн чухал асуудал юм. Энэ утгаараа дэлхий нийтэд цэцэрлэг, сургуулийн аюулгүй байдлыг хангах асуудалд онцгой ач холбогдол өгч байна.

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааны хүрээнд сургуулийн аюулгүй байдлыг хангах, аюулгүй байдлын боловсрол эзэмшүүлэх асуудал 2007-2008 оноос үндэс суурь тавигдан, 2010 онд “нэг сая аюулгүй сургууль” санаачлага болон өргөжиж, 2012 оноос “аюулгүй сургууль” үзэл баримтлал хөгжиж ирсэн. Энэ санал санаачлага, үзэл баримтлал нь дэлхий дахины гамшгаас хамгаалах, гамшгийн эрсдэлийг бууруулах үйл ажиллагааны чиглэлийг тодорхойлж буй “2015-2030 онд гамшгийн эрсдэлийг бууруулах Сендайн үйл ажиллагааны хүрээ” баримт бичигт тусгалаа олж хэрэгжиж байна.

Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр 2015- 2030 онд хэрэгжүүлэх “Сендайн үйл ажиллагааны хүрээ” баримт бичгийн “Гамшгийн эрсдэлийг ойлгох” тэргүүлэх чиглэлийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагаанд “Гамшгаас урьдчилан сэргийлэх, аюулыг бууруулах, бэлэн байдлыг хангах, хор уршгийг арилгах, сэргээн босгох, нөхөн сэргээх үйл ажиллагааг хамарсан гамшгийн эрсдэлийн тухай ойлголт, мэдлэгийг албан болон албан бус боловсрол, бүх түвшний иргэний боловсрол, мэргэжлийн боловсрол, сургалтанд тусгах ажлыг дэмжих”² гэж тодорхойлсон. Уг баримт бичгийг батлалцсаны хувьд Монгол улс нь албан ба албан бус боловсролоор дамжуулж гамшгаас хамгаалах мэдлэг, ойлголтыг нэмэгдүүлэх үүрэг хүлээсэн.

Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16.2-т “Монгол Улсын иргэн эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах, орчны бохирдол, байгалийн тэнцэл алдагдахаас хамгаалуулах эрхтэй”³ гэж тунхагласан.

¹ Уур амьсгалын өөрчлөлтийн үндэсний хөтөлбөр, 2011

² Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр 2015- 2030 онд хэрэгжүүлэх Сендайн үйл ажиллагааны хүрээ баримт бичиг, 2015

³ Монгол Улсын үндсэн хууль, 1992

Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Ерөнхий Ассамблейн чуулганаар баталсан “Тогтвортой хөгжил-2030” хөтөлбөрийн “Тогтвортой хөгжлийн зорилго 4-ийн хүрээн дэх 4.7 дахь зорилтод “2030 он гэхэд бүх суралцагчид тогтвортой хөгжлийн болон тогтвортой амьдралын зан үйл, хэв маяг, хүний эрх, жендерийн тэгш байдал, энх тайванч болон хүчирхийллийн бус соёл, дэлхийн иргэншил болон соёлын олон янз байдал, тогтвортой хөгжилд “соёлын оруулах хувь нэмэр зэрэг тогтвортой хөгжлийг түргэсгэхэд шаардлагатай мэдлэг ур чадварыг эзэмшсэн байх нөхцлийг хангах”⁴ гэж заажээ.

Монгол Улсын “Гамшгаас хамгаалах тухай хууль”-ийн 13.3.6-д “оюутан, суралцагч, сургуульд элсэхийн өмнөх насны хүүхдийн сургалтыг батлагдсан сургалтын хөтөлбөрийн дагуу тухайн шатны боловсролын байгууллага зохион байгуулна”⁵ гэж заасан.

“Сургуулийн өмнөх боловсролын тухай хууль”-ийн 5.12.7, 12.8-д багшийн эрх үүрэгт хүүхдийн эрүүл мэнд, аюулгүй байдлын асуудлаар шийдвэр гаргах тохиолдолд эцэг, эх, асран хамгаалагчтай заавал зөвшилцөх тухай, мөн “Бага дунд боловсролын тухай хууль”-ийн 4.1.8-д бага боловсролын агуулгад “зөрчлийг хүчирхийллийн бус аргаар шийдвэрлэх, эрсдэлээс өөрийгөө хамгаалах мэдлэг, харилцааны ур чадвар олгох, 5.1.5-д суурь боловсролын агуулгад “хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх болон зөрчлийг хүчирхийллийн бус аргаар шийдвэрлэх, эрсдэлээс өөрийгөө хамгаалах мэдлэг, харилцааны ур чадвар олгох”, 6.1.4-т бүрэн дунд боловсролын агуулгад “бие бялдраа хөгжүүлж, эрүүл аж төрөх ёсыг сахих, гэр бүлийн болон амьдрал ахуйгаа хөтлөх, хүчирхийллээс урьдчилан сэргийлэх, өөрийгөө хамгаалах арга барилд сургах, эх оронч, хууль ёсыг дээдлэх үзэл төлөвшүүлэх” гэж аюулгүй байдлын асуудлыг тусгасан байна⁶.

“Гамшгаас хамгаалах талаар төрөөс баримтлах бодлого”-ын 2.1, 2.2 дэх заалтыг хэрэгжүүлэх зорилгоор баталсан “Гамшгийн эрсдэлийг олон нийтийн оролцоотой бууруулах үндэсний хөтөлбөр”-ийн 3.2.10-т “Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах, аюулгүй амьдрах ухааны боловсрол, хүмүүжил олгох хичээлийг сургуулийн өмнөх болон бага дунд боловсролын сургалтын хөтөлбөрт оруулах, сургалтыг хүүхдийн насны онцлогт тохируулан явуулах”⁷ гэж, Монгол Улсын Засгийн газрын үйл ажиллагааны хөтөлбөрийн зорилтын 3.2.14-т “Ерөнхий боловсролын сургуульд суралцагчдын амьдрах ур ухааныг хөгжүүлэх, аюулгүй байдлын сургалтыг нэвтрүүлж, хүүхдийг эрсдэлгүй, осол эндэлгүй, эрүүл, аюулгүй амьдрах чадварт сургана”⁸ гэж тус тус заасан.

ХОЁР. СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН ЗОРИЛГО

2.1. Сургуулийн өмнөх боловсрол

Бага насны хүүхэд нь багш, эцэг эх, асран хамгаалагчийн дэмжлэгтэйгээр аюул ослын тухай төсөөлөлтэй болж, аюулгүй амьдралын дадал хэвшил, өөрийгөө хамгаалах аргад суралцан, бусдаас тусламж хүсэж, бусдад тусалдаг чадвартай болно.

2.2. Бага боловсрол

Суралцагч нь тохиолдож болзошгүй аюул ослын төсөөлөлтэй болж, урьдчилан сэргийлэх, өөрийгөө хамгаалах, шийдвэр гаргах чадвар эзэмшиж, оновчтой үйл хөдлөл хийж чаддаг болно.

⁴ НҮБ, Ерөнхий Ассамблейн баталсан тогтоол 2030 он хүртэлх Тогтвортой Хөгжлийн Хөтөлбөр, 2015

⁵ Гамшгаас хамгаалах тухай хууль, 2017

⁶ Бага дунд боловсролын тухай хууль, 2002

⁷ Гамшгийн эрсдэлийг олон нийтийн оролцоотой бууруулах үндэсний хөтөлбөр, 2015

⁸ Монгол улсын засгийн газрын 2016-2020 оны үйл ажиллагааны хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх арга хэмжээний төлөвлөгөө, 2016

2.3. Суурь боловсрол

Суралцагч нь болзошгүй аюулт үзэгдэл, ослыг төсөөлж, аюулгүй байдлын бэлтгэлтэй байх, өөрийгөө хамгаалах, бусдад туслах, анхны тусламж үзүүлэх, аюулгүй зөв сонголт бүхий үйл хөдлөл хийж чаддаг болно.

2.4. Бүрэн дунд боловсрол

Суралцагч нь болзошгүй аюулт үзэгдэл, ослыг төсөөлж, хариу арга хэмжээ авах, анхны тусламж үзүүлэх, сайн дурын үйл ажиллагаанд оролцох, дасан зохицож амьдрах чадвартай, амьдралын зөв дадал хэвшлийг эрхэмлэдэг иргэн болно.

ГУРАВ. СУРГАЛТЫН ХӨТӨЛБӨРИЙН АГУУЛГА

3.1. Сургуулийн өмнөх боловсрол

ОРЧНЫ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

Ахуйн орчны аюулгүй байдал

1. Ахуйн осол, гэмтэл
 - а. Хайч, харандаа, шугам зэрэг үзүүртэй зүйл амандаа хийхгүй байх, зөв барих, дамжуулах, зөөхдөө болгоомжтой байх, бариад гүйхгүй байх дадалтай болох
 - б. Шил, шаазан эдлэл хагардаг, хагарсан зүйлс барих, гишгэхээс болгоомжлох сэрээ, савх, хайч, хутга бариад гүйхгүй байх, зөв барьж хэвших
 - в. Зай, жижиг шүр, амны цаас, товчийг чих, хамар, амандаа хийхгүй байх
 - г. Шатаар буух, булан тойрохдоо огцом хурдтай гүйхгүй, анхаарлаа өөр зүйлд сарниулахгүй, ярихгүй, бие биеэ түлхэхгүй байх дэгийг баримтлах
 - д. Гал тогооны өрөөнд юу байгааг нэрлэх, яаж хэрэглэдэг талаар ойлголттой болох, ойртож болохгүй аюултай зүйлсийг таних
 - е. Түлэгдэх халуун тогоо, халуун хоол, цай, ус, гал зэргээс хол байх, том савтай нөөцөлсөн ус, бохир усны цооног, нойл зэрэгт унах аюултайг мэдэх, ойртохгүй байж хэвших
2. Эм, ахуйн хэрэглээний бодис, түүний хэрэглээ
 - а. Насанд хүрэгчдийн зааваргүй эм уухгүй, дур мэдэн хэрэглэхгүй байхыг анхаарах
 - б. Үнэртэй ус, агааржуулагч цацлага, газ, гэр ахуйн угаалга, цэвэрлэгээний бодис аюултайг мэдэх
3. Анхны тусламж
 - а. Яаралтай тусламжийн цүнхэнд байгаа зүйлсийг нэрлэх, зориулалтыг мэдэх

Нийгмийн орчны аюулгүй байдал

4. Гэр, цэцэрлэг, амьдарч буй орчны аюулгүй байдал
 - а. Цэцэрлэгийн гадаад, дотоод орчинтой танилцах, аюулгүй тоглох дэг дүрмийг нэрлэх, дагаж мөрдөх, танил орчин, юмсын байршлын хялбар зургийг хараад ярих, зурж дүрслэх
 - б. Орох, гарах хаалганы шат, довжооноос хальтирахаас сэргийлэх таних тэмдгийг ялган таних
 - в. Төөрсөн үед бусдаас тусламж хүсэх
5. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал
 - а. Замын зарим тэмдэг, тэмдэглэгээг таних, нэрлэх, ангидаа болон гадаа талбайд дөрвөн замын уулзварын хөдөлгөөний дүрмийг мэдэх, баримтлах

- б. Насанд хүрэгчдийн хамт явган хүний гарц, гэрлэн дохиогоор гарах, хөдөлгөөнд оролцохдоо баруун гарын дүрэм баримтлахыг мэдэх
 - в. Автомашинаар зорчихдоо зориулалтын суудалд суух, бүс зүүх, арын байрлалд сууж хөдөлгөөнд оролцох, автомашины цонхоор толгой, бие, гараа гаргахгүй байхыг мэдэх, хэвших
 - г. Автомашины зам, зогсоол, гарц, гүүр, гарам дээр тоглох аюултайг мэдэх
6. Мэдээллийн технологийн аюулгүй байдал
- а. Гар утас, компьютер удаан тоглохгүй байхыг мэдэх
 - б. Зурагт хязгаартай үзэх хугацааг мөрдөх
7. Агаар, ус, хөрсний бохирдол
- а. Хог хаяхгүй байх, хог хаягдлаа зориулалтын саванд ялгаж хийж хэвших
 - б. Гол, усанд хог хийхгүй байхыг мэдэх
 - в. Агаарын бохирдол ихтэй орчинд амны хаалт хийж хэвших
8. Уур амьсгалын өөрчлөлт
- а. Цаас, усыг гамтай хэрэглэж хэвших

ГАМШИГ, ОСОЛ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЭЛ

Байгаль, цаг уурын гаралтай аюулт үзэгдэл

9. Газар хөдлөлт
- а. Газар хөдлөлтийн чичиргээг мэдрэх, хүчтэй чичиргээ тавилга, эд юмс хөдөлж унах, нурах, хагарах аюултай, цахилгаан шат ашиглаж болохгүйг ойлгох (унах нурах аюултай тавилга эд юмсыг заах, зурагт тэмдэглэх, бэхлэх аргыг мэдэх)
 - б. Газар хөдлөх үед өөрийгөө хамгаалах СУУ, НУУГД, ХҮЛЭЭ гэсэн дүрмийг мэдэх, сургуулилт хийх (тухайлбал ширээн доогуур орох, ширээний хөлнөөс сайн барих, амьтны үйл хөдлөлийг дуурайж суух, тэвчээртэй хүлээх гэх мэт)
 - в. Гамшиг тохиолдсон үед хэрэглэх нөөцөлсөн хүнс, эд зүйлсийг мэдэх, сонгох, нөөцлөхийг ойлгох
 - г. Хөл гараа зүсэх, хатгахаас болгоомжлох, өөрийгөө хаана байгааг хүмүүст хэлэх, өөрийн сэтгэл хөдлөлөө хүмүүст хэлэх, тайвшрах аргад суралцах
 - д. Насанд хүрэгчдийн зааврын дагуу аюулгүй газарт очихдоо ГҮЙХГҮЙ, ТҮЛХЭХГҮЙ, ЯРИХГҮЙ, ЭРГЭЖ БУЦАХГҮЙ гэсэн дүрмийг баримтлан сургуулилт хийх, хэвших
10. Үер усны осол, хөрсний нуралт, гулсалт, аянга
- а. Цэвэр ус, түлээ, дулаан хувцас, дуртай тоглоомоо үерийн усанд автахгүй газар хадгалахыг мэдэх, нөөцлөх, усыг гамтай хэрэглэх
 - б. Харгалзах хүнгүй гол, тогтоол усанд орохгүй байх, голын өндөр эргээс хол байхыг мэдэх
 - в. Үерийн үед өндөрлөг газар насанд хүрсэн хүмүүсийн заавраар очих дадлага хийх
 - г. Дуу цахилгаантай аадар бороо орсон үед гэрээсээ гарахгүй байх, шаардлагатай үед дүрвэж гарах, гар утас болон цахилгаан хэрэгслийг ашиглахгүй байхыг мэдэх
11. Ган, зуд
- а. Хэт нартай үед сүүдрэвчинд тоглох, гадаа гарахгүй байх, гарахдаа малгай өмсөх, шингэн зүйл уухыг мэдэх, хэвших

- б. Толгой, бие наранд халах, нарших, түлэгдэхээс сэргийлэх
12. Хүчтэй цасан болон шороон шуурга
- а. Цаг агаарын мэдээнээс цас, бороо, салхи шуургыг нэрлэх, ялган таних, тэмдэглэх
 - б. Хүчтэй цасан болон шороон шуурганаар гадаа явахад зам талбай, барилга байшин харагдахгүй байх, агаарт элдэв тоосонцор тархдаг болохыг мэдэх
 - в. Цаг агаарт тохируулан хувцаслах малгай, бээлий, ороолт зүүхийг ойлгох

Хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюулт үзэгдэл

13. Гал түймэр (ой, хээр, объектын)
- а. Индүү, халуун тогоо, цахилгаан зуух, цахилгаан халаагуур, сэнс, цахилгааны залгуур, уртасгагч, разетка, гэрийн зуух, газ, газар ажилладаг бүхий л хэрэгсэл аюултай талаар ойлголттой болох, ойртохгүй байх, хуруу гараа хийж оролдож үзэхгүй, хэрэглэхгүй байх дадалтай болох
 - б. Шүдэнз, лаа, асаагуур асаах, гал түлэх үйлдэл хийх, тоглож болохгүйг ойлгох
 - в. Гал гарсан үед бусдаас тусламж хүсэх, 101,102,105 утасны дугаарыг мэдэх, эцэг эх, ойр дотны хүмүүс рүү залгаж мэдэгдэх, цэцэрлэгийн болон гэрийн хаягаа мэдэх, хэлэх
 - г. Гарцын тэмдэг тэмдэглэгээг таних, гал утаа гарвал гарцын тэмдэг дагаж гадагш гарахыг мэдэх
 - д. Гал, утаа гарсан үед аль болох гүйхгүй, биенээ түлхэхгүй, зааврыг сайн сонсохын тулд хоорондоо ярихгүй, буцаж орохгүй байхыг мэдэх, гал гарсан өрөөнөөс хурдан гарах, аюулгүй газар луу зугатаж тэндээ хүлээх сургуулилт хийх
 - е. Утаанаас хамгаалж ам, хамраа алчуураар дарах, утаатай орчинд доогуур явахыг мэдэх, дадлага хийж тоглох
14. Хүн, мал, амьтны халдварт өвчин
- а. Гадаа тоглож орж ирээд гараа угааж, хоолойгоо зайлж хэвших
 - б. Бусдын амнаас чихэр, жимс авч идэхгүй байх дадалтай болох
 - в. Мал, амьтны ам, хамарт хүрэхгүй байхыг мэдэх
 - г. Бусдын халбага, сойз, гар нүүрийн алчуур, хөтөвчийг дамжуулахгүй байхыг ойлгох

3.2. Бага боловсрол

ОРЧНЫ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

Ахуйн орчны аюулгүй байдал

1. Ахуйн осол, гэмтэл
- а. Хурц ирмэгтэй, үзүүртэй хичээлийн болон ахуйн багаж, хэрэгслийг (хайч, гортиг, шугам, хутга, халуун тогоо, цахилгааны утас, индүү, плитка, зуух, халуун ус, уур гэх мэт) зориулалт, аюулгүй ажиллагааны зааврын дагуу хэрэглэж хэвших
 - б. Ахуйн хэрэглээний зүйлсийн нэр, зориулалт, заавар, шошго уншиж ойлгох
 - в. Аюул, ослын талаар ойр дотны хүмүүс болон орон нутаг дахь яаралтай тусламжийн утасны дугаар (101, 102, 103, 107)-аас зөвийг сонгон, аюул осол, гэрийн хаяг, байршлыг үнэн зөв мэдээлэл өгөх, тусламж хүсэх

2. Эм, ахуйн хэрэглээний бодис, түүний хэрэглээ
 - а. Эм, ахуйн хэрэглээний бодисын нэр, зориулалт, заавар, тэмдэг тэмдэглэгээг уншиж ойлгох
 - б. Эмийн зөв зохистой хэрэглээ, буруу хэрэглэснээс гарах үр дагаврыг ойлгох
3. Анхны тусламж
 - а. Яаралтай тусламжийн цүнх, үүргэвч, зориулалтыг мэдэх, бэлтгэх, тайлбарлах
 - б. Ахуйн хүрээний бэртэл, гэмтлийн үед үзүүлэх анхны тусламжийн талаар мэддэг байх (шалбарах, эсгэх, түлэгдэх гэх мэт)

Нийгмийн орчны аюулгүй байдал

4. Гэр, сургууль, хүрээлэн буй орчин дахь аюулгүй байдал
 - а. Анги хамт олон, сургуулийн дэг, дүрэм, журмыг мөрдөх, түүнийг мөрдөөгүйгээс гарах үр дагаврыг ойлгох
 - б. Сургууль, гэрийн байршлыг мэдэх, бусдад тайлбарлах, багшийн удирдамж, зааврын дагуу сургууль гэрийн орчин, онцлог байгууламж болон сургууль гэрийн хоорондох аюулгүй замын зураглал гаргах, тэмдэглэгээ хийх (план зураг, маршрут, аюултай орчин, байгууламж тусгах гэх мэт), аюулгүй байдлыг ханган явах
 - в. Гэр, сургууль болон олон хүнтэй газар тохиолдож болох аюул, ослыг мэдэх, үл таних хүн, бусдын нөлөөнд автахгүй байх (үе тэнгийнхний болон бусад хүмүүсийн дарамт шахалт гэх мэт), татгалзаж сурах
 - г. Төөрсөн үед орчны талаарх онцлог зүйлсийг ажиглах, зүг чигээ баримжаалах (нар, од, өвс ургамал, онцлох барилга, байшин гэх мэт), бусдаас тусламж хүсэх
5. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал
 - а. Замын тэмдэг, тэмдэглэгээг ялган таних, бусдад тайлбарлах
 - б. Замын хөдөлгөөнд оролцох үед явган зорчигчийн үүргийг мэдэх, анхаарал болгоомжтой оролцох
 - в. Ердийн хөсөг, тээврийн хэрэгслээр зорчих үед биеэ зөв авч явахыг эрхэмлэх (хамгаалах бүс, хамгаалалтын нэмэгдэл хэрэгсэл хэрэглэх, хог хаяхгүй, гар толгой гаргахгүй, бариулаас барих гэх мэт)
6. Мэдээллийн технологийн аюулгүй байдал
 - а. Гар утас, компьютер, зурагт зэрэг мэдээллийн технологийн хэрэгслийг зөв зохистой хэрэглэх
 - б. Цахим орчны эерэг, сөрөг нөлөөллийн талаар эргэцүүлэх, шаардлагатай тохиолдолд өөртөө болон бусдад эрсдэлгүй байдлаар хэрэглэх
7. Агаар, ус, хөрсний бохирдол
 - а. Зориулалтын бус газарт хог хаяхгүй, орчныг бохирдуулахгүй байх, хог хаягдлыг зориулалтын саванд ялган хийж хэвших
 - б. Агаарын бохирдол ихтэй орчинд (тоосжилт, утаа гэх мэт) амны хаалт хэрэглэж хэвших

8. Уур амьсгалын өөрчлөлт

- а. Уур амьсгалын өөрчлөлтийг нэмэгдүүлэхэд нөлөөлдөг зарим хүчин зүйлсийг мэдэх, түүнийг бууруулахад өөрийн хувь нэмрийг оруулах (цахилгаан хэмнэх, усаа хэмнэх, цаасаа гамтай хэрэглэх, мод тарихын ач холбогдлыг мэдэх, арчлах, хамгаалах, хоол хүнсээ зөв сонгон хэрэглэх гэх мэт)

ГАМШИГ, ОСОЛ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЭЛ

Байгаль, цаг уурын гаралтай аюулт үзэгдэл

9. Газар хөдлөлт

- а. Газар хөдлөлтийг төсөөлөх, авах арга хэмжээний тухай ойлголттой болох (дуут дохио, юмс унаж, хагарч, нурж, гулсаж ирэхгүй газар, бэлтгэх эд зүйлс, нөөцлөх хоол хүнс гэх мэт)
- б. Гамшгийн үеийн зарлан мэдээллийн дохио дуугарсан үед насанд хүрэгчдийн заавар, дүрмийн дагуу ажиллах
- в. Гамшгийн дараа аюулгүй байдлаа хангах аргаас мэдэх (хөл гараа зүсэх, бэртэж гэмтэхээс болгоомжлох, өөрийгөө хаана байгааг хүмүүст хэлэх дуу чимээ гаргах, сэтгэл санаагаа тайван байлгах гэх мэт)

10. Ган, зуд, үер, аянга, хүчтэй цасан болон шороон шуурга

- а. Ган, зуд, үер, аянга, хүчтэй цасан болон шороон шуурга, тэдгээрийн үр дагаврын тухай ойлголттой болох
- б. Цаг агаарын мэдээ тогтмол сонсож хүнд үзүүлэх нөлөөллийг ойлгох, тохирох үйлдэл хийх (наранд халах, нарших, түлэгдэх, хөлдөх, төөрөхөөс сэргийлэх гэх мэт)

Хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюулт үзэгдэл

11. Гал түймэр (ой, хээр, объектын)

- а. Гал түймрийн тухай ойлголттой болох, гал түймэр гарах эх үүсвэр, шалтгаан, үр дагавар, хор уршгийг ойлгох
- б. Сургууль, гэр, орон сууц дахь гал унтраах анхан шатны багаж хэрэгсэл, тэмдэг, тэмдэглэгээ, аврах гарцын зураглал ойлгох, ялган таних, гал түймрийн үед орон байрнаас аюулгүй гарах, бусдад мэдээлэх аргад суралцах

12. Хүн, мал, амьтны халдварт өвчин

- а. Мал, зэрлэг болон гэрийн тэжээмэл амьтан, ургамал, шавьжнаас учирч болох аюулыг мэдэх, халдварт өвчнөөс сэргийлэх, хувийн ариун цэврийг сахих
- б. Түгээмэл тохиолдох халдварт өвчний тухай ойлголттой болох (ханиад, гэдэсний халдварт өвчин гэх мэт), хамгаалах энгийн аргад сурах, эрүүл ахуйн дэглэм сахих (гар угаах, хоолойгоо зайлах гэх мэт)

3.3. Суурь боловсрол

ОРЧНЫ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

Ахуйн орчны аюулгүй байдал

1. Ахуйн осол, гэмтэл

- a. Бэртэж гэмтэх (унах, хальтрах, дарагдах)-ээс урьдчилан сэргийлэх, өөрийгөө хамгаалах
2. Эм, ахуйн хэрэглээний химийн бодис, түүний хэрэглээ
 - a. Ахуйн хэрэглээний эд зүйлийн сав баглаа боодол дээрх зааврыг ашиглан зөв хэрэглэж хэвших
 - б. Ахуйд түгээмэл хэрэглэгддэг химийн бодисыг таних, хортой, хоргүйгээр ялгах, тэдгээрийг зүй зохистой хэрэглэх
 - в. Химийн бодис хадгалсан саванд хүнсний бүтээгдэхүүнийг хадгалахгүй болохыг ойлгох
 - г. Эмийг эмчийн заавраар хэрэглэж хэвших
3. Анхны тусламж
 - a. Гарын доорх материал, багаж хэрэгсэл ашиглан анхны тусламж үзүүлэх
 - Яс хугарах, цус алдах үед үзүүлэх анхны тусламж
 - Үе мултрах, шөрмөс сунах үед үзүүлэх анхны тусламж
 - Түлэгдсэн үед үзүүлэх анхны тусламж
 - Хөлдөлтийн үед үзүүлэх анхны тусламж
 - Дарагдсан хам шинжийн үед үзүүлэх анхны тусламж

Нийгмийн орчны аюулгүй байдал

4. Гэр, сургууль, хүрээлэн буй орчин дахь аюулгүй байдал
 - a. Туршилт хичээлийн үед аюулгүй байдлыг хангах
 - б. Хүрээлэн буй орчны болон орон нутгийн аюулгүй байдлын зураглал гаргах
 - в. Хичээлээс гадуурх үйл ажиллагааны үеийн аюулгүй байдлыг төлөвлөх
 - г. Сургуулийн орчинд бага насны суралцагчид болон, хөгжлийн бэрхшээлтэй суралцагчдад туслах
 - д. Болзошгүй халдлага, хүчирхийллээс өөрийгөө хамгаалах аргад суралцах, бусдаас тусламж хүсэх
5. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал
 - a. Цаг агаарын өөрчлөлтөөс болж үүсэх зам тээврийн хөдөлгөөний аюулын талаар мэдэх
 - б. Өөрийгөө хамгаалахын тулд замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлыг мэдэх
 - в. Явган алхах үед болон ердийн хөсөг, унадаг дугуйгаар аюулгүй зорчихыг эрхэмлэх
 - г. Бүх төрлийн тээврийн хэрэгслээр зорчихдоо зорчигчийн дүрэм, журмыг баримтлах
6. Мэдээллийн технологийн аюулгүй байдал
 - a. Цахим орчинд хувийн мэдээллээ дэлгэхгүй байх, интернетэд бусдын мэдээлэл, зургийг зөвшөөрөлгүй түгээхийн сөрөг нөлөөг ойлгох
 - б. Мэдээллийн технологийн хэрэглээ, түүнийг үр бүтээлтэй ашиглахын чухлыг ойлгох (гар утас, интернет)
 - в. Цахим харилцааны ёс зүйг эрхэмлэх
7. Агаар, ус, хөрсний бохирдол

- а. Хүний үйл ажиллагааны хүрээлэн буй орчин (ус, агаар, хөрс)-д үзүүлж буй нөлөөллийг тайлбарлах (хүн амын хэт төвлөрөл, малын тоо толгой ихсэх гэх мэт)
 - б. Агаарын бохирдлыг бууруулахад иргэн бүрийн үүрэг оролцоог хэлэлцэх
 - в. Орон нутгийн цэвэр усны нөөцийг мэдэх, усны чанарыг тодорхойлох
 - г. Хөрсний бохирдлоос сэргийлэхэд өөрийн оруулах хувь нэмрийг тодорхойлох, хэрэгжүүлэх
8. Уур амьсгалын өөрчлөлт
- а. Уур амьсгалын өөрчлөлтөд нөлөөлж буй хүний буруутай үйл ажиллагааг тодорхойлох
 - б. Уур амьсгалын өөрчлөлт, хүлэмжийн хийн үр дагаврыг хэлэлцэх
 - в. Уур амьсгалын өөрчлөлтөд нөлөөлж байгаа хүчин зүйлийг сааруулахад өөрийн оруулах хувь нэмрийг тодорхойлох

ГАМШИГ, ОСОЛ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЭЛ

Байгаль, цаг уурын гаралтай аюулт үзэгдэл

9. Газар хөдлөлт
- а. Орон нутаг, улс орон болон дэлхийн хэмжээнд тохиолдож байсан гамшгийн талаар мэдээлэл цуглуулах, танилцуулах
 - б. Газар хөдлөлтийн улмаас үүсэх орчны (гэр, сургууль орчмын болон гудамж талбайн) эрсдэлийг тооцож, гэмтэж бэртэхээс хамгаалах аргын талаар бодож тунгаах
 - в. Газар хөдлөлт тохиолдох үед цугларах, цэгцрэх, эгнээ нэмэх, хасах зэргээр өөрийгөө хамгаалах болон бусдад саад учруулахгүй байх, туслах талаар эргэцүүлэх
 - г. Гамшгийн үеийн зарлан мэдээлэх, сэрэмжүүлэх дохиогоор ажиллаж, газар хөдлөлтийн үе дэх аюулгүй үйл хөдлөлийн дадлага сургуулилалт хийх
 - д. Гамшгийн дараа өөрийгөө хамгаалах, нүүлгэн шилжүүлэх дүрэм журмыг мэдэх, гэр бүл, найз нөхдөдөө туслах талаар хэлэлцэх
10. Үер усны осол, хөрсний нуралт, гулсалт, аянга
- а. Цаг агаарын урьдчилан сэргийлэх мэдээнд дүн шинжилгээ хийх
 - б. Үер, усны аюул үүсэх шалтгааныг мэдэх, орон нутгийнхаа эрсдэл бүхий газрыг тодорхойлох
 - в. Үер болон гол, усны осолд өртсөн тохиолдолд өөрийгөө хамгаалах /дүрвэж холдох, усанд сэлж сурах/
 - г. Усанд живсэн үед зүрх, уушгийг сэхээн амьдруулах (CPR) анхны тусламж үзүүлэх
 - д. Аянга үүсэх нөхцөл, учруулах хор уршгийг ойлгож, аянга цахилгааны үед яаралтай авах арга хэмжээг мэдэх
11. Ган, зуд
- а. Орон нутаг, улс орны хэмжээнд тохиолдож байсан ган, зудын сургамжийн талаар мэдээлэл цуглуулах, танилцуулах
 - б. Цаг агаарын байдлыг тэнгэрийн байдал, ургамал, мал, амьтанд ажиглагдах шинж тэмдгээр нь шинжиж амьдрал ахуйдаа хэрэглэж занших

- в. Эрс хүйтэн, хэт халууны үед өөрийн аюулгүй байдал, амь насаа хамгаалах түр хоргодох байрыг загварчлах
 - г. Газар тариалан, хоол хүнсний хүрэлцээ хангамж, цөлжилтөд гангийн үзүүлж буй нөлөөг хэлэлцэх
 - д. Ган, зудын үед гэнэтийн цочролд орж, сэтгэл санааны хямралд орохоос сэргийлж, сэтгэл зүйн бэлтгэлтэй байх
 - е. Өөрийн орон нутагтаа хувь нэмэр оруулах сайн үйлсийн үйл ажиллагаа явуулах
12. Хүчтэй цасан болон шороон шуурга
- а. Цаг агаарын урьдчилан сэргийлэх мэдээг сонсох, бусдад дамжуулах, анхааруулах
 - б. Хүчтэй салхи, цасан болон шороон шуурганы үед яаралтай авах арга хэмжээг төлөвлөх
 - в. Төөрсөн үед зүг чигийг тодорхойлох, бусдаас тусламж хүсэх аргыг мэдэх

Хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюулт үзэгдэл

13. Гал түймэр (ой, хээр, объектын)
- а. Ахуйн шатамхай, тэсрэмтгий бодис бүхий эд зүйлийг тодорхойлох, хялбар шатдаг тэсэрдэг шинжийг ямар тэмдэг, тэмдэглэгээгээр илэрхийлдгийг ялган тайлбарлах
 - б. Гал түймрийн ангилал, объектийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх, гэр, сургуулийн орчинд гал гарсан үед ажиллах төлөвлөгөө гаргах, түүний дагуу дадлага сургуулилалт хийх
 - в. Гал түймэр гарахад нөлөөлдөг хүчин зүйлийг мэдэх, гал түймрээс урьдчилан сэргийлэх, бусдын аюулгүй байдалд санаа тавих
 - г. Гал унтраагуурын төрөл, зориулалтыг мэдэж, гал унтраах анхан шатны багаж хэрэгслийг ашиглаж сурах
14. Хүн, мал, амьтны халдварт өвчин
- а. Халдварт өвчний төрөл, үүсгэгч, дамжих замыг ойлгох
 - б. Мал, амьтнаас хүнд халдварлах халдварт өвчнөөс сэргийлэх, түүний агуулагч, дамжуулагч болдог амьтдын төрөл, зүйлийг мэдэх (сэжигтэй тохиолдолд ойртохгүй байх, мэргэжлийн байгууллагад хандах, мал амьтны гаралтай түүхий эд, хүнсийг боловсруулж хэрэглэх)
 - в. Ариутгал, халдваргүйжүүлэлт, дархлаажуулалтын ач тусыг ойлгох

3.4. Бүрэн дунд боловсрол

ОРЧНЫ АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ

Ахуйн орчны аюулгүй байдал

1. Ахуйн осол, гэмтэл
 - а. Нийтлэг тохиолддог ахуйн осол, гэмтлийг хэлэлцэх, дүгнэлт гаргах, өртөхгүй байх нөхцөлийг бүрдүүлэх
 - б. Ахуйн хэрэглээний цахилгаан хэрэгсэл, хийн төлөвт оршдог бодисыг зөв хэрэглэх, аюулгүй ажиллагааны дүрэм баримтлах
2. Эм, ахуйн хэрэглээний химийн бодис, түүний хэрэглээ

- а. Аюултай химийн бодис (тэсрэмтгий, шатамхай, исэлдүүлэгч, идэмхий шинж чанартай) -ыг ялган таних
 - б. Химийн осол, бохирдолтын хор нөлөө, түүнээс хамгаалах арга замыг нэрлэх
 - в. Ахуйн хэрэглээний эд зүйлийн сав баглаа боодол дээрх зааврыг ашиглан, зөв хэрэглэж хэвших
 - г. Эм, химийн бодисын зохистой хэрэглээг бусдад таниулах
3. Анхны тусламж
- а. Гарын доорх материал, багаж хэрэгсэл ашиглан анхны тусламж үзүүлэх
 - Эм, химийн бодисын хордлогын үед үзүүлэх анхны тусламж
 - Цахилгаан гүйдэлд цохиулах үед үзүүлэх анхны тусламж
 - Зүрх, уушгийг сэхээн амьдруулах (CPR) анхны тусламж

Нийгмийн орчны аюулгүй байдал

1. Гэр, сургууль, хүрээлэн буй орчин дахь аюулгүй байдал
 - а. Сургуулийн орчинд эрүүл, аюулгүй орчинг бүрдүүлэх саналыг дэвшүүлэх
 - б. Гэмт халдлага хүчирхийлэлтэй холбогдох тохиолдлын талаарх мэдээллийг судлах, хэлэлцэх
 - в. Хүчирхийлэл гардаг газар, орчныг тодорхойлж зайлсхийх
4. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдал
 - а. Замын хөдөлгөөний аюулгүй байдлын тухай хууль, дүрмийг мөрдөх, иргэн, хуулийн этгээдийн эрх үүргийг мэдэх
 - б. Замын хөдөлгөөний тэмдэг, тэмдэглэгээ (мэдээлэх, хориглох, заах, анхааруулах, дараалал тогтоох)-г ялган таних, найз нөхөд, дүү нартаа тайлбарлах
 - в. Жолоочийн үүрэг, хариуцлагыг ойлгох, зам, тээврийн осолд хариуцлага, хохирлыг барагдуулах шаардлага гардгийг мэдэх
5. Мэдээллийн технологийн аюулгүй байдал
 - а. Мэдээллийн технологийн сөрөг нөлөөлөл, соёлтой хэрэглээний талаар эргэцүүлэх
 - б. Нийгмийн сүлжээг аюулгүй, зохистой ашиглах, тохиргоо хийх аргыг мэдэх
 - в. Цахим хэрэглээний сөрөг нөлөөнөөс болон цахим гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх, нөлөөлөлд автахгүй байх, өөрийгөө хамгаалах
6. Агаар, ус, хөрсний бохирдол
 - а. Гол мөрний бохирдол, түүний шалтгаан, үр дагаврыг дүгнэж, усны чанарыг сайжруулах арга хэмжээ зохион байгуулах
 - б. Орон нутгийн хөрсний шинж чанарыг тодорхойлох, хөрсийг доройтохоос хамгаалж буй аргуудыг бүс нутгаар харьцуулан судлах, өөрийн орны онцлогт тохирсон аргыг тодорхойлох
 - в. Агаарын бохирдлын өнөөгийн байдал, шалтгааныг тайлбарлаж, бууруулах арга замыг иргэд, олон нийтэд ухуулан сурталчлах
7. Уур амьсгалын өөрчлөлт
 - а. Уур амьсгалын өөрчлөлт байгалийн гамшгийн давтамжид нөлөөлж буй талаар хэлэлцэх

- б. Уур амьсгалын өөрчлөлтөөс нийгэм, эдийн засагт нөлөөлөх томоохон өөрчлөлт, эрсдэлийг тодорхойлох
- в. Уур амьсгалын өөрчлөлтөд дасан зохицох, эрсдлийн талаар хэлэлцэх

ГАМШИГ, ОСОЛ, АЮУЛТ ҮЗЭГДЭЛ

Байгаль, цаг уурын гаралтай аюулт үзэгдэл

- 8. Газар хөдлөлт
 - а. Өрхийн эрсдэлийн үнэлгээнд суурилсан бэлэн байдлын төлөвлөгөө хийх
 - б. Гамшгийн дараах сэргээн босгох, хөгжүүлэхэд чиглэсэн сайн дурын үйл ажиллагааг төлөвлөх
 - в. Гамшгийн үеийн зарлан мэдээлэх, сэрэмжүүлэх дохиогоор ажиллаж, газар хөдлөлтийн үе дэх аюулгүй үйл хөдлөлийн дадлага сургуулилалт хийх
- 9. Үер усны осол, хөрсний нуралт, гулсалт, аянга
 - а. Өөрийн орон нутагт байдаг гол мөрөн, нуурын өөрчлөлтөд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг илрүүлж, орон нутгийн үерийн эрсдэлийн зураг гаргах
 - б. Үерийн дараах хөрсний нуралт, гулсалтаас урьдчилан сэргийлэх
 - в. Үерийн дараах хог хаягдлыг зайлуулахад оролцох, эрүүл ахуйн дэглэм баримтлах
 - г. Аянга цахилгаантай борооны үүлийг таних, аянга ниргэх эрсдэлтэй газрыг тодорхойлох
- 10. Ган, зуд
 - а. Ган зудын эрсдэлийг бууруулахын тулд малчдын анхаарах ёстой зүйлсийг мэдэх, малчдад туслах аян өрнүүлэх
- 15. Хүчтэй цасан болон шороон шуурга
 - а. Өөрийн амьдарч буй орон нутгийн гамшгаас хамгаалах байгууллагын үйл ажиллагаатай танилцах, тэнд ажиллаж буй хүмүүсийн яриаг сонсох

Хүний үйл ажиллагаатай холбоотой аюулт үзэгдэл

- 11. Гал түймэр (ой, хээр, объектын)
 - а. Гал түймрийн ангилал, ой, хээрийн түймрээс урьдчилан сэргийлэх, бусдад мэдээлэх
 - б. Гэр, сургуулийн галын аюулын зураглалыг ойлгож, хэрэглэх
 - в. Өөрийн амьдарч буй орон нутгийн гал унтраах байгууллагын үйл ажиллагаатай танилцах
 - г. Гал унтраагуурын төрөл, зориулалтыг мэдэж, гал унтраах анхан шатны багаж хэрэгслийг ашиглах
- 12. Хүн, мал, амьтны халдварт өвчин
 - а. Мал, амьтнаас хүнд халдварлах халдварт өвчний үед илрэх шинж тэмдэг, сэргийлэх арга замыг мэдэх
 - б. Нян, вирусн гаралтай халдварт өвчний үед илрэх шинж тэмдэг, урьдчилан сэргийлэх арга замыг мэдэх
 - в. Хүн, мал, амьтны гоц халдварт өвчний хорио цээрийн дэглэмийн үед авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний ач холбогдол, иргэний гүйцэтгэх үүргийг мэдэх

ДӨРӨВ. АРГА ЗҮЙ

4.1. Арга зүйн зарчим, үйл ажиллагаа, хөгжүүлэх чадвар

4.1.1. Сурган хүмүүжүүлэх уламжлалыг орчин үеийн сургалтын аргуудтай хослуулан дараах сургалтын зарчмуудыг баримтална. Үүнд:

- Асуудлыг олж харах, шийдвэрлэх арга замыг эрэлхийлэх
- Хичээл болон хичээлээс гадуурх үйл ажиллагаатай уялдуулан хөтөлбөрийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг төлөвлөх
- Суралцагч төвтэй, оролцоонд тулгуурласан арга зүйг төлөвлөх
- Өгөгдөл, мэдээлэлтэй ажиллах, асуудал шийдвэрлэх, шийдвэр гаргах гэх мэт сурах үйл ажиллагааг дэмжсэн байх
- Хамтын ажиллагаанд суурилсан байх

4.1.2. Үйл ажиллагаа

Сургалтыг танхимын ба танхимын бус хэлбэрээр хичээл хоорондын интеграцыг ханган зохион байгуулахын зэрэгцээ дараах үйл ажиллагаануудыг сургуулийн төлөвлөлтөд тусган хэрэгжүүлнэ (Хүснэгт 1, 2, 3).

- Орон нутгийн мэргэжлийн ба төрийн бус байгууллага, сургалтын төвийн үйл ажиллагаатай танилцах
- Мэргэжлийн байгууллага, эцэг эхийн хамтын ажиллагаанд тулгуурлан дадлага, сургуулилалт хийх
- Уулзалт, ярилцлага, хэлэлцүүлэг зохион байгуулах
- Төсөлт ажил, судалгаа хийх
- Дадлага, сургуулилалт хийх
- Аялал экскурс хийх
- Тайлан бичих, хамгаалах
- Бүтээлч санал санаачлага бүхий сайн үйлсийн аян өрнүүлэх

4.1.3. Сургалт, үйл ажиллагаагаар 21 дүгээр зууны суралцагчийн эзэмшвэл зохих цогц чадамж, чадваруудыг хөгжүүлэхэд анхаарна. Үүнд:

А. Бүтээлч сэтгэлгээний:

- Бүтээлчээр сэтгэх чадвар
- Хувиараа бизнес эрхлэх чадвар
- Зохион бүтээх чадвар
- Эргэцүүлэх чадвар
- Тунгаан бодох ойлгох
- Асуудал шийдвэрлэх чадвар
- Шийдвэр гаргах чадвар

Б. Нийгэмшил, сэтгэл хөдлөлийн:

- Харилцааны чадвар
- Зохион байгуулах чадвар
- Багаар ажиллах чадвар
- Хамтарч ажиллах чадвар
- Нийтэч байх чадвар
- Өөрийгөө бусдын оронд тавьдаг байх, бусдыг өрөвдөх чадвар

В. Хувь хүний хөгжлийн:

- Хувийн сахилга баттай байх чадвар
- Сэтгэл хөдлөлөө хянах, хүлээцтэй байх чадвар
- Хариуцлагатай байх чадвар
- Ёс зүйтэй байх чадвар
- Бие даан суралцах чадвар

- Дасан зохицох чадвар
 - Шаргуу байх чадвар
 - Хувийн сэдэл тэмүүлэлтэй, өөрийгөө хүндэтгэх чадвар
- Г. Дэлхийн иргэний:
- Нээлттэй байх чадвар
 - Ялгаатай байдалд хүндэтгэлтэй хандах чадвар
 - Олон талт соёлыг ойлгох чадвар
 - Зөрчилдөөнийг шийдвэрлэх чадвар
 - Чөлөөт оролцоотойгоор шийдвэр гаргах чадвар
 - Үндэсний онцлог, хүрээлэн буй орчиндоо хүндэтгэлтэй хандах
- Д. Мэдээллийн технологийн хэрэглээний:
- Мэдээлэл харилцааны технологиор дамжуулан мэдээлэл олж авах чадвар
 - Мэдээлэлд дүн шинжилгээ хийх чадвар
 - Мэдээллийн технологийг ёс зүйтэй хэрэглэх чадвар

4.2. Орчин, хэрэглэгдэхүүн

4.2.1. Сургалтын орчин

Сургууль, цэцэрлэгийн гадаад, дотоод орчны аюулгүй байдлыг хангасан байна. Тухайлбал:

- Сургууль, цэцэрлэгийн байр зүйн болон аврах гарцын зураглал гаргасан байна.
- Гал унтраах анхан шатны багаж хэрэгсэл болох хүрз, хувин, элс, шатдаггүй бүтээлэг, гал унтраагуур, утаанаас хамгаалах зориулалтын алчуур бэлтгэсэн байх
- Анги бүрт эмнэлгийн анхан шатны тусламжийн хэрэгсэл болон гамшиг ослын үеийн бэлэн байдлыг хангах цүнх бэлтгэсэн байх

4.2.2. Хэрэглэгдэхүүнд тавигдах шаардлага

- Эрүүл ахуйн шаардлага хангасан байх
- Ашиглахад энгийн хялбар бүтэц зохиомжтой байх
- Эдийн засгийн хэмнэлттэй байх
- Байгаль орчинд ээлтэй байх
- Мэдээлэл технологийн ололт, амжилтыг хэрэглэхүйц байх

4.2.3. Нийтлэг хэрэглэгдэхүүн

- Сургалтыг зохион байгуулахдаа орон нутаг, сургууль, цэцэрлэгийн нөөц боломжид тулгуурлан дараах хэрэглэгдэхүүнээс сонгон хэрэглэж болно. Үүнд:
 - Аудио, видео материал
 - Төрөл бүрийн зураг
 - Газрын зураг
 - Ном, гарын авлага
 - Интернет
 - Багаж хэрэгсэл
 - Загвар, модель
 - Танин мэдэхүйн болон судалгааны мэдээлэл, баримт материал

ТАВ. ҮНЭЛГЭЭ

5.1. Үнэлгээний зорилт, шалгуур

Суралцагчийн сурах үйл ажиллагааны явцад ажиглалт хийж, мэдлэг, чадвар, хандлагад гарч байгаа ахиц, өөрчлөлтийг болон сургалтын үр дүнг дараах үнэлгээний зорилт, шалгуураар үнэлнэ.

Боловсролын түвшин	Үнэлгээний зорилт, шалгуур		
	Мэдлэг, ойлголт	Чадвар	Хандлага
СӨБ	Аюул ослын талаарх төсөөлөл Өөрийгөө хамгаалах, бусдыг мэдэрч ойлгох, тусламж хүсэх тухай мэдлэг	Осол, аюулт үзэгдлээс өөрийгөө хамгаалах	Осол, аюулт үзэгдлийн өмнө, үед, дараа оновчтой үйл хөдлөл хийх <ul style="list-style-type: none"> • Санаачлага • Оролцоо • Нөлөөлөл
Бага боловсрол	Тохиолдож болзошгүй осол, аюулт үзэгдлийн тухай ойлголт Өөрийгөө хамгаалах, бусдад туслах аргын тухай мэдлэг	Осол, аюулт үзэгдлээс урьдчилан сэргийлэх, өөрийгөө хамгаалах, шийдвэр гаргах	
Суурь боловсрол	Болзошгүй аюулт үзэгдэл, ослын мэдлэг, ойлголт Өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах, аргын тухай мэдлэг	Болзошгүй аюулт үзэгдэл, ослын үед бэлтгэлтэй байх, өөрийгөө хамгаалах бусдад туслах, анхны тусламж үзүүлэх	
Бүрэн дунд боловсрол	Болзошгүй аюулт үзэгдэл, ослын мэдлэг, ойлголт Өөрийгөө болон бусдыг хамгаалах, бусдад туслах аргын тухай мэдлэг	Болзошгүй аюулт үзэгдэл, ослын үед хариу арга хэмжээ авах, анхны тусламж үзүүлэх, дасан зохицож амьдрах	

5.2. Үнэлгээний арга, хэрэгсэл

Үнэлэх арга: Өөрийн үнэлгээ, бусдын үнэлгээ, явцын үнэлгээ, үр дүнгийн үнэлгээ

Үнэлэх хэрэгсэл: Асуулт, ажиглалт, сэтгэгдэл, санал асуулга, дасгал даалгавар, бичгийн шалгалт, ханын самбар, илтгэл, эсээ, бүтээл зэрэг байна.

НЭР ТОМЬЁОНЫ ТАЙЛБАР

Аюул (danger)

Хүний амь нас, эрүүл мэнд, мал, амьтан, эд хөрөнгө, түүх, соёлын дурсгалт зүйл, хүрээлэн байгаа орчинд хохирол учруулж болзошгүй аюулт үзэгдэл, осол, хүний буруутай үйл ажиллагааг хэлнэ.

Аюулт үзэгдэл (dangerous phenomena)

Хүчтэй цасан болон шороон шуурга, ган, зуд, үер, аянга, газар хөдлөлт, гал түймэр, хүн, мал, амьтны гоц халдварт өвчин гарах, хортон шавж, мэрэгч тархах зэргийг хэлнэ.

Аянга (Thunder)

Үүлний хооронд болон үүл газрын гадаргуу хооронд үүсэх цахилгаан цэнэгийн ниргэлгээг хэлнэ.

Байгалийн гамшиг (Natural disaster)

Байгаль болон хүний бүтээн байгуулалтыг эвдэн сүйтгэх байгалийн аюултай үзэгдлүүдийг хэлнэ.

Олон хүний амь нас үрэгдэн эрүүл мэндээрээ хохирох, их хэмжээний эд хөрөнгө сүйдэх байгаль экологийн тэнцвэр алдагдах үзэгдэл.

Байгалийн голомт (Epicenter)

Аливаа өвчний байгалийн голомт гэдэг нь тодорхой газар нутагт орших өвчин үүсгэгч, түүний үндсэн агуулагчид (бүлээн цуст амьтад) ба дамжуулагчдын (завсрын эзэн болох үе хөлтөн) байгалийн бүлэглэл болно.

Газар хөдлөлт (Earthquake)

Дэлхийн царцдас мандалд тектоник хөдөлгөөнөөр хуримтлагдсан хүчдэл чөлөөлөгдөхөд ялгарах энергийн нэгээхэн хэсэг нь уян харимхайн долгион болон тархаж, газрын гадаргууд үйлчлэл үзүүлэх үйл явцыг газар хөдлөлт гэнэ.

Гамшиг (Disaster)

Аюулт үзэгдэл, ослын улмаас олон хүний амь нас, эрүүл мэнд хохирох, мал амьтан олноор хорогдох, эд хөрөнгө түүх соёлын дурсгалт зүйл, хүрээлэн байгаа орчинд улс болон орон нутгийн эдийн засаг, нийгмийн дотоод нөөц, боломжоос давсан хохирол учрахыг гамшиг гэж ойлгоно.

Гамшгийн зарлан мэдээлэл (Pronouncement of disaster)

Олон нийтэд хүргэх дохио, сэрэмжлүүлэх мэдээллийг хэлнэ.

Гамшгийн хор уршиг (Consequence /Damage of disaster)

Гамшгийн улмаас хүний амь нас, эрүүл мэнд хохирсон, мал, амьтан хорогдсон, эд хөрөнгө үрэгдсэн, хүрээлэн байгаа орчинд нөлөөлсөн сөрөг үр дагаврыг хэлэх ба харин “Гамшгийн хор уршигийг арилгах” гэж гамшгийн үр дагаврыг багасгах, хоёрдогч аюулын шинж чанарыг бууруулах, гамшигийг гэтлэн давахад чиглэсэн хойшлуулшгүй үйл ажиллагааг хэлнэ.

Гамшгийн эмзэг байдал (Vulnerability)

Эмзэг байдал гэж аюулд хүн ам, мал амьтан, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчин өртөгдөх зэргийг хэлнэ.

Гамшгийн эрсдэл (Disaster risk)

Гамшгийн эрсдэл гэж гамшгийн улмаас хүн ам, мал амьтан, эд хөрөнгө, хүрээлэн байгаа орчинд учирч болзошгүй хохирлын магадлалыг хэлнэ.

Голомтын бүс (Nidus area)

Гамшиг, аюулт үзэгдэл болон ослын улмаас хорио цээр, хөдөлгөөний хязгаарлалт тогтоон эрэн хайх, аврах, хор уршгийг арилгах ажиллагаа явуулж байгаа объект, нутаг дэвсгэрийг хэлнэ.

Онцгой байдал (Emergency)

Нэн даруй арга хэмжээ авах шаардлагатай гэнэтийн, яаралтай тусламж, дэмжлэг авах хэрэгцээ үүсэх нөхцөл байдал.

Осол (Breakage)

Үйлдвэрлэл, технологийн горим зөрчигдсөнөөс тоног төхөөрөмж, барилга байгууламж ноцтой эвдрэх, нурах, тээврийн хэрэгсэл осолдох, сүйрэх, цацраг идэвхт болон химийн хорт бодис алдагдах, дэлбэрэлт болох зэргийг хэлнэ.

Халдвар (Infection)

Халдвар гэж эрүүл махбодид эмгэг төрүүлэгч нян нэвтрэн орж өсөж үржиж, хор ялгаруулж хүн амьтны эрхтэн тогтолцоонд эмгэг өөрчлөлт оруулах үйл явцыг хэлнэ.

Халдвар дамжуулагч (Consumptive)

Хүн амын эрүүл мэндэд аюул учруулж болох халдвартай биетийг зөөж яваа шавж буюу бусад амьтныг хэлнэ.

Халдварт өвчний дэгдэлт (Outbreaks of infectious disease)

Тухайн оронд бүртгэгдэж байсан халдварт өвчин босго үзүүлэлтээс давах, өмнө нь устаж үгүй болсон өвчин, шинэ төрлийн өвчин гарч ирэхийг хэлнэ.

Халдвар тээгч- vector (Infectious carriers)

Нийгмийн эрүүл мэндэд аюул учруулж болох халдвар үүсгэгчийг агуулж буй хүн, амьтан, ургамал буюу юмсыг хэлнэ.

Химийн хорт бодис (Toxic chemicals)

Хүний эрүүл мэнд байгаль орчин, мал, амьтанд хортой нөлөө үзүүлэх, улмаар үхэл, мөхөлд хүргэх үйлчилгээтэй химийн бодис, тэдгээрийн нэгдлийг хэлнэ.

Хөл хорио (Quarantine)

Өвчлөөгүй гэхдээ халдвар авсан байж болзошгүй сэжигтэй хүмүүс, эсвэл халдварын сэжигтэй гар тээш, чингэлэг, тээврийн хэрэгсэл буюу барааг халдвар буюу бохирдол тарахаас сэргийлэхийн тулд бусдаас тусгаарлах буюу үйл ажиллагааг хязгаарлахыг хэлнэ.

Эрүүл тээгч (Healthy carrier)

Өвчний шинж тэмдэг илрээгүй боловч халдвар тээж өвчин тараагч хүн, амьтныг хэлнэ.

НОМ ЗҮЙ

- Дондог.Н., нарын. (1998). Халдварт өвчний тухай мэдлэг. Улаанбаатар хот.
- Мөнхцэцэг.Ж., нарын. (2014). Ундны усыг зөв хэрэглэж хэвшье. Улаанбаатар.
- Нидерландын Вант Улсын ЭСЯ, ШХА., АНУ-ын Азийн сан., (2011 он). Байгалийн нөөцийг хариуцлагатай ашиглах, хамгаалах. Улаанбаатар.
- ОБЕГ, (2017). Монгол улсын гамшгаас хамгаалах цагаан ном. Улаанбаатар.
- ОБЕГ, Гамшиг судлалын хүрээлэн, ДЗОУБ. (2014). Аврагч мазаалайн зөвлөмж. Улаанбаатар.
- ОБЕГ, ДЗОУБ. (2015). «Өсвөрийн аврагч» бүлгийн гарын авлага. Улаанбаатар.
- ОБЕГ, МУЗН, ДЗОУБ. (2018). Гамшгийн эрсдэлийг бууруулах мэдлэг, чадварыг олон нийтэд олгох «Бэлэн бай» сургалтын модуль. Улаанбаатар.
- Пүрэвжав.Б нарын. (2014). Байгаль хамгаалах, өрхийн түвшинд усыг цэвэршүүлэх, аюулгүй хадгалах. Улаанбаатар.
- Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яам, Монгол орны UN-REDD Үндэсний хөтөлбөр. (2018). “Хүүхэд бидний хүсэж буй ногоон ирээдүй. Зургийн цомог. Улаанбаатар.
- <http://www.thinkinggreen.gov.gi/education/conscious-eating-campaign/food-production-and-its-environmental-impacts>

